

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Första kammaren.

Nr 40.

Onsdagen den 21 maj, f. m.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr statsrådet *Nilson* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition nr 405, angående införselmonopol å socker.

Propositionen föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran konstitutionsutskottets utlåtanden nr 30—32.

Vid föredragning av statsutskottets memorial nr 143, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande dyrtidstillägg åt befattninghavare i statens tjänst, godkändes den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen.

Föredrogs, men bordlades på flera ledamöters begäran ånyo jordbruksutskottets utlåtanden nr 91—94, första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 15 och andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 20.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 130, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild tjänsteårsberäkning i fråga om tillfällig löneförbättring för vissa underofficerare av 2:a graden vid kustartilleriet; och

nr 131, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt öververkmästaren J. F. Engblom.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 132, i anledning av Kungl. Maj:ts under riksstatens för år 1920 fjärde huvudtitel gjorda framställning angående fullföljande av arbetena å kasernetablissemang för femton infanteriregementen.

Anslag till fullföljande av arbetena å vissa kasernetablissemang.

*Anslag till
fullföljande av
arbetena å
vissa kasern-
etablissemang.*
(Forts.)

På grund av Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning hade utskottet i nu föredragna utlåtande tillstyrkt, att riksdagen måtte för fullföljande av arbetena å de utav 1906 års riksdag beslutade kasernetablissemang för femton infanteriregementen å extra stat för år 1920 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 6.000,000 kronor.

Herr statsrådet Nilsson: Herr talman, mina herrar! Föreliggande utskottsutlåtande giver mig anledning till ett par erinringar. Av utlåtandet kan man få den uppfattningen, att här är fråga om ett enda kasernetablissemang. I själva verket är det fråga om tvänne, ett för vartdera av de två regementen, som enligt beslut skola förläggas till Linköping, och det förhållandet gör, att det icke är möjligt att, såsom utskottet ifrågasätter, låta anstå tills vidare med färdigställandet av en kanslibygnad. Kanslibyggnaden är nämligen avsedd att inrymma lokaler, ej mindre för regementschefsexpeditionen och bataljonschefsexpeditionerna utan även för kassaförvaltningen vid vartdera regementet. Att förlägga dessa expeditioner för två regementen till en lokal, avsedd allenast att fylla behovet för ett regemente, låter sig helt enkelt av utrymmesskäl icke göra. Uppförande av en enda kanslibygnad, skulle sålunda nödvändiggöra att förhyra lokaler i staden för det ena regementet. Emellertid skulle det medföra obehag och betydande svårigheter för förvaltningen vid det regemente, som icke skulle få lokaler till sitt förfogande på den plats, där regementet vore förlagt.

Vidare går utskottet fullständigt förbi sjukhusfrågan. Visserligen finnes det lilla militärsjukhuset vid Östgöta trängkår, och jag hoppas, att 20 platser i Östergötlands landstings blivande nya sjukhus komma att ställas till regementenas förfogande, men det är icke tillfyllest. Nu har genom en speciell undersökning, som utförts genom arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse och dess fortifikationsdepartement utretts, att goda sjukhuslokaler kunna för jämförelsevis obetydlig kostnad anordnas genom att taga i anspråk någon av de byggnader, som äro under uppförande. Denna anordning synes mig böra övervägas även i avseende å de etablissemang, som nu äro i fråga. Det synes även lämpligt att så förfara, enär, såsom närmare framgår av den vid detta utlåtande fogade bilagan, sid. 9, vid Första livgrenadjärregementet äro grunderna för två kasernbyggnader fullbordade och murningsarbetet påbörjat och vid en tredje kasernbyggnad grunden färdig. Vid Andra livgrenadjärregementet äro för fyra kasernhus murningsarbetena i det närmaste fullbordade.

Det skulle därför, synes mig, vara synnerligen lämpligt, om den till föreliggande utlåtande hörande delen av motiveringen, som återfinnes mitt på sidan 3 och som där förekommer inom parentes strökes ur betänkanudet. Då kunde Kungl. Maj:t ha större möjlighet och friare händer att på ett praktiskt och ändamålsenligt sätt ordna förhållandena vid dessa två regementen.

Herr Widell: Herr talman! På grund av de upplysningar,

som herr statsrådet och chefen för lantförsvarsdepartementet meddelade, synes det mig ådagalagt, att det knappt kan vara fullt lämpligt, att riksdagen söker binda Kungl. Maj:t i förevarande ärende så starkt, som skulle ske genom bifall till utskottets motivering. Jag får därför hemställa, att i utskottets motivering på sid. 3 orden »sex kasernhus, en kanslibygnad, en mässbyggnad jämte förråds- m. fl. mindre byggnader», som förekomma inom parentes, måtte utgå.

Anslag till fullföljande av arbetena å vissa kasern- etablissemang.
(Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att förutom beträffande motiveringen, till vilken han ville återkomma efteråt, hade i avseende på föreliggande utlåtande annat yrkande ej framkommit, än att utskottets hemställan skulle bifallas.

På därefter gjord proposition bifölls sagda hemställan.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade endast yrkats, av herr *Widell*, att utskottets uttalanden skulle godkännas med den ändring, att den å sid 3 raderna 18 och 19 nedifrån förekommande parentes och därinom befintliga ord utelämnades.

Vid sedermera framställda propositioner dels på godkännande av utskottets motivering oförändrad, dels ock enligt herr *Widells* yrkande bifölls det sistnämnda.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 133, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fastställande av ny avlöningsstat för läkar- och kontorspersonalen vid statens hospital och asylor m. m.;

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av dyrtidstillägg under år 1919 åt vissa extra provinsialläkare;

nr 135, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av medel för utförande av vissa undersökningsarbeten å Malmöhus slott; samt

nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående visst undantag från det i åtskilliga fall stadgade förbud att med civil befattning förena annan tjänst å rikets stat.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtande nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tilläggsanslag till fullbordande av arbetet med utläggning av ytterligare ett järnvägsspår mellan Rönninge och Järna m. m.

Anslag till fullbordande av ytterligare ett järnvägsspår Rönninge-Järna.

Med anledning av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition, nr 217, hade utskottet i föreliggande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till fullbordande av arbetet med utläggning av ytterligare ett järnvägsspår mellan Rönninge och Järna jämte därmed sammanhö-

Anslag till
fullbordande
av ytterligare
ett järnvägs-
spår Rön-
ninge-Järna.

(Forts.)

rande anläggningar under utgifter för kapitalökning på tilläggsstat för år 1919 anvisa ett reservationsanslag av 1,550,000 kronor.

Herr statsrådet Schotte: Herr talman, mina herrar! Jag är den förste att beklaga det fördröjande av ifrågavarande arbete, som har förekommit och vartill orsakerna ju äro flera. Huvudsakliga anledningen tror jag för min del är att tillskriva, förutom talrika arbetsinställelser och tvister, de särskilda olika omständigheter, som varit förenade med ifrågavarande arbete till följd av dess upplåtande på entreprenad, de tvister som uppstått med entreprenören och de svårigheter som därigenom inträtt och som gjort, att det befanns nödvändigt, att kommissionen själv åtog sig arbetet. Vidare har det inträffat olyckshändelser, vilka även i sin mån bidragit till arbetets försenande. Då riksdagen emellertid 1912 uttalade sig för en kommission för ifrågavarande ändamål, torde icke vara annat än lämpligt, att denna kommission fortfarande får handhava arbetets avslutande. Jag föreställer mig att, då statsutskottet talar om omorganisation av den nuvarande kommissionen, utskottet avser förändring i kommissionens sammansättning. En sådan är också särskilt påkallad av att en av ledamöterna sedan någon tid varit sjuk; men icke kan det vara lämpligt att genom tillsättande av en helt ny kommission befria den tillsatta byggnadskommissionen från ansvaret för arbetet och dess fullbordande. Jag är övertygad, att, sedan en del undersökningar verkställt genom särskilda sakkunniga, det skall befinnas möjligt att i en icke alltför avlägsen framtid få detta bekymmersamma arbete slutligen utfört. Och jag tror för min del, att, sedan nya krafter i arbetsledningen anlitats, och då det ser ut, som om arbetet skulle gå i normal ordning och att strejker och lockouter, som förut vid flera tillfällen förhindrat eller försenat arbetet, skulle kunna undvikas, arbetet skall kunna forceras. Jag skall naturligtvis taga i allt övervägande vad utskottet i nu förevarande avseende yttrat; och jag hoppas, att genom lämpliga åtgärder, även om de icke äro så genomgripande, arbetet skall bliva utfört inom den tid, man nu härför beräknar. Det väsentligaste arbetet, som återstår, är ju uppsättandet av bron, och jag antager därför, att hindren för att öppna trafiken å ifrågavarande led inom en nära framtid skola vara avhjälpta.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 138, i anledning av väckta motioner om inköp för statens räkning av Höganäs—Mölle järnväg;

nr 139, i anledning av väckt motion om extra krigstidstillägg för år 1918 åt å allmänna indragningsstaten uppförda kronofogdar;

nr 140, i anledning av väckt motion om krigstidstillägg och extra krigstidstillägg för år 1918 åt f. d. läraren vid pedagogien i

Falkenberg Gustaf Hedén och f. d. läroverksadjunkten Adolf Henrik Hallberg; samt

nr 141, om anvisande av de i regeringsformens 63 § föreskrivna kreditivsummor.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag angående ändrade grunder för beskattning av kooperativa föreningar.

Ang. ändrade grunder för kooperativa föreningars beskattning.

Genom proposition, nr 222, av den 7 mars 1919, vilken hänvisats till bevillningsutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bifogat utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga framlagda förslag

1) till förordning om ändrad lydelse av 9 § 1 mom. och 11 § förordningen den 28 oktober 1910 angående bevillning av fast egendom samt av inkomst; samt

2) till förordning om ändrad lydelse av 7, 8, 9 och 11 §§ förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt.

Utskottet hade i föreliggande betänkande under åberopande av vad däri anförts hemställt, att Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 222, med förslag angående ändrade grunder för beskattning av kooperativa föreningar, icke måtte av riksdagen bifallas.

I en vid betänkandet fogad reservation hade herr Örne på införda grunder hemställt om bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 222 med den jämkning,

att 9 § 1 mom. punkt e) av förordningen den 28 oktober 1910 angående bevillning av fast egendom samt av inkomst, erhöle följande lydelse:

e) *i fråga om andra skattskyldiga än föreningar för ekonomisk verksamhet vinstutdelning å insatser i sådan förening;*

samt att 7 § av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt, 2:o, punkt d) erhöle följande lydelse:

d) *i fråga om andra skattskyldiga än föreningar för ekonomisk verksamhet vinstutdelning å insatser i sådan förening.*

Herr Örne: Att plädera för ett yrkande, om vars fullständiga hopplöshet så gott som hela kammaren är på förhand fast övertygad, hör icke till de angenämare uppgifterna. Det påminner alltför mycket om den föga rationella form av åkerbruk, som består i att så sin säd på hälleberget, för att vara populärt i en församling med starkt sinne för vad som lönar sig. För egen del smickrar jag mig med att fullt dela kammarmajoritetens åskådning — ifråga om det lönlösa i att så på hälleberget. Om jag det oaktat har djärvheten att vädja till kammarens uppmärksamhet en kort stund, så är det emedan jag på grund av en del stickprov

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

dömer jordmänen något fruktbarare än man med hänsyn till röstfördelningen i utskottet kunde vara böjd för att göra.

Det ligger i själva verket så mycket av billighet och sunt förnuft i det förslag, bevillningsutskottets majoritet avstyrkt, att jag icke ett ögonblick tvivlar på dess slutliga seger. Om det icke segrar nu, så beror det uteslutande på, att kooperationens väsen och strävanden äro otillräckligt kända bland kammarens ledamöter. Orsakerna härtill äro två, och jag skall taga mig friheten att ett ögonblick dröja vid dem, då jag därigenom får en osökt anledning att klargöra några av kooperationens fundamentala idéer, som det är av vikt att förstå för att rätt bedöma den föreliggande frågan.

Först och främst beror den felaktiga riktning handelskammarmötet i Stockholm 1919 — vars åsikt refereras i den Kungl. propositionen å sid. 22—24 — kommunalskattesakkunniga och efter dem kammarrätten och utskottet givit sin argumentering, med förlov sagt, på ren oförmåga att fatta den kooperativa verksamhetens art. Denna oförmåga är nog icke, såsom jag och många med mig på ett tidigare stadium antogo, låtsad eller ingiven av kårintressen, utan beror, efter vad jag sedan funnit, på det samlade intrycket av det ekonomiska livets allmänna gestaltning under många sekler.

Den kooperativa uppfattningen strider i själva verket mycket mot den moderna ekonomiska människans från barndomen invanda sätt att tänka och känna som det coppernikanska världssystemet på sin tid stred mot den av en omedelbar erfarenhets vittnesbörd stödda dogmen om jorden som universums centrum och ändamål. Hela det ekonomiska livet i dess kapitalistiska form vänder sig skenbart kring *vinsten* som medelpunkt och självändamål. Visserligen hör det till de elementära sanningarna att all ekonomisk verksamhet ytterst är till för att tillfredsställa människornas behov av varor och tjänster. Men skenet är starkare än väsendet, och därför tro även de som veta bättre — och denna tro delas säkert av många av kammarens ledamöter — att varuförmedling och produktion utan vinstsyfte är något, som strider mot naturen — att icke säga något värre. Kooperationen söker återföra den ekonomiska verksamheten till dess ursprungliga och egentliga syfte, att direkt tjäna de mänskliga behovens tillfredsställande. I det kooperativa systemet bortfaller vinsten helt och hållet som maskineriets drivaxel och ersättes av intresset för varan eller tjänsten såsom sådana.

Jag vet, att vad jag nu sagt är rätt abstrakt formulerat. Därför måste jag belysa mina påståenden med ett exempel.

Som den mest fulländade typen för vinsthushållningen står jätteaktiebolaget, där delägarnas enskilda hushållning icke har den ringaste anknytning till verksamheten, där kanske rent av flertalet delägare aldrig är i tillfälle att bevista en bolagsstämma eller ens köpa den minsta sak, som bolaget tillverkar. Ett sådant bolag är tillsvidare slutstenen i den byggnad, som de italienska köpmännen började uppföra redan i slutet av medeltiden. Typen för den andra formen, den sedan äldsta tid förekommande, är den slutna familjehushållningen, där familjen, dess medlemmar och tjänare

samt en eller annan lejd specialist tillverkar nästan allt vad familjen behöver för sitt uppehälle, där sålunda allt arbete, all ekonomisk verksamhet har det enda syftet att tillfredsställa behov utan någon omgång. Ekonomiskt sett är kooperationen ingenting annat än en utveckling av familjehushållningen. I stället för att, såsom det skedde i min barndom bland bönderna i Västergötland, spinna och väva och färga hemma och sedan låta sy tyget till kläder med hjälp av en ärligen tillkallad skraddare, sluter man sig tillsammans i en kooperativ förening och låter yrkesmän mot betalning utföra det arbete, som man icke kan utträtta med egna krafter. I princip blir det senare precis detsamma som det förra.

Ang. ändrade grunder för kooperativa förenings beskattning.

(Forts.)

Det andra skälet, varför kooperationen är otillräckligt känd, särskilt i politiska kretsar, är helt enkelt det, att rörelsen sällan har anledning att komma i beröring med det politiska livet. Kooperationen står, där den är väl skött, såsom den i detta avseende är här i Sverige, utanför eller kanske snarare ovanför all partipolitik. Den hävdar med styrka, att den är en självhjälpsrörelse i egentligaste mening, att den vill komma framåt endast med egna krafter. Detta har medfört, att politikens män icke ansett sig ha anledning att taga så noga reda på vad rörelsen är och vill. Ty om vi skola vara fullt uppriktiga mot varandra så intresserar sig politiken i främsta rummet för sådant, som passar att sätta på partiprogrammen och göra till huvudnummer i valstriderna. Bland de sociala institutionerna samlas intresset mest på sådana, som kräva stora anslag av statsverket, och bland näringarna framtråda i det allmänna medvetandet endast de, som fordra högt tullskydd, billig statskredit eller direkta subventioner. Vad som lever sitt liv utan att begära någon plats på partiprogrammen blir föga debatterat i pressen och följaktligen föga känt utom för några specialister.

Efter denna lilla utflykt, som avsett dels att motivera min optimism beträffande den föreliggande frågans blivande öde — det synes mig nämligen, som jag redan sagt, att betraktandet av frågan från de riktiga utgångspunkterna är avgörande — och som dels är ämnad att tjäna till underlag för min bevisning i det följande, skall jag i korthet erinra om innebörden av den föreliggande kungl. propositionen samt med några få ord granska utskottets skäl för avslag.

För närvarande har varje förening, som är registerad enligt lagen om ekonomiska föreningar och som icke sträckt sin verksamhet utanför medlemskretsen, rätt att vid taxeringen åtnjuta avdrag för den del av nettot, som återburits till medlemmarna i förhållande till gjorda köp eller utgått som tilläggsbetalning för levererade varor. Villkoret är emellertid, att grunderna för dessa procedurer äro före köpet eller försäljningen bestämda, så att fördelningen efter dem kan ske rent automatiskt. Föreningarna betala nu skatt för ränta å insatskapitalet, medan insatsägarna äro fria från skatt för sin ränteinkomst. Kungl. Maj:t föreslår först och främst den synnerligen betydelsefulla inskränkningen i hittills gällande bestämmelse, att endast de rent kooperativa föreningarnas grupp skall be-

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

skattas enligt särskilda regler, medan alla övriga ekonomiska föreningar — d. v. s. flertalet — skola falla under samma skatteskala som enskilda näringsidkare. Vidare göras genom förslaget insatågarna i alla ekonomiska föreningar — sålunda även de kooperativa bland dem — skattskyldiga för uppburen ränta å insatser, ehuru denna ränta redan en gång är beskattad hos föreningen efter en skala, som i en mängd fall är betydligt mycket högre än den, enligt vilken aktiebolag få skatta såsom sådana. Till gengäld bortfaller det alldeles meningslösa villkoret, att grunderna för över-skottets fördelning skola vara före skatteårets ingång bestämda, och därtill villkoret om verksamhetens begränsning till enbart medlemmar. Slutligen innehåller Kungl. Maj:ts förslag ännu en begränsning mot vad som nu gäller, i det endast vad föreningarna återburit av överskottet på sin *kooperativa* verksamhet skall vara skattefritt. Har en förening gjort vinster, exempelvis på realisation av obligationer eller — såsom understundom förekommit — genom att hos sig inhysa ett bankkontor eller liknande, så få dessa vinster, även om de fördelas bland köpare, icke åtnjuta skattefrihet. För allt som fonderas eller kvarstår på vinst- och förlustkontot äro föreningarna redan nu skattskyldiga i full utsträckning, och däri sker ingen ändring genom Kungl. Maj:ts förslag.

Utskottet hävdar nu till en början, att enligt dess uppfattning någon principiell rätt till viss skatteförmån för kooperativa föreningar icke är för handen. »Från principiell beskattningssynpunkt är», tillägger utskottet, »någon skillnad icke att göra mellan vinst å ett kooperativt näringsföretag och vinsten å enskild näringsidkares rörelse». Det är denna utskottets uppfattning, som jag redan tror mig ha vederlagt genom den utredning, jag inledningsvis förebragt och som närmare utvecklats i min vid utskottets betänkande fogade reservation. Jag skall här blott direkt anknyta till ett praktiskt fall från familjehushållningen, som jag förut antydde. När en jordbrukare förr i tiden varje år anställde en skraddare eller en skomakare för att sy kläder eller göra skodon åt familjen, så skedde det ingalunda för att frambringa en ekonomisk vinst utan för att erhålla varorna så bekvämt och billigt som möjligt, med andra ord för att göra en besparing. Saken blir i princip densamma, om förbrukarna nu för tiden sluta sig tillsammans för att gemensamt anställa mot lön en eller flera personer, som åt dem anskaffa varor eller utföra annat arbete. Att det i senare fallet kan krävas en viss juridisk form för verksamheten, förändrar, såvitt jag kan förstå, icke ett jota i den ekonomiska realiteten — och det är väl i all rimlighets namn till denna realitet man skall se, när man bedömer en ekonomisk företeelse.

Jag har i min reservation visat, att man redan nu här i Sverige beskattar en enskild näringsidkare, ett aktiebolag och ett handelsbolag efter olika grunder. Om det icke är någon principiell skillnad mellan en enskild persons vinst på rörelse och en kooperativ förenings netto, så är det ännu mindre någon skillnad mellan ett aktiebolags och en enskild persons vinst. Varför beskattar man icke dem efter

precis samma skala? På denna fråga har utskottet försiktigtvis icke givit något svar. Jag har också i min reservation visat, till vilka orimliga konsekvenser den nuvarande beskattningen av de kooperativa föreningarna efter samma skala som enskilda personer leder, och det är för övrigt påpekat redan i det kooperativa förbundets skrivelse till finansministern, vilken skrivelse i sin helhet återgives i början av propositionen. Men den saken har både kammarrätten och utskottet med tystnad förbigått, en tystnad, som jag för min del icke kan tolka annat än såsom en stor svaghet i deras bevisföring.

Jag övergår härefter till nästa punkt i utskottets betänkande, där utskottet gör ett försök att framställa den hittillsvarande ordningen för de ekonomiska föreningarnas beskattning såsom ett statsunderstöd åt Kooperationen. Det är omöjligt att förbigå denna punkt utan att inlägga den allra bestämdaste gensaga. Jag har redan framhållit, att Kooperationen är en självhjälpsrörelse, som tager bestämt avstånd från alla subventioner. Här vill jag endast tillägga, att konsumentkooperationen med avsky skulle tillbakavisa ett erbjudet statsanslag för dess *kooperativa* verksamhet. Den kräver icke understöd, som så många andra ekonomiska företag göra, utan endast rättvisa i beskattningsavseende. Den har aldrig velat undandraga sig att betala de kostnader, som verksamheten förorsakar det allmänna, men den protesterar mot att deltagarnas besparingar skola behandlas såsom vinst och konfiskeras efter en progressiv skala. Ty besparingar, icke vinst, är överskottet i ett efter kooperativa grunder skött företag, det har jag uppvisat i min reservation.

Huru felaktig understödsteorin är, det förstär man kanske bäst genom att utsträcka den över hela beskattningsområdet. Vill utskottet vara konsekvent, måste det säga, att varje handlande, som säljer så billigt, att egentlig vinst ej uppstår, åtnjuter en statssubvention, ja, att varje enskild person, som gör avdrag för dyrort, försörjningsplikt o. s. v., är statsunderstödd. Jag tror icke, att en sådan teori kan på allvar vidhållas.

Mot den statistik över den kooperativa verksamheten, som utskottet anför, vill jag endast i förbigående göra den anmärkningen, att den omfattar *alla* registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet, *sålunda även de icke kooperativa föreningarna*, vilka inom vissa anförda grupper utgöra flertalet. Just dessa skulle emellertid enligt Kungl. Maj:ts förslag undantagas från rätten att åtnjuta avdrag för vad de återburit.

Kommer så kammarrättens av utskottet delade farhåga, »att en hel del produktions- och handelsföretag, som nu drivas såsom aktiebolag eller av enskilda personer, komme att ombildas till kooperativa företag i syfte att skatten såmedelst skulle nedbringas eller fullständig skattefrihet tilläventyrs vinnas», som det heter i utskottets betänkande på sid. 9. Redan vid ett föregående tillfälle har jag haft anledning att i förbigående beröra den saken. Jag

Ang. ^vändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

kan icke förklara ett sådant uttalande som det anförda på annat sätt, än att vederbörande helt och hållet förbisett den definition på den kooperativa föreningen, som Kungl. Maj:t lagt till grund för ett förslag, som återfinnes på sid. 13 i propositionen och som lyder på följande sätt — den är ganska kort, så att jag skall taga mig friheten att uppläsa den: »För att en förening skall anses tillhöra denna kategori, synes i allmänhet böra fordras, att förening har till uppgift att direkt genom sin verksamhet främja sina medlemmars enskilda hushållning eller yrkesutövning, att räntan på insatserna är begränsad till viss lägre procent, t. ex. 6 procent eller högst en procent över i orten gängse sparbanksränta, att den del av verksamhetens överskott, som icke fonderas eller reserveras för föreningens behov eller användes till upplysningsverksamhet eller allmännyttiga ändamål, fördelas i förhållande till varje medlems köp eller försäljning genom föreningen, att föreningen är öppen, att rösträtten är lika samt att vid företagets upplösning överskott utöver medlemmarnas insatskapital *antingen* fördelas i förhållande till medlemmarnas köp under företagets hela tillvaro eller under en längre period, exempelvis 10 år, eller anslås till något allmännyttigt ändamål.» Och detsamma skall gälla för centralorganisationer med ett undantag, att rösträtten skall kunna ställas i visst förhållande till de anslutna föreningarnas medlemsantal eller föreningarnas köp eller försäljning genom centralföreningen.

Jag vill nu fråga: Vilket aktiebolag av den vanliga förvärvstypen skulle vilja eller kunna ombilda sig att fylla dessa krav för att nå fördelen av en skattelättnad? I samma ögonblick ett sådant företag blir berättigat att skatta enligt Kungl. Maj:ts föreliggande proposition, upphör det att fylla sitt förutvarande ändamål, som är att skaffa delägarna vinst på deras kapital. Det är ju endast de vinstgivande aktieföretagen, som skatta. För dem som gå jämnt ihop finnes det sålunda ingen frestelse att ombilda sig, och om så vore, så kunde det ur skattesynpunkt anses ligkiltigt. Tänken eder blott, mina herrar, att ett handelsbolag med 25 % utdelning på kapitalet, således jämförelsevis hög utdelning, skulle finna skattebördan för tung och besluta bliva kooperativ förening för att vinna skattelättnad. Huru skulle det gå till? Ja, själva tekniken är ytterst enkel. Delägarna bilda en förening, låta inregistrera den och sälja sedan sitt företag till den samt taga betalning i insatser, motsvarande vars och ens tillgodohavande vid likvidationen. Men vad vunno de? Räntan å insatserna bleve högst 6 %. Men på det å insatskapitalet utbetalta räntebeloppet finge föreningen skatta såsom för inkomst efter samma skala, som gäller för enskilda näringsdrivande personer, och för sin ränteinkomst skulle insatsägarna i sin tur få skatta precis som för utdelning på aktier, kanske till och med högre, ifall första kammaren segrar i den gemensamma voteringen om bevillningstaxering för aktieinkomst. Hade de nu vid utbytet av aktierna mot insatser värderat upp aktierna i syfte att hela nettot skulle gå åt till ränta, så skulle

ingen människa bry sig om att köpa i ett sådant kooperativt företag annat än delägarna själva. Sänkte de åter varupriset eller beredde köparna återbäring på gjorda köp, så skulle nettot ej förslå till 6 % ränta å insatskapitalet. Vore företaget därtill stort, så skulle skatten faktiskt bliva högre än förut, enär rüntan å insatskapitalet skulle, i motsats till vad som sker i aktiebolagen, beskattas för sitt absoluta belopp utan hänsyn till företagets kapital. Skaffade föreningen sig en reservfond, så måste den vid företagets upplösning anslås till allmännyttigt ändamål eller fördelas på köparna. Jag tror sannerligen, att aktieägare, som kunna räkna de fyra enkla räknesätten, skulle akta sig synnerligen noga för att ombilda ett lukrativt aktiebolag till kooperativ förening.

*Äng. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.
(Forts.)*

Nu återstår det blott att säga några ord om de finansiella konsekvenserna av ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition. Utskottet inlåter sig försiktigt nog icke närmare på den sidan av saken, utan rör sig med vissa allmänna uttryck, såsom att redan nuvarande skatteavdrag torde medföra ej obetydlig minskning i inkomst för stat och kommun, etc. Jag har dock ställt ett rätt värdefullt material till utskottets förfogande för att sätta det i stånd att bedöma den saken, men materialet är icke utnyttjat i betänkandet, av skäl som kammaren lätt skall förstå då jag nämner, att samtliga de 777 till kooperativa förbundet anslutna konsumtionsföreningar, som lämnat statistik till socialstyrelsen över 1917 års verksamhet — detta var med ett par undantag alla sådana föreningar av någon betydelse i landet — hade ett sammanlagt netto av 3,445,551 kronor, eller ungefär samma summa som den högst beskattade enskilde mannen i Sverige hade samma år. 64 föreningar hade lämnat en förlust av sammanlagt 117,460 kronor. Nettot kommer sålunda på 713 föreningar, d. v. s. i genomsnitt hade varje förening omkring 4,800 kronor i netto. Då ett rätt stort antal av dessa föreningar — hälften eller något mera — redan nu har rättighet att göra avdrag enligt precis samma regler, som föreslagits i den kungl. propositionen och då under alla omständigheter fonderingar i runt tal 20 å 25 % av nettot skulle beskattas, kan man beräkna den minskning i den genomsnittliga beskattningsbara inkomsten, som skulle uppstå genom bifall till Kungl. Maj:ts förslag, till cirka 2,500 kronor per förening d. v. s. praktiskt taget per kommun, där det finnes någon konsumtionsförening.

Kooperativa förbundet — centralorganisationen för dessa föreningar — har enligt lagen all den skattefrihet som skulle bliva möjlig enligt Kungl. Maj:ts förslag, fastän en älskvärd taxeringsnämndsordförande på eget bevåg avstått från lagens tillämpning de två sista åren. För 1916 utgjorde det till medlemmarna återburna beloppet 112,000 kronor och för 1917 114,000 kronor. Om man beräknar kommunalskatten till så högt som 10 % — den var i själva verket betydligt lägre i de flesta av de sex större städer, där förbundet hade försäljningskontor 1917 — så gör det en skatteförlust av 2,000 kronor per kommun.

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.
(Forts.)

Så se utskottets »avsevärda belopp» ut i verkligheten, när det är fråga om konsumentkooperationen. Och jag tror, att det är på samma sätt med lantmannaföreningarna, efter den personliga kännedom jag har om dem — tyvärr föreligger ingen statistik för dessa föreningar. De finansiella vådorna av ett bifall till Kungl. Maj:ts proposition existera sålunda endast i utskottets fantasi.

Men varför i all världen kräver Kooperationen en skattereform, då det rör sig om så små belopp som de nu anförda? Jag har givit svaret i min reservation, liksom jag utvecklade saken i utskottet. Det är för att kunna göra rörelsen helt till den stora sparapparaten, som den så utmärkt väl lämpar sig att vara. För herrarna, av vilka ej många behöva slå sig ihop för att prestera samma årsinkomst som hela den svenska centraliserade konsumentkooperationen med dess 850 företag, te sig utan tvivel de anförda siffrorna nästan löjliga. Trots alla hinder i skattelagstiftningen för en omläggning av rörelsen till att bli en automatisk sparapparat, såsom jag framhållit i min reservation, har dock rörelsen som helhet betraktad under de senaste två årtiondena lyckats åt sina medlemmar — jag fäster mig då uteslutande vid konsumentkooperationen — sammanspara inemot ett tjugotal miljoner, och det åt personer, som helt säkert endast med stor möda på annat sätt skulle förmått skapa sig en sparad slant, vare sig enskilt och kollektivt.

Den nuvarande skattelagstiftningen är sådan, att den absolut förhindrar varje tanke på utnyttjandet av rörelsens sparkraft i de större städerna, där föreningarna icke utan de allra största svårigheter kunna undgå att sälja i någon utsträckning till utomstående. Man kan icke begära, att fattiga människor skola spara, om staten vid årets slut kommer och tager 50 % eller mera, såsom det skulle ha skett under krisåren, därest föreningarna följt den socialt bästa prispolitiken. Dessa stora föreningar måste följaktligen inskränka sig till att bjuda sina medlemmar fördelar för ögonblicket, varigenom varken staten, kommunen eller medlemmarna bli rikare! Och jag kan gott tillägga: icke heller handlandena, som ha att tåla den kraftiga priskonkurrens ett stort företag med billiga dagspriser förmår bereda dem. I England, där konsumtionsföreningarna äro helt fria från varje skatt utom kommunalskatt på fastighet och där de hålla synnerligen höga priser — de utdela mellan 250 och 300 miljoner årligen åt medlemmarna — är det en allmän klagan bland kooperatörerna, att till följd av denna höga prispolitik en mängd handlande föra ett bekvämt och bekymmerslöst liv i skydd av föreningarnas höga utförsäljningspriser. Så mycket växlar synpunkten från det ena landet till det andra!

Det är ej sant, som åtskilliga ha påstått, att den svenska Kooperationen har gjort anspråk på skattefrihet. Den har redan 1917 absolut enhälligt uttalat, att den ingalunda vill undandraga sig skattskyldighet till det allmänna i den mån beskattningen får formen av fastighetsskatter och andra objektskatter, som drabba rättvist och stå i förhållande till den kostnad, den kooperativa verksam-

heten åsamkar det allmänna. Sådana skatter äro nu bebådade att ingå i den blivande kommunala beskattningen, och då får naturligtvis rörelsen åtaga sig att betala dessa skatter. Dock kan den aldrig, och det vill jag här skarpt betona, vara med om något så uppenbart avvita, som att dessa skatter skulle beräknas på annat sätt för kooperativa föreningar än för enskilda företagare.

*Ang. ändra-
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.*
(Forts.)

Herr greve och talman, mina herrar! Jag är vid slutet av vad jag för tillfället ansett mig våga av tidsskäl anföra. Jag vet, att jag redan tagit kammarens tid i anspråk på ett mer än lovligt sätt, men då frågan om kooperativen förut icke har vållat stor tidsspilan i riksdagen, ehuru den nu är landets största och, enligt vad jag är övertygad om, landets mest betydelsefulla folkrörelse, så bär jag en väntad förebräelse för vidlyftighet med tämligen lätt sinne.

Jag tror mig ha visat i det föregående, att ingen av de invändningar, som utskottet anfört mot bifall till den kungl. propositionen, är hållbar. Utan förhävelse vågar jag säga, att den kooperativa rörelsen i vårt land liksom i andra länder under krigets hårda påfrestning visat sig vara ett vida bättre medel än offentliga åtgärder, som kosta otroligt mycket och som, vad man vill säga om dem, sannoligen icke förbättra statsfinanserna, ett vida bättre medel än dessa, säger jag, att komma till rätta med prisregleringar och distributionssvårigheter. Från storindustriens och exporthandels synpunkt finnes det, såvitt jag kan förstå, ingenting annat än gott att säga om den verksamhet, som Kooperationen utövar, och om den åtnjuter ett dåligt rykte i konkurrenshänseende, så är det uteslutande på grund av, att den kolliderar med vad som på tyska kallas »Mittelstandsbewegung». De småsynta konkurrenssynpunkter, som tidigare alltid ha legat till grund för vissa grupperns motvilja mot en rationell lösning av Kooperationens skattefråga, och som funnit ett sent, men starkt eko i kammarrättens uttalanden och kommunal-skattesakkunnigas förslag, borde ej få göra sig gällande, då denna kammare går att besluta.

Herr talman, jag yrkar bifall till den kungl. propositionen med den inskränkning, som innefattas i min vid utskottets betänkande fogade reservation.

Herr Broman: Herr greve och talman, mina herrar! Den föregående ärade talaren på Örebrobanken har sökt framvisa vilka stora fördelar den kooperativa rörelsen lämnar och dess betydelse för varuutbytet. Jag erkänner villigt den kooperativa rörelsens stora sociala och ekonomiska betydelse. Särskilt har den verkat mycket gott i form av konsumtions- och inköpsföreningar, vilka tillhandahålla livsförnödenheter och dylikt. Dessa föreningar ha också enligt nu gällande skattelagstiftning erhållit förmånen att icke betala skatt för utdelning, som skett till egna medlemmar, under förutsättning att verksamheten icke sträckt sig utom medlemmarnas krets. Redan detta är ett medgivande, som innebär ett väsentligt

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.
(Forts.)

avsteg från principen, att kooperativa företag böra vara i beskattningshänseende likställda med vanliga företag.

Ur näringslivets synpunkt synes därför föreliggande förslag vara så mycket betänkligare, som enligt detsamma avdragsrätt under alla förhållanden skulle tillkomma en förening även i sådana fall, där utdelning skett till utom densamma stående personer. Att på dylikt sätt privilegiera under viss form organiserade företag komme givetvis att i konkurrenshänseende innebära en stor fara för det fria näringslivet.

De kooperativa företagen skilja sig från vanliga företag genom sin organisation och det sätt, varpå den genom deras produktiva verksamhet uppkomna vinst användes, men däremot *icke* genom det sätt, varpå själva vinsten uppstår.

Fiktionen om de kooperativa företagens vinst såsom en »besparing» och till arten skild från de icke kooperativa företagens genom liknande åtgärder förvärvade och såsom »beskattningsbar inkomst» rubricerade företagarevinst är sålunda icke hållbar. Sättet för vinstens uppkomst är i båda fallen lika och giver icke anledning till att vid densammas beskattning göra skillnad mellan kooperativa och icke kooperativa företag. Båda kategorierna utföra samma slags arbete i produktionens tjänst.

Enligt föreliggande lagförslag vill man giva kooperativa företag skattefrihet för en del av sin vinst, under det att liknande företag under aktiebolagsform skola dubbelbeskattas. Detta kan icke vara riktigt.

Herr greve och talman! Jag ber få yrka avslag på den kungl. propositionen och bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet Undén: Herr talman! När man går igenom de rättsfall i regeringsrättens prejudikatsamling, som behandla beskattningen av ekonomiska föreningar, så förundrar man sig ovillkorligen över de principer, som där kommit till tillämpning, eller snarare: man frapperas av bristen på principer vid dessa föreningars beskattning. Den ena gången träffar man på en konsumtionsförening, som har yrkat avdrag för den del av sin vinst, som den har återburit till medlemmarna i förhållande till gjorda inköp, men som vägrats avdrag av det skäl, att i denna konsumtionsförenings butik en och annan utomstående, icke-medlem har handlat. En annan gång vägras en sådan konsumtionsförening samma avdragsrätt på en grund, att, som det heter i skattelagstiftningen, grunderna för denna utdelning till medlemmarna icke äro på förhand bestämda. Den ena föreningen har t. ex. en klausul i sina stadgar, som säger, att en så och så stor procent skall avsättas till reservkapital, så och så mycket skall gå till avskrivning och så och så mycket till räntor på insatserna. Återstoden skall utdelas till medlemmarna i förhållande till gjorda inköp; men detta anses enligt gällande praxis icke vara några tillräckligt på förhand bestämda grunder, utan för att en förening skall komma i åtnjutande av denna skatteförmån fordras, att det skall direkt sägas ut

genom ett föreningsbeslut vid årets början, hur mycket föreningen ämnar dela ut till medlemmarna i förhållande till gjorda inköp ett år därefter. Vidare är det en tredje omständighet, som man ej kan undgå att frapperas av, och det är, att ekonomiska föreningar uppträda med krav på rätt till sådant här avdrag, vilka i själva verket ha bra litet att göra med verkliga kooperativa föreningar, exempelvis bränneritrusten eller Svenska stärkelsefabrikanternas förening eller dylika sammanslutningar, som äro vad man kallar karteller. Dessa komma såsom bestämmelserna nu äro avfattade, att hänföras till alldeles samma paragrafer i skatteförfattningarna, som de i egentlig mening kooperativa föreningarna. Går man så till att undersöka, vad avsikten har varit, då lagstiftarna ha satt upp dessa olika restriktioner och bestämmelser, så måste man komma till den slutsatsen, att det helt enkelt ej har förutsetts, hur utvecklingen skulle te sig. Man har aldrig avsett, att begränsningarna i fråga om avdragsrätt skulle verka på det sätt, som sedan har skett. I fråga om den bestämmelsen, att en förening icke skall åtnjuta denna skatteförmån, om den sträcker sin verksamhet utom medlemmarnas krets, så motiverades den 1910 i den kungl. propositionen med det resonemanget, att om en kooperativ förening börjar handla med utomstående, så kan man ej bestämma, när föreningen övergår till att bli fullkomligt likställd med ett vanligt handelsaktiebolag, alltså där handel med utomstående blir huvudsaken och medlemmarna endast slutit sig tillhoppa för att göra vinst på vanlig handelsrörelse. Man ansåg, att det ej kunde sättas någon gräns mellan den verkliga Kooperationen och ett vanligt handelsföretag i föreningens form annat än genom att säga, att föreningen skulle begränsa sin verksamhet till enbart medlemmar för att få åtnjuta denna förmån. Emellertid ter sig denna restriktion i en alldeles särskild belysning, när man beaktar, att det alldeles samtidigt rådde strid om, huruvida kooperativa föreningar över huvud taget fingo i öppen bod handla med andra än medlemmar. Det var en mycket kaotisk rättstillämpning under åren före 1910. Stundom dömdes föreningar till ansvar för olaga handel därför, att en eller annan utomstående inställt sig i butiken och fått köpa. Emellertid, år 1910, samma år som detta skattelagförslag framlades för riksdagen, förelåg också till prövning en kungl. proposition med förslag till föreningslag, och där hade man tagit ståndpunkt i den gamla tvistefrågan om föreningsarnas rätt att handla med utomstående och föreslagit, att de skulle få handla i öppen bod med utomstående, dock endast mot kontant betalning. Justitieministern motiverade denna bestämmelse därmed, att skulle konsumtionsföreningarna förbjudas att handla även med utomstående, så skulle det leda till ständiga åtal och trakasserier. Och han hade kommit till den uppfattningen, att man ej kunde bestrida, att de kooperativa föreningarna skulle behålla sin karaktär av kooperativa, även om de i någon utsträckning handlade med utomstående. Samtidigt alltså, som dåvarande chefen för justitiedepartementet ställde sig på denna ståndpunkt och ville tillåta konsumtionsföreningarna att handla med utomstående, så föreslog chefen för finansdepartementet, att om

Ang. ändrade grunder för kooperativa förenings beskattning.

(Forts.)

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts)

de handlade med utomstående, så skulle de i och med detsamma förlora rätten till avdrag i skattehänseende. Detta måste väl betraktas som att giva med ena handen och taga igen med den andra, och då man vet, att det enligt den statistik, som utskottet förebragt, är ungefär $\frac{2}{3}$ av alla konsumtionsföreningar i landet, som faktiskt handla även med utomstående, så blir det ju om möjligt ännu mer ohållbart att uppehålla den principen, att föreningarna förlora sin kooperativa karaktär genom att i någon mån utsträcka sin verksamhet även till icke-medlemmar. Det går som bekant till på det sättet, att utomstående personer börja att handla hos en förening, varvid de rabatter eller besparingar, som avsätts för sådana kunders räkning likasom för medlemmarna, sedermera gå i avdrag på de insatser, som dessa icke-medlemmar i sinom tid väntas komma att betala, när de anmält sig till inträde i föreningen. Alltså: man anser, att en person skall kunna under någon tid pröva på att handla i en kooperativ förening, innan han definitivt ansluter sig. Bakom denna bestämmelse, att föreningarna icke få sträcka sin verksamhet utom kretsen av medlemmar, därest de vilja åtnjuta avdragsrätt, ligger givetvis en sund tanke, nämligen den, att man ej bör bevilja denna skatteförmån åt ekonomiska föreningar, för vilka huvudsyftet är att driva handel med utomstående. Men i det kungl. förslag, som här föreligger, har man sökt att vinna det syftet på en annan väg, nämligen genom att begagna uttrycket »kooperativ förening» i stället för »ekonomisk förening», när det gäller avdragsbestämmelserna. Alltså: man vill lämna i skattemyndigheternas hand att avgöra, huruvida verkligen en ekonomisk förening är av den naturen, att den kan räknas till den egentliga Kooperationen. I så fall skall den åtnjuta denna avdragsrätt. Däremot icke, om den exempelvis är en kartell. Man har alltså gått en annan väg för att realisera det syfte, som legat till grund för den bestämmelse, som finnes i de nuvarande skatteförfattningarna.

Vad beträffar den andra restriktionen, som i Kungl. Maj:ts förslag föreslagits till upphävande, så avser den, att för skattefrihet i den utsträckning det här är fråga om skall fordras, att grunderna för utdelningen till medlemmarna skola vara före köpet eller försäljningen bestämda. Går man till 1910 års proposition och undersöker, vad som ligger bakom denna bestämmelse, så finner man, att dåvarande finansministern yttrade sig på det sättet, att man genom att upptaga denna bestämmelse ej skulle frångå vad som enligt gällande praxis gällde. Han yttrade, att, såvitt han visste, innehöllo så gott som alla kooperativa föreningars stadgar sådana grunder. Han ansåg alltså, att denna restriktion ej skulle få någon egentlig praktisk betydelse, utan det gällde att förebygga, som han sade, en anomali, att en juridisk person skulle kunna vid slutet av beskattningsåret genom att bestämma utdelningen till högre eller lägre belopp ändra grunderna för sin egen beskattning, ändra sitt bokslut. Alltså, om en konsumtionsförening vid sammanträde vid årets slut eller i början av nästa år gjorde utdelningen till medlemmarna i förhållande till deras inköp större eller mindre, så skulle

det medföra en större eller mindre avdragsrätt. Sålunda kunde föreningen ändra beskattningen genom sina egna åtgärder. Det förefaller ju vara en ganska teoretisk konstruktion, så mycket mera som man redan sedan 1902 hade haft en alldeles motsvarande bestämmelse för aktiebolag. Som bekant gällde för aktiebolag emellan åren 1902 och 1910, att dubbelbeskattning icke var i full utsträckning genomförd beträffande sådana inkomster, som utdelades till aktieägarna, utan ett aktiebolag fick göra avdrag intill 6 % för det belopp, som utdelades som ränta på aktierna. Då kunde alltså ett aktiebolag på samma sätt vid årets slut genom att fixera utdelningen på aktierna till högre eller lägre procent åstadkomma, att avdragsrätten blev större eller mindre, alltså ändra grunderna för sin egen beskattning, ändra sitt bokslut. Det hade aldrig förefallit som någon anomali! När man vidare finner, att dåvarande finansministern ansåg, att de flesta ekonomiska föreningar redan i sina stadgar hade upptagit sådana grunder och att detta villkor för avdragsrätt följaktligen ej skulle medföra någon egentlig skärpning, så finner man ju, att även i det avseendet lagstiftarnas syfte icke blivit realiserat. Jag skall tillåta mig att som ett exempel läsa upp en klausul i ett stadgande, som ansetts innehålla tillräckliga grunder för på förhand bestämd utdelning. Det stod i en kooperativ förenings stadgar på följande sätt: »Att å förenings verksamhet uppkommen vinst

Ang. ändrade grunder för kooperativa förenings beskattning.

(Forts.)

— — — — — inköp av varor.» (Citat från Reg. R:s årsbok 1913, s. 211.) Regeringsrätten har förklarat, att denna bestämmelse icke innehöll tillräckligt fixerade grunder för utdelningen. Alltså vägrade den föreningen avdragsrätt.

När man går till utskottsutlåtandet så frapperas man också av, att utskottet icke med ett enda ord inlåtit sig på de speciella bestämmelser, som Kungl. Maj:t i sin proposition föreslagit till avskaffande. Utskottet yttrar sig ej på en enda rad angående vare sig verksamhetens begränsning till medlemmarna såsom villkor för avdragsrätt eller angående den principen, att grunderna för utdelningen skola vara på förhand bestämda, och det är endast dessa två frågor, som propositionen avhandlar. Propositionen ställer sig alltså principiellt på de gällande skatteförfattningarnas grund och avser endast att upphäva dess nämnda båda restriktioner. Man finner icke något som helst bemötande i utskottsutlåtandet av de motiv, som föranlett propositionen. Utskottet yttrar sig endast i all allmänhet om de kooperativa föreningarnas ställning i skattehänseende. I själva verket kan man påstå, att utskottet argumenterar för en skärpning av beskattningen av kooperativa föreningar i förhållande till vad som nu gäller. Man kan ej på annat sätt tolka utskottets argumentering. Men det skulle dock vara ganska beklagligt, om riksdagen efter de erfarenheter, som man haft av den kooperativa rörelsens värde, icke minst nu under kristiden, skulle gå in på den lin-

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

jen att behandla de kooperativa föreningarna strängare i skattehänseende än vad gällande författningar principiellt göra. Det förefaller ock, som om ett bifall till den kungl. propositionen skulle vara synnerligen väl motiverat.

Herr F o r s s m a n: Herr greve och talman, mina herrar! Herr statsrådet yttrade, att regeringsrättens beslut angående klagan från kooperativa föreningar i beskattningsmål avkunnats skäligen principiellt som ekonomiska föreningar hade verkat. Såvitt jag fattat honom rätt menar han, att de varit principiösa därför, att man i ena fallet hade tagit sikte på en bestämmelse och i det andra fallet på en annan. Jag kan ej finna det. Då det som villkor för de kooperativa föreningarnas skattefrihet har gjorts de två bestämmelser, som omnämnts, den ena, att de skulle handla endast med medlemmar, och den andra, att grunderna för vinstutdelningen skulle vara på förhand bestämda, då är det ju ganska naturligt, att det kan inträffa, att man måste i ena fallet anföra det ena skälet eller undantaget eller bestämmelsen och i andra fallet det andra, då man avgör ett beskattningsmål. Den undantagsställning, som de kooperativa föreningarna fingo 1910 vid inkomst- och förmögenhetsskattens genomförande, den lämnades helt säkert därför, att den kooperativa rörelsen i vårt land då var i sin linda. Den bestod egentligen av ett fåtal små konsumtionsföreningar, spridda här och där i landet, och då man hade den uppfattningen, att den kooperativa rörelsen över huvud taget skulle vara av betydelse för vårt land, så ville man gå fram med varsamhet och om möjligt understödja den på något sätt. Något rättsligt principskäl, varför de kooperativa föreningarna skulle undantagas från beskattning, kan med säkerhet icke påvisas. Det är så mycket mindre fallet sedan den kooperativa rörelsen i vårt land tagit sådana proportioner som för närvarande. Numera har man ju börjat använda kooperationsformen såväl beträffande affärsföretag som produktiva företag, och det kan icke vara rimligt, att dessa senare skola intaga en i beskattningshänseende mera gynnad ställning än andra ekonomiska företag i vårt land.

Detta beträffande statsbeskattningen. Beträffande kommunalbeskattningen är fallet givetvis detsamma. Det ställer sig dock kanske härvid ännu mera betänkligt, alldenstund vid den kommunala skattereform, som nu sannolikt snart kommer att införas, beskattningen av sådana skatteobjekt som ekonomiska föreningar kommer att ske under avkastningsskattens form, och vid sådana skatteberäkningar får ju som bekant ej annat avdrag göras än för s. k. naturliga omkostnader — de, som uppstått för vinstens erhållande och bibehållande — och till sådana omkostnader kan svårligen räknas den utdelning, som kooperativa föreningar lämna till sina delägare. Finansministern har också yttrat 1910 i sitt diktamen till statsrådsprotokollet beträffande inkomst- och förmögenhetsskatten,

att han icke ville genom den undantagsställning, som han då föreslog för de kooperativa föreningarna, föregripa den kommande kommunala beskattningsreformen i detta hänseende. Jag kan sålunda ej finna, att herr statsrådets yttrande om principlösheten i regeringsrättens utslag i beskattningshänseende egentligen har något fog för sig. Däremot synes mig, att man kan tala om en bestämd principlöshet i fråga om de beskattningsförslag, som vi i ganska stort antal ha fått mottaga från regeringen särskilt vid denna riksdag. Man har klagat över, att de kooperativa föreningarna skulle genom de nuvarande beskattningsbestämmelserna förhindras i sin verksamhet som sparinrättningar, och därpå har regeringen delvis grundat sitt förslag om att borttaga detta villkor för kooperativa föreningarnas skattefrihet, men samtidigt har Kungl. Maj:t väckt förslag om beskattning av aktiebolags fonderade vinster. Jag skulle vilja fråga herrarna, om ej fonderandet av vinsten i ett aktiebolag är en besparingsåtgärd, och en besparingsåtgärd i ett mycket nyttigt syfte, nämligen för att konsolidera bolagets verksamhet. Det skulle jag för min del vilja kalla principlöst att på samma gång lägga fram två skatteförslag, som stå i så bestämd principiell motsats mot varandra.

Vidare har reservanten med exempel påvisat, att beskattningen av vinstmedel hos små kooperativa föreningar, föreningar med få medlemmar, skulle komma att beskattas mycket lindrigare än samma vinstmedel hos föreningar med större antal medlemmar. Och han säger särskilt, att med nuvarande mångfald av tillfälliga skatter så är detta mer än vanligt fallet. Ja, det må vara sant; men jag förmodar, att han därvid tagit sikte på krigskonjunkturskatten, och då är det väl ett av alla erkänt faktum, att denna verkar i hög grad orättvist på alla områden och icke allenast beträffande kooperativa föreningar, och jag föreställer mig, att det ej kan vara lämpligt att börja på och försöka reglera dessa förhållanden på ett område och lämna andra områden oreglerade. Anledningen, varför man vidhållit denna ofta orimliga och mycket illa lagda skatt, är nog den, att man fortfarande ej sett någon möjlighet att på ett annat sätt skaffa de inkomster för staten, som den skatten lämnar.

På grund av vad jag sålunda anfört anhåller jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag och avslag å reservationen.

Herr B o m a n: Herr talman, minna herrar! Då Kungl. Maj:t vid innevarande års riksdag framlagt flera nya skatteförslag åsyftande dels införande av nya skatter och dels skärpning av gamla skatter, påvilande affärsvärlden, så skulle man ha kunnat antaga, att då en framställning framkommit om lindring i beskattningen för en viss grupp av affärsföretag, nämligen de kooperativa företagen, denna framställning varit synnerligen starkt motiverad och synnerligen

*Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.*

(Forts.)

Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.

(Forts.)

starkt understödd av de sakkunniga, som haft att utlåta sig om förslaget.

Men hur förhåller det sig i själva verket på detta område? Jo, så, att lagförslaget ytterst grundar sig på en framställning från kooperativa förbundet. Det är ju ganska naturligt, att en skattdragare vill bli av med en börda, som påvilar honom, om han kan, sedan har denna framställning fått stöd i en anonym promemoria, utarbetad inom finansdepartementet. Alla andra uttalanden, som återopas i den kungl. propositionen, äro, såvitt jag kan läsa dem, avstyrkande. Kammarrätten avstyrker. De kommunalskattesakkunnigas utlåtande, som återgives, är avstyrkande. Den redogörelse, som lämnas från ett handelskammarmöte, är avstyrkande, och den ganska fullständiga redogörelse, som lämnats angående vad som föregått 1910 års skatte-lagstiftning på området, visar ju, att de fordringar, som denna lagstiftning uppställer för skattefrihet åt kooperationen äro starkt grundade. Det föreskrives, att då ett kooperativt företags rörelse går utom medlemmarnas krets, så förlorar det rätten till skattefrihet, och vidare fordras, att grunderna för vinstfördelningen skola vara på förhand bestämda, så att denna automatiskt kan verkställas. Nu har här från statsrådsbanken redogjorts för ett prejudikat, då högsta skatteinstansen förklarade, att bestämmelserna om vinstens användande icke varit, så som lagen föreskrev, på förhand bestämda, men man bör bemärka, att i det fall, som statsrådet refererade, fanns i fråga om avskrivningar sådana uttryck som »minst 10 % och högst 5 %», och då lär väl ingen med visshet kunna säga vad vinsten blir. Förutsättningen för skattefrihet skulle ju vara, som här har sagts, att det automatiskt skulle kunna uträknas, hur stor del av vinsten, som skulle återföras till medlemmarna.

Det är ju icke märkvärdigt, att handelns utövare känna sig missbelättna, då de se, att de för sin verksamhet få bära högst betydande skatter, under det att samtidigt en annan form, nämligen den kooperativa formen, för precis samma verksamhet icke allenast beskattas efter andra grunder utan enligt förslaget rent av skulle göras skattefri. Och av den statistik, som finnes bifogad utskottsbetänkandet, framgår ju, att tendensen inom de kooperativa föreningarna går mot ökad försäljning till icke medlemmar. Den är icke så obetydlig som herrarna tro; den är 17—18 % i medeltal av omsättningen och det är ju nära en femtedel av den.

Reservanten talade i sitt första anförande om kooperationens stora betydelse för folkförsörjningen under kristiden, dels ock såsom främjare av sparverksamhet. Kooperationens betydelse för vårt folks förseende med förnödenheter under kristiden sammanhänger väl icke så obetydligt med den kanske gynnade ställning, som man har ansett, att den haft vid tilldelningen av importerade varor. Och vad den sparade verksamheten beträffar, vill jag erinra om, att i svensk lagstiftning äro t. o. m. sparbanker belagda med skatt, när de nått en viss styrka.

Den statistik, som föreligger angående den kooperativa rörelsen, synes mig vittna om, att den har ett stort berättigande, en verklig

livskraft, och det vore att beklaga, om icke den livskraften vore så stor, att verksamheten skulle kunna utvidga sig även utan en sådan gynnad ställning, som kooperativa förbundet och Kungl. Maj:t ha velat giva den.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr statsrådet U n d é n: Herr vice talman! Då den föregående ärade talaren anförde, att ett förslag angående skattelindring borde vara synnerligen starkt motiverat, ber jag få svara, att det föreliggande förslaget verkligen är synnerligen starkt motiverat; detta bevisas icke minst därav, att utskottet, såsom jag hade äran nyss anförat, icke med ett enda ord till kritik vänt sig mot de speciella punkter, som i den kungl. propositionen upptagits. Ej heller herr Boman själv har givit någon förklaring, ännu mindre någon tillfredsställande förklaring på det förhållandet, att en konsumtionsförening, som handlar enbart med sina medlemmar, skall få åtnjuta avdragsrätt, under det att en förening, i vars butik även utomstående få handla, förlorar avdragsrätt. Det har ej givits någon förklaring, varför en förening skall förlora avdragsrätten, om icke grunderna för utdelningen äro bestämda på förhand eller på det sätt i detalj fixerade, som författningen enligt dess tillämpning i praxis kräver.

Vad slutligen beträffar den omständigheten att till grund för utredningen ligger, som en föregående talare uttryckte sig, en »anonym promemoria», utarbetad i finansdepartementet, så vill jag säga, att det bör betraktas såsom en särskild fördel, att departementet är så utrustat att man icke för varje liten utredning behöver anlita utomstående eller tillsätta en kommitté. Vad anonymiteten angår, har jag aldrig hört talas om, att departementstjänstemännen bruka sätta ut sina namn vid de arbetsresultat, som förligga från deras sida.

Herr Ö r n e: Herr vice talman! Jag begärde ordet endast för att gentemot en talare här hävda, att Kooperationen icke har åtnjutit någon speciell förmån vid varutilldelningen under den tid, som gått. Det är möjligt, att en eller annan förening ute i landet har gjort det från den lokala livsmedelsnämndens sida, men centralen har icke gjort det, och bästa beviset härför är, att omsättningen mer än fördubblats, så snart folkhushållningskommissionen och övriga statliga myndigheter behagat upphöra med sin verksamhet i fråga om vissa varuslag.

Herr Nilson, Karl August: Herr vice talman! Jag begärde ordet endast för att markera, att anledningen till att utskottet icke inlåtit sig på en ingående undersökning av själva grunderna för propositionen är ju den, att utskottet hänvisat till, att hela systemet ligger under utredning och att den beskattning, som här är fråga, väsentligen eller huvudsakligast kommer att falla under den kommunala beskattningen. När nu ett sådant förslag om kommunal beskattning föreligger inom den allra närmaste tiden,

*Ang. ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.*

(Forts.)

Ang. *ändrade
grunder för
kooperativa
föreningars
beskattning.*

(Forts.)

har naturligtvis utskottet icke ansett sig kunna eller böra ingå på en närmare undersökning av ett par små detaljer i denna del. Om man nu skulle ha gått in på detta, som utskottet också försöksvis gjort, fast det icke talar om det i betänkandet, så hade det kanske lett till andra resultat, än vad den kungl. propositionen åstundat och finansministern föreslagit. Men utskottet har ansett, att under förhandenvarande förhållanden vore det lämpligare att låta vid det bestående bero. Naturligtvis vore ju mycket att önska, att ekonomiska föreningar kunde göras beskattningsskyldiga på annat sätt än vad som nu är fallet, men å andra sidan drager det med sig konsekvenser för de kooperativa föreningarna, och då utskottet för närvarande icke önskat att göra någon inskränkning i de förmåner, som de kooperativa föreningarna verkligen ha, så har utskottet ansett lämpligt att tills vidare låta vid saken bero. Att dessa kooperativa föreningar verkligen ha sådana förmåner, synes väl vara så uppenbart, att den ärade reservantens påstående i motsatt riktning är ju rent av synnerligen underlig; och då reservanten framhåller, att det vore hotet mot sparpenningssystemet inom de kooperativa föreningarna som vore huvudgrunden för det nu framställda kravet på beskattningsfrihet för Kooperationen, så faller det ju på sin egen orimlighet, i det att detta besparingsystem alldeles icke hotas av den beskattning som nu äger rum, enär denna beskattning allenast drabbar de kooperativa föreningarna i den mån de göra affärer med icke-medlemmar. Jag kan icke finna annat, än att de tillvitelser, som den ärade reservanten gjort mot utskottsmajoriteten, att utskottet icke har för sin ståndpunkt framburit några hållbara skäl; och att de kooperativa föreningarnas vinst på detta sätt genom beskattningen konfiskeras, m. fl. sådana tillvitelser, äro fullkomligt obefogade. Jag tror snarare, att förhållandena äro sådana, att det är klokast att icke röra i denna sak, om de kooperativa föreningarna skola få behålla den fördel de nu äga; ty om man undersöker denna sak, så finner man, att det leder till så svåra konsekvenser att giva de kooperativa föreningarna sådana här fördelar som det nu är fråga om i den kungl. propositionen, att riksdagen icke kan vara med därom. Det rör sig naturligtvis icke endast om konsumtionsföreningar, utan det rör sig också om producentföreningar. Herr statsrådet berörde ett par av dem, nämligen bränneriföreningen och stärkelsefabrikantföreningen, vilka under givna förhållanden skulle kunna tillgodogöra sig samma förmåner. Det finnes en hel del andra sådana också och vad hindrar industriens män och köpmännen att anordna sig på samma sätt som kooperativa föreningar; och de skäl, som reservanten anfört mot möjligheten att dessa industri- och handelsföretag skulle ordna sig kooperativt, förefinnas alldeles icke. Om man lämnade sådana förmåner åt konsumtionsföreningarna, så skulle naturligtvis följderna bli, att liknande förmåner också skulle krävas av producentföreningarna, något som utskottet för sin del icke kan vara med om.

Jag ber, herr vice talman, att även på denna grund få yrka bifall till vad utskottet föreslagit.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes jämlikt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande betänkandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Örne vid betänkandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Ang. ändrade grunder för kooperativa föreningars beskattning.

(Forts.)

Föredrogs ånyo bevillningsutskottets betänkande nr 43, i anledning av väckt motion angående ändring i visst hänseende av de vid förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen m. m.

Om ändrade bestämmelser rörande beräkandet i vissa fall av näringsidkares inkomst m. m.

I ett tidigare avgivet betänkande, nr 9, av den 11 sistlidne februari hade utskottet av huvudsakligen formella skäl hemställt, att ifrågasvarande motion, I: 59, av herr *Vasseur*, icke skulle av riksdagen bifallas.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade emellertid båda kamrarna visat ärendet åter till utskottet.

I nu föreliggande betänkande hade utskottet på återopade grunder hemställt, att riksdagen, med anledning av herr *Vasseurs* förvarande motion, I: 59, måtte besluta:

1) att 3 § i de vid gällande bevillningsförordning fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» skulle erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Med avseende å — — — — som taxeringsmännen finna skälig.

Har näringsidkare till någon, som är ekonomiskt intresserad i hans näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, försålt varor till lägre pris eller av honom köpt varor till högre pris än de i allmänhet gällande eller vidtagit andra liknande åtgärder och har, *uppenbarligen* i följd härav, inkomsten av företaget blivit *avsevärt* lägre, än den eljest skolat bliva, skall inkomsten av företaget beräknas till det belopp, vartill den kan antagas hava uppgått, därest sådana åtgärder icke vidtagits; *skolande detsamma i tillämpliga delar gälla, då fråga är om särskilda näringsföretag av samma näringsidkare;*

2) att punkt 3:o) i de vid förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» skulle hava följande ändrade lydelse:

3:o) Övriga inkomster av arbete.

Härunder upptagas:

— — — — — jordbruk eller skogsbruk.

Om ändrade
bestämmelser
rörande beräk-
nandet i vissa
fall av när-
ringsidkares
inkomst m. m.

(Forts.)

Har näringsidkare till någon, som är ekonomiskt intresserad i hans näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, försålt varor till lägre pris eller av honom köpt varor till högre pris än de i allmänhet gällande eller vidtagit andra liknande åtgärder, och har, *uppenbarligen* i följd härav, inkomsten av företaget blivit *avsevärt* lägre, än den eljest skolat bliva, skall inkomsten av företaget beräknas till det belopp, vartill den kan antagas hava uppgått, därest sådana åtgärder icke vidtagits; *skolande detsamma i tillämpliga delar gälla, då fråga är om särskilda näringsföretag av samma näringsidkare;*

3) att 31 § 1 mom. i) i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering skulle erhålla följande ändrade avfattning:

31 §.

1 mom.

i) att å deklaration — — — om skälen därför; *skolande, då avvikelsen beror på tillämpning av sista stycket i 3 § i de vid gällande bevillningsförordning fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» eller sista stycket i punkt 3:o i de vid förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen», motsvarande underrättelse tillställas jämväl annan här i riket skattskyldig, som, på sätt i berörda stadganden avses, är ekonomiskt intresserad i vederbörande näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, ävensom, där denne har annan beskattningsort, ordföranden i taxeringsnämnden å denna ort;*

samt

4) att under 1)—3) omhandlade stadganden i sin ändrade lydelse skulle träda i kraft den 1 januari 1920.

I avgiven reservation hade herrar *Vennersten* och *Olsson* i *Kullenbergstorp*, i anslutning till av motionären framlagt alternativt yrkande, hemställt, att riksdagen ville besluta, att de av lagtima riksdagen 1918 beslutade tilläggen till resp. punkt 3:o i de vid förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen och 3 § av motsvarande anvisningar vid bevillningsförordningen: *»Har näringsidkare till någon — — — icke vidtagits»*, skulle ur författningarna utgå.

Herr *Örne* hade av anförd orsak instämt i berörda reservation.

Herr *Vasseur*: Herr vice talman! Bevillningsutskottet har efter förnyad behandling av min motion kommit med ett utlåtande, som endast i ganska oväsentliga delar skiljer sig från det utlåtande, som det avgav den 11 februari i år. Det vore ju synd att säga, att utskottet tillmötesgår de synpunkter, vilka framföras i motio-

nen. Jag hänvisar till min motion. Jag säger där, att avsikten med motionen har icke varit att bestrida lämpligheten och nyttan av en skattereform, som åstadkommer en rättvisare fördelning av beskattningsbar inkomst mellan olika kommuner, utan endast att uppvisa, att de av 1918 års lagtima riksdag antagna bestämmelserna i detta syfte äro olämpliga och för viktiga områden av det ekonomiska livet kunna medföra ödesdigra och av riksdagen icke avsedda verkningar. Utskottet vill fortfarande, att taxeringsnämnderna skola taga dessa frågor om hand. Det synes mig, att mot detta äro anförda så många kraftiga skäl, att det egentligen skulle vara onödigt att upptaga kammarens tid med att tala därom. Jag tillåter mig i detta avseende bara att hänvisa till motionen, där jag bland annat säger, att först och främst torde det vara fullständigt uteslutet, att skattenämnderna, utom i det sällsynta fall, där köpen eller försäljningarna avse någon ensartad råvara, som är utsatt för obetydliga prisfluktuationer, förmå bilda sig en på *objektiva* grunder stödd uppfattning om förhållandet mellan de priser, ett visst företag tillämpat, och de priser, som i allmänhet gälla.

Det förhåller sig ju så, som herrarna veta, att ursprungligen när Kungl. Maj:t i fjol framlade sin proposition, så hade kammarrätten blivit tillfrågad och yttrat sig om, huruvida denna ändring skulle äga rum; men sedan har Kungl. Maj:t att börja med vidtagit den där dispositionen att utesluta »utländska medborgare». Den kungl. propositionen har sålunda kommit att omfatta mycket vidlyftigare förhållanden, än som ursprungligen var meningen. Nu har genom återremissen till utskottet kammarrätten blivit satt i tillfälle att yttra sig även om detta fall, och vi finna av det vid utskottsbetänkandet fogade utlåtandet av kammarrätten, att den har åtskilliga betänkligheter att anföras. Kammarrätten säger bland annat:

»Dessa restriktioner, som enligt kammarrättens mening bort i förevarande stadganden inrymmas, synas ändock icke innefatta tillräcklig garanti för att det särskilda beräkningssättet icke kommer till användning i andra fall än då förutsättningarna för dess tillämpning påtagligen föreligga.» Detta hänsyftar ju på de små ändringar, som utskottet vidtog i det föregående betänkandet, däri det talas om, att i avseende på vinstberäkningen en uppenbar skillnad skall föreligga och en avsevärd nedbringning av vinsten hava försiggått. Kammarrätten säger även i slutet på sitt utlåtande, att då denna fråga hänför sig till den kommunala beskattningen och då den kommunala beskattningen har legat under utredning länge, så har man anledning att hoppas, att denna fråga skall komma fram i en kungl. proposition nästkommande år. Det skulle därför icke vara skäl att nu komma med dessa bestämmelser, utan vore det lämpligare att låta därvid bero, tills de komma upp i ett sammanhang med den stora kommunala skattereformen. Det synes mig också vara det bästa att så sker. Visserligen vet jag ju, att riksdagen icke gärna vill ändra på en lag, som så nyligen har

Om ändrade bestämmelser rörande beräkningen i vissa fall av näringsidkares inkomst m. m.

(Forts.)

*Om ändrade
bestämmelser
rörande beräk-
landet i vissa
fall av när-
ringsidkares
inkomst m. m.*

(Forts.)

blivit antagen och vilken icke ens har kommit att i praktiken tilllämpas; men det synes mig dock vara bättre, att riksdagen ändrar en lag, om vilken man blivit övertygad, att den innehåller bestämmelser, som icke äro lämpliga, än att en sådan lag får träda i kraft. På grund härav tillåter jag mig yrka bifall till den av herr Vennersten avgivna reservationen, som finnes intagen vid betänkandet.

Herr greve och talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Friherre Fleming: Herr greve och talman, mina herrar! De flesta av herrarna torde ha mottagit det här betänkandet med en viss förvåning över att det icke är mer än en reservant från första kammaren. Jag blev också förvånad. Jag har icke haft tillfälle att vara med vid utskottsarbetet i denna sak, men jag blev förvånad därför, att de flesta jag talat med av första kammarens ledamöter i utskottet sagt, att de voro av samma uppfattning som jag, d. v. s., att man borde gå den väg som i herr Vennerstens reservation är föreslagen.

Jag skall icke gå igenom hela förhistorien till denna fråga, utan vill bara erinra, om att frågan kom upp från början därför, att man ville ge beskattningsmyndigheterna möjlighet att tillse, att icke svenska företag, som voro i utländsk ägo, sköttes så att de beredde ägaren fördelar till förfång för svenska intressen. Ett förslag i den riktningen var remitterat till kammaren och var av kammarrätten tillstyrkt. Sedermera kom till fjolårets proposition, som utsträckte stadgandet till att omfatta icke blott sådana företag utan ock alla möjliga företag här i landet. Jag kan säga icke blott till företag utan till nästan varje svensk medborgare, om man läser det rätt. Enligt ordalydelsen står det: »Har näringsidkare till någon, som är ekonomiskt intresserad i hans näringsföretag eller kan öva inflytande på företagens ledning.» Det står där: *Någon, som är ekonomiskt intresserad i ett företag.* I ett aktiebolag är ju varje aktieägare ekonomiskt intresserad. Detta stadgande leder till fullkomliga orimligheter såsom det är skrivet.

Då frågan var före i fjol, yttrade jag: »Jag vill icke förneka, att det kan vara av behovet påkallat att vidtaga några åtgärder, men att vidtaga en sådan åtgärd som denna förefaller mig högst betänkligt. Ty såsom förslaget är skrivet, såväl enligt Kungl. Maj:ts som ändå mera enligt utskottets förslag, skall det, om det kommer till användning, leda till ett fullständigt godtycke, ett godtycke, som kan komma att drabba de flesta handlande och industriföretag. Då jag icke föreställer mig, att man genom författningsföreskrifter bör fastslå ett sådant godtycke utan att önskvärda åtgärder i den åsyftade riktningen efter en verklig föregående utredning böra kunna vidtagas på annat än på detta otympliga sätt», så tillät jag mig att yrka avslag. Första kammaren avtog också förslaget, men det gick igenom vid gemensam votering. När det kom upp i år igen på grund av motionen, återremitterades förslaget i båda kamrarna. Avsikten med återremissen var naturligtvis

att försöka få fram ett rimligt förslag. Men det var även ett annat syfte, och det var att kammarrätten skulle få yttra sig, vilket den icke hade gjort, när Kungl. Maj:ts proposition framlades förra året. Nu har kammarrätten yttrat sig, och den har gjort en hel del erinringar. Det har påpekats, att det borde vara ett uppenbart missförhållande, som förelåg, och att den oskäligen vinstnedsättningen skulle vara avsevärd; men så har den också sagt, att den, som skall bedöma det, bör icke vara taxeringsnämnden, utan det är av en så grannlaga natur, att det bör vara en högre instans, nämligen prövningsnämnden. Vidare säger kammarrätten, att »den tyngst vägande anmärkningen mot omordade stadganden är emellertid saknaden av kompletterande föreskrift därom att även den vinst, som genom de i stadgandena antydda åtgärderna kommit att upptagas högre än vederbort, skall undergå justering». Sådan föreskrift synes kammarrätten, för undvikande av dubbelbeskattning, oundgängligen böra meddelas. Och slutligen kommer den till det resultatet, att den tillstyrker, antingen att den föreslagna anordningen bör få gälla bara svenska företag i utländsk ägo eller också att det i föl tillkomna tillägget i förordningen måtte utgå, d. v. s. herr Vasseurs alternativa yrkande.

Vad har nu utskottet gjort? Jo, utskottet har insatt de två orden: »uppenbart» och »avsevärt». Därmed har utskottet icke gjort någon förbättring. Ty därigenom blir det ytterligare försvärat för taxeringsmyndigheterna att bedöma saken. Men kammarrättens yrkande att icke taxeringsnämnden utan högre instans — prövningsnämnden — skulle få granskningen, har utskottet icke alls brytt sig om. Vad har utskottet vidare gjort? Jo, det har fastnat på kammarrättens förslag, att det även bör vara en nedsättning för den för högt upptaxerade inkomsten, och det har gjort det på följande sätt. Det står i 31 §: — Jag skall icke uppläsa den första delen — men paragrafen slutar med: »motsvarande underrättelse tillställas jämväl annan här i riket skattskyldig, som, på sätt i berörda stadganden avses, är ekonomiskt intresserad i vederbörande näringsföretag eller kan öva inflytande» etc. Ja, där återkommer jag till vad jag nyss sade, att varenda aktieägare, som är intresserad i ett bolag, skall taxeringsnämnden skriva till och säga: vi räkna om det här bolagets inkomst, ty den är icke rätt uträknad. Tycka herrarna inte, att detta leder till besynnerliga konsekvenser. Jag må säga, mina herrar, att nog leder det där till vad jag vill kalla rena galenskapen. Jag förstår icke, hur det är möjligt att komma till rätta med detta. Nu är det visserligen sant, att riksdagen i föl vid gemensam votering antog denna bestämmelse, och nu säger man, att man icke skall ändra en lag, som icke är tillämpad, ty det vore under riksdagens värdighet. Skall man tala om riksdagens värdighet, så tror jag värdigheten skulle vara bäst tillgodosedd genom att, om man gjort en dumhet, rätta den i tid; detta skulle vara värdigare för riksdagen än att låta den stå kvar. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till herr Vennerstens reservation.

Om ändrade bestämmelser rörande beräkningen i vissa fall av näringsidkares inkomst m. m.

(Forts.)

Om ändrade
bestämmelser
rörande beräk-
nandet i vissa
fall av nä-
ringsidkares
inkomst m. m.

(Forts.)

Herr Örne: Herr greve och talman! För min del kan jag inte finna annat än att hela denna fråga efter den senaste utskottsbehandling är mera förvirrad, än den någonsin har varit. Den närmast föregående talaren har redan påpekat en omständighet, som enligt hans mening är ägnad att helt och hållet falla utskottets förslag, nämligen att taxeringsnämnderna äro skyldiga att underätta varje skattskyldig, som är ekonomiskt intresserad i vederbörande näringsföretag. Om det verkligen inte skall bli en bestämmelse blott på papperet utan också tillämpning därav i verkligheten, tror jag, att vi kunna undvara den senaste portoförhöjningen, ty postverket kommer i alla fall att bära sig. Jag känner åtskilliga företag, där denna bestämmelse måste tillämpas och där taxeringsnämndens ordförande blir skyldig att skriva över 10 000 rekommenderade brev i anledning av densamma. Bestämmelsen är nämligen så vidsträckt formulerad, att även om intressenterna i företaget inte på något sätt personligen beröras av en ändring i företagets beskattning, måste likväl taxeringsnämndens ordförande sätta i gång detta oerhörda underrättelseväsen.

Efter återremissen har jag för min del ganska omsorgsfullt genomtänkt saken och, såsom framgår av den av mig vid betänkandet fogade reservationen, gjort ett allvarligt försök att formulera sådana bestämmelser, varigenom man skulle kunna åstadkomma just precis vad Kungl. Maj:t avsåg i fjol, men undgå alla de olägenheter, som följa av den nuvarande bestämmelsen. Jag har därvid gått ut ifrån, att det måste föreligga ett verkligt *syfte* att flytta inkomsten antingen från Sverige till utlandet eller också från en kommun med högre kommunalskatt till en med lägre. Emellertid har, såsom det anmärkts i reservationsutskottet inte funnit sig kunna upptaga till diskussion de framkomna yrkandena om en sådan grundligare omarbetning i överensstämmelse med kammarrättens förslag, och hur obehagligt det än måste kännas för mig ur vissa synpunkter, mest personliga, måste jag i sakens nuvarande läge instämma i huvudreservationen vid detta betänkande och sålunda yrka, att de ifrågakvarande bestämmelserna måtte ur lagen borttagas.

Herr Broman: Herr greve och talman, mina herrar! Vid detta ärendes behandling i bevillningsutskottet har jag, i likhet med flera av mina kamrater inom utskottet, enligt vad man meddelat, försummat att reservera mig, men då jag är av den åsikten, att den begränsning av taxeringsmyndigheternas befogenhet, som utskottet föreslagit, icke tillräckligt avlägsnar de olägenheter, som motionären påvisat, och då denna fråga kommer att inom kort ingående behandlas i samband med kommunalskattereformen, ber jag, herr greve och talman, att få yrka bifall till herr Vennerstens m. fl. reservation.

Herr Neess: Herr greve och talman! Den näst siste talaren uttryckte sin förvåning över att sakna flera av sina meningsfrän-

der bland reservanterna. Jag ber då att få bekänna, att jag för min del av förbiseende, och på grund av brådska inom utskottet har glömt att anteckna mig såsom reservant, vilket jag ovillkorligen borde ha gjort, då jag till alla delar instämmer i yrkandet om upphävande av dessa tillägg, som ju redan i fjol blevo av bevillningsutskottet avstyrkta. Jag skall därför inskränka mig till att förena mig i yrkandet om bifall till den vid utskottsbetänkandet fogade reservation, som är avgiven av herrar Vennersten och Olsson i Kullenbergstorp.

Om ändrade bestämmelser rörande beräklandet i vissa fall av näringsidkares inkomst m. m.
(Forts.)

Herr Nilson, Karl August: Herr talman! Den vändning, denna fråga i dag tagit här i kammaren förvänar mig verkligen, då det synes mig, som om utskottet behandlat frågan på det sätt, vartill återremissen gav anledning. Utskottet har efter kammarrättens hörande sökt komma till klarhet i frågan just på det vis, som kammarrätten för sin del förordat. Kammarrätten hade visserligen två alternativ, men av dessa alternativ har utskottet valt det första. Kammarrätten slutar visserligen sin inlaga på följande sätt: »Då enligt kammarrättens mening en tillfredsställande lösning av föreliggande beskattningsspörsmål icke kan vinnas utan omarbetning och komplettering av de i motionen avsedda stadgandena, samt frågan om särskilda grunder för inkomstens beräkning synes böra komma till avgörande i sammanhang med omläggningen av den kommunala beskattningen i hela dess vidd, anser sig kammarrätten böra förorda, att samma stadganden inskränkas till att gälla för det fall att näringsidkare här i landet försäljer varor till eller köper varor av något å utrikes ort bedrivet företag eller där bosatt person eller ock att, såsom i motionen alternativt yrkats, stadgandena i denna fråga helt och hållet upphävas.» Men å andra sidan har ju kammarrätten förut påvisat, att vad som fattades i dessa stadganden var den starka bestämmelsen, att ett sådant förfarande, varom här är fråga, nämligen beskattning av en vinst, som kunde tänkas hava uppstått, om icke man givit en viss rabatt eller sålt för underpris eller givit någon annan förmån till ett dotterbolag eller till andra intressenter, skulle begränsas till sin förekomst genom att man satte till de av kammarrätten föreslagna orden »uppenbarligen» och »avsevärt». Så har ju också utskottet gjort. Utskottet har formulerat paragrafen så, att det här gäller, att taxeringsnämnden först och främst skall taga bestämt under omprövning, huruvida ett sådant missbruk uppenbarligen förekommit, och om detta missbruk verkligen är så avsevärt, att det finns anledning att närmare undersöka eller ingå på frågan.

Man måste då säga sig, att herr Örnes beskrivning på saken blir synnerligen egendomlig, då han säger att ändringen skulle komma att leda till, att taxeringsnämndernas ordförande måste skriva 10,000-tals rekommenderade brev till aktieägare och dylika. Det har aldrig varit en tanke, att så skulle komma att ske. Det är tvärtom fråga om ett så begränsat och enkelt förfarande som att underrätta i första hand de, som kan befinnas efter sådan

Om ändrade bestämmelser rörande beräklandet i vissa fall av näringsidkares inkomst m. m.

(Forta.)

prövning hava haft en viss förmån av förfarings sättet och i andra hand även ordföranden i det taxeringsdistrikt, till vilket denna person hör. Det kan icke komma att bli frågan om några 10,000-tals sådana brev. Utskottet säger också i sin motivering på sidan 5: »Efter utskottets förmenande skulle, åtminstone i flertalet fall, den befarade dubbelbeskattningen kunna undvikas genom åläggande för ordföranden i den taxeringsnämnd, som finner sig böra tillgripa åtgärd av ifrågavarande slag, att därom underrätta jämväl den, som på förutsatt sätt är ekonomiskt intresserad i vederbörande näringsföretag eller kan öva inflytande på dess ledning, såvida denna är skattskyldig här i riket, ävensom, där han har annan beskattningsort, ordföranden i taxeringsnämnden å denna ort. Därigenom skulle den, som blivit för högt taxerad» — ja, det är ju därom som kammarrätten talat — »få tillfälle att klaga hos prövningsnämnden, och sistberörda taxeringsnämnd, såvitt den ej hunnit avsluta sitt arbete, beredas möjlighet att tilläventyrs själv företaga behörig rättelse».

Man kan inte rätt förstå, huru det med en sådan tolkning, som utskottet här givit åt bestämmelsen, och med en sådan formulering, som bestämmelsen fått, skulle förefinnas någon fara för att vare sig ett orimligt förfarande skulle komma att äga rum, så att enskilda personer därav skulle drabbas och bliva trakasserade, eller att taxeringsmyndigheterna skulle kunna få ett onödigt stort arbete. Det är ju ändå så, att anledningen till detta förslag från början varit den, att man hade verklig erfarenhet om att en hel del företag inrättat sig så, att en del av vinsten gått antingen till utländska dotterbolag eller svenska dotterbolag eller också till andra svenska kombinerade företag, med påföljd, att företagen undgått beskattning på den plats, där deras vinster bort beskattas. Att denna olägenhet fortfar och finnes kvar, därom torde alla vara överens, och den föregående talaren har inte heller sökt jäva detta förhållande. Då detta missbruk ännu finnes kvar, har det syntts utskottet nödigt, att också bestämmelsen i fråga finnes kvar, om man också velat borteliminera den del av bestämmelsen, som gjort, att paragrafen är svårhanterlig.

När nu hela frågan och särskilt frågan om kommunalbeskattningen ligger under utredning, och detta spörsmål kommer att upptagas under denna utredning, har det också syntts utskottet oriktigt, att redan nu vidtaga en betydande ändring av en av riksdagen stiftad lag, att man därigenom skulle föregripa såväl utredningen som det beslut riksdagen senare skulle kunna komma till.

Jag tror, att denna kammare gör klokt i att låta lagen bestå med den ändring utskottet här föreslagit, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till vad utskottet föreslagit.

Friherre Fleming: Herr greve och talman! Den förre ärade talaren påstod, att bevillningsutskottet följt kammarrättens anvisningar, och han läste upp den sista delen av kammarrättens yttrande, där kammarrätten föreslår, att stadgandet måtte »inskränkas till att gälla för det fall att näringsidkare här i riket försäljer varor till eller köper varor av något å utrikes ort bedrivit företag eller

där bosatt person eller ock att, såsom i motionen alternativt yrkats, stadgandena ifråga helt och hållet upphävas». Kan man nu påstå, att utskottet följt denna anvisning, när utskottet inte alls brytt sig om den? Ett sådant påstående förefaller mig litet besynnerligt.

Vidare sade den ärade talaren, att utskottet följt kammarrätten även i ett annat avseende, och det var, att utskottet satt in orden »uppenbarligen» och »avsevärt». Ja, det erkänner jag visserligen, att utskottet gjort, men inte blir det bättre för det. Kammarrätten säger också i detta sammanhang: »Dessa restriktioner, som enligt kammarrättens mening bort i förevarande stadganden inrymmas, synas ändock icke innefatta tillräcklig garanti för att det särskilda beräkningssättet icke kommer till användning i andra fall än då förutsättningarna för dess tillämpning påtagligen föreligga. Enligt kammarrättens mening bör i sådant syfte ytterligare föreskrivas, att ifrågavarande stadganden få tillämpas allenast efter framställning av kronans ombud hos prövningsnämnden» o. s. v. Jag påpekade också förra gången — men det har inte den förre ärade talaren märkt — att utskottet således inte heller i detta avseende följt kammarrätten. Kammarrättens hela princip är ju den, att taxeringsmyndigheterna inte kunna bedöma denna sak, utan att den skall läggas hos någon helt annan myndighet, om över huvud taget detta förfarande skall kunna gå för sig. Det bryr sig utskottet inte ett dugg om, utan det säger, att taxeringsmyndigheterna äro bra, och att deras ordförande skola korrespondera över hela Sveriges rike, om den ena skall taxeras lägre och den andra skall taxeras högre. Därigenom göres ju beskattningen fullkomligt godtycklig.

Nej, mina herrar, det kan inte gå för sig att handskas på det sättet med beskattningsfrågor, och jag vidhåller därför mitt yrkande.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande betänkande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle med avslag å vad utskottet hemställt bifalla den av herrar Vennersten och Olsson i Kullenbergstorp vid betänkandet afgivna reservationen; och förklarades den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 på aftonen.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 52, rörande löne-
reglering för befattningshavare, tillhörande vaktpersonalen hos riksdagens verk och myndigheter.

Med anledning av särskilda till bankoutskottet avlåtna eller hänvisade framställningar rörande löne-
reglering för befattningshavare, tillhörande vaktpersonalen hos riksdagens verk och myndighe-

Om ändrade bestämmelser rörande beräkningen i vissa fall av näringsidkarens inkomst m. m.

(Forts.)

*Löne-
reglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.*

Lönereglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.
(Forts.)

ter hade utskottet i nu föredragna utlåtande på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte besluta:

1:o) att biträdande maskinisten vid riksbankens huvudkontor skulle från och med den 1 januari 1919 överflyttas på ordinarie stat;

2:o) att de kontanta avlöningarna för nedanstående befattningshavare skulle bestämmas till följande belopp nämligen:

vid riksbanken:

a) för övervaktmästaren och maskinisten vid huvudkontoret vardera till 2,950 kronor, därav 1,900 kronor lön och 1,050 kronor tjänstgöringspenningar, skolande vad maskinisten anginge av tjänstgöringspenningarna 300 kronor utgöra arvode för tillsyn av körporten,

b) för den vaktmästare vid huvudkontoret, som tillika vore vice brandmästare, till 2,350 kronor, därav 1,500 kronor lön och 850 kronor tjänstgöringspenningar,

c) för vaktmästare vid huvudkontoret till 2,200 kronor, därav 1,500 kronor lön och 700 kronor tjänstgöringspenningar,

d) för biträdande maskinisten vid huvudkontoret till 2,350 kronor, därav 1,500 kronor lön och 850 kronor tjänstgöringspenningar,

e) för vaktmästare vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö till 1,750 kronor, därav 1,000 kronor lön och 750 kronor tjänstgöringspenningar,

f) för gårdskarl vid samma avdelningskontor till 1,300 kronor, därav 700 kronor lön och 600 kronor tjänstgöringspenningar,

g) för vaktmästare vid de mindre avdelningskontoren till 1,600 kronor, därav 900 kronor lön och 700 kronor tjänstgöringspenningar,

vid riksgäldskontoret:

h) för förste vaktmästaren till 2,550 kronor, därav 1,800 kronor lön och 750 kronor tjänstgöringspenningar,

i) för vaktmästare till 2,200 kronor, därav 1,500 kronor lön och 700 kronor tjänstgöringspenningar,

vid riksdagens hus:

k) för övervaktmästaren och övermaskinisten vardera till 3,400 kronor, därav 2,100 kronor lön och 1,300 kronor tjänstgöringspenningar,

l) för förste eldaren till 2,250 kronor, därav 1,600 kronor lön och 650 kronor tjänstgöringspenningar,

m) för portvakt till 2,150 kronor, därav 1,500 kronor lön och 650 kronor tjänstgöringspenningar,

vid riksdagsbiblioteket:

n) för förste vaktmästaren till 1,900 kronor, därav 1,100 kronor lön, 650 kronor tjänstgöringspenningar och 150 kronor ortstillägg,

o) för vaktmästare till 1,600 kronor, därav 900 kronor lön, 550 kronor tjänstgöringspenningar och 150 kronor ortstillägg,

Lönereglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.
(Forts.)

*vid justitieombudsmansexpeditionen och
militieombudsmansexpeditionen:*

p) för vaktmästare till 1,600 kronor, därav 900 kronor lön, 550 kronor tjänstgöringspenningar och 150 kronor ortstillägg;

3:o) att samtliga här ifrågavarande befattningshavare med undantag av övervaktmästaren och övermaskinisten vid riksdagens hus, skulle under därför bestämda villkor åtnjuta tre ålderstillägg, vart och ett å 100 kronor, att utgå efter respektive 3, 6 och 9 års tjänstgöring, samt att för vardera av bemälda övervaktmästare och övermaskinist skulle såsom hittills utgå två ålderstillägg vardera å 300 kronor efter respektive 5 och 10 års tjänstgöring:

4:o) att pensionsunderlagen för ifrågavarande befattningshavare skulle bestämmas till följande belopp, nämligen:

vid riksbanken:

a) för övervaktmästaren och maskinisten vardera till 2,000 kronor,

b) för vice brandmästaren och biträdande maskinisten vardera till 1,700 kronor,

c) för vaktmästare vid huvudkontoret till 1,600 kronor.

d) för vaktmästare vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö till 1,400 kronor,

e) för gårdskarl vid samma avdelningskontor till 1,100 kronor, samt

f) för vaktmästare vid de mindre avdelningskontoren till 1,200 kronor,

vid riksgäldskontoret:

g) för förste vaktmästaren till 1,800 kronor.

h) för vaktmästare till 1,600 kronor.

vid riksdagens hus:

i) för övervaktmästaren och övermaskinisten, vardera till 2,200 kronor,

k) för förste eldaren till 1,600 kronor.

l) för portvakt till likaledes 1,600 kronor.

vid riksdagsbiblioteket:

m) för förste vaktmästaren till 1,400 kronor.

n) för vaktmästare till 1,200 kronor,

*vid justitieombudsmansexpeditionen och
militieombudsmansexpeditionen:*

o) för vaktmästare till 1,200 kronor.

Lönereglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.

(Forts.)

5:o) att i händelse av bifall till vad utskottet hemställt under 3:o), såvitt anginge befattninghavare i riksbanken, punkt 9 i »villkor och bestämmelser» vid avlöningsstaten för riksbanken skulle erhålla följande ändrade lydelse:

I fråga om medgiven förhöjning av lönen efter i staten angiven tids fortsatta innehavande av befattning i samma tjänstegrad gäller för första förhöjningen, att innehavaren under mera än fyra femtedelar av den tjänstetid, som erfordras för att vinna nämnda förhöjning med gott vitsord bestritt sin egen eller, på grund av förordnande, annan statens tjänst eller fullgjort annat offentligt uppdrag, dock att härvid icke må föras honom till last den tid han åtnjutit semester eller ledighet för fullgörande av värnplikt, och för ytterligare förhöjning, om sådan äger rum, samma villkor;

under iakttagande, vad var och en av omförmälda löneförhöjningar angår, att den högre avlöningen ej må tillträdas förr än vid början av kalenderåret näst efter det, varunder den stadgade tjänsteåldern blivit uppnådd;

börande därvid — — — ålderstillägg;

6:o) att samtliga här ifrågavarande avlöningsförmåner skulle av vederbörande befattninghavare åtnjutas från och med den 1 januari 1919;

7:o) att förste vaktmästaren i riksgäldskontoret C. J. Johansson skulle berättigas att från nämnda tidpunkt uppbära två ålderstillägg enligt den nya staten å tillsammans 200 kronor; samt

8:o) att övervaktmästaren i riksbanken P. J. Ekstrandh, som kvarstode å äldre stat, skulle komma i åtnjutande av den lönereglering, som i utlåtandet föreslagits, under förutsättning att han underkastade sig för avlöningens åtnjutande enligt den nya avlöningsstaten stadgade villkor och bestämmelser.

Reservationer hade avgivits:

av herrar *Wickman*, *Sommelius* och *Borggren* beträffande punkten 6:o); samt

av herrar *Wickman* och *Borggren* beträffande punkterna 2:o), e, f och g samt 4:o) d, e och f i utskottets hemställan.

I den senare reservationen hade hemställts, att riksdagen måtte bifalla fullmäktiges i riksbanken förslag beträffande vaktmästare och gårdskarlar vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö och beträffande vaktmästare vid bankens övriga avdelningskontor samt alltså besluta,

2:o) att de kontanta avlöningarna för nedanstående befattninghavare skulle bestämmas till följande belopp:

vid riksbanken:

a)	_____
b)	_____
c)	_____
d)	_____

e) för vaktmästare vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö till 1,900 kronor, därav 1,200 kronor lön och 700 kronor tjänstgöringspenningar,

f) för gårdskarll vid samma avdelningskontor till 1,450 kronor, därav 900 kronor lön och 550 kronor tjänstgöringspenningar,

g) för vaktmästare vid de mindre avdelningskontoren till 1,750 kronor, därav 1,100 kronor lön och 650 kronor tjänstgöringspenningar,

Lönereglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.

(Forts.)

4:o) att pensionsunderlagen för ifrågavarande befattningshavare skulle bestämmas till följande belopp, nämligen:

vid riksbanken:

a) -----

b) -----

c) -----

d) för vaktmästare vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö till 1,600 kronor,

e) för gårdskarll vid samma avdelningskontor till 1,300 kronor, samt

f) för vaktmästare vid de mindre avdelningskontoren till 1,400 kronor.

Herr Wickman: Herr greve och talman, mina herrar! Såsom synes av bankoutsrottets utlåtande, har jag m. fl. i vissa punkter tillåtit oss att reservera oss.

Enligt nu gällande avlöningsstat för riksbanken äro såväl tjänstemän som vaktmästare vid avdelningskontoren i Göteborg och Malmö fullt likställda med motsvarande befattningshavare vid huvudkontoret. Den skillnad i kontant lön, 300 kronor, som förefinnes mellan vaktmästare vid å ena sidan huvudkontoret och å andra sidan kontoren i Göteborg och Malmö, utgör det beräknade värdet av fri bostad för vaktmästare vid de senare kontoren.

Fullmäktige hava för vaktmästarna vid kontoren i Göteborg och Malmö föreslagit samma höjning i avlöningsförmåner, samma fördelning av ökningen på lön och tjänstgöringspenningar och samma pensionsunderlag som för vaktmästarna vid huvudkontoret.

Då fullmäktiges förslag beträffande vaktmästarna vid huvudkontoret biträts av utskottet, hava vi ansett den hittills gällande likställigheten mellan dessa grupper av befattningshavare fortfarande böra upprätthållas. Härför talar även den omständigheten, att levnadsomkostnaderna i Göteborg och Malmö torde föga understiga dem i Stockholm.

Vaktmästarna vid huvudkontoret och riksbankens avdelningskontor i Göteborg och Malmö hava varit fullt likställda, med avdrag, såsom nämnts, för vaktmästarna i Göteborg och Malmö för värdet av fri bostad. Denna bestämmelse har haft sin grund i att riksbankens vaktmästare — eller de penningförvaltande verkens vaktmästare i allmänhet — ansetts böra ställas något högre än de

Lönereglering för vakt-personal hos riksdagens verk och myndigheter. centrala ämbetsverkens vaktmästare. Så har förhållandet varit tidigare, och mitt syfte har varit, att förhållandet måtte bli sådant även i fortsättningen. De hava nämligen jämställts med preparatorerna vid Karolinska institutet, Veterinärhögskolan och Naturhistoriska riksmuséet. Det är av den orsaken, som dessa vaktmästare sålunda skulle lyftas något högre än de vanliga vaktmästarna vid de centrala ämbetsverken. Jag har sålunda visavi utskottets hemställan ansett, att dessa samtliga vaktmästare även vid avdelningskontoren måtte ställas i samma nivå, där de varit ställda före detta förslag till lönereglering.

I fråga om pensionstilläggen är det ju samma förhållande. Här komma dessa vaktmästare inte att få sin tillbörliga rätt, liksom ej heller vaktmästarna vid Malmö- och Göteborgskontoren.

Ett annat förhållande gäller i fråga om punkt 6:o. Under fjolåret hava vaktmästarna i övriga motsvarande verk erhållit en tillfällig löneregling för år 1918. Denna har nu bankofullmäktige ansett böra tillkomma även riksbankens vaktmästare på grund därav, att vid 1918 års riksdag detta lönetillägg icke blev av fullmäktige föreslaget. Det är sålunda en försummelse av fullmäktige i detta fall. Denna försummelse påpekades också i bankoutskottet vid ett av dess sista sammanträden av direktör Sommelius i andra kammaren, och bankofullmäktige hava nu i år ifrågasatt, att denna försummelse skulle rättfärdigas genom att riksbankens vaktmästare i år skulle erhålla ett retroaktivt tillägg av 550 kronor. Detta har utskottet gått emot och förklarat sig icke kunna bifalla på grund därav, att man i princip är emot den retroaktiva tillämpningen. Nu vill jag emellertid framhålla, att när det är ett sådant fall, där man så att säga uteglömt dem, som äro berättigade, och där dessa personer hade fått detta tillägg, om frågan kommit fram inom utskottet i fjol, är detta enligt min mening en försummelse, som inte kan rättfärdigas. Vaktmästarna hava också, såsom direktör Sommelius anmärkte, gjort framställning om den saken, men den har kommit undan.

Jag skall inte, herr greve och talman, längre uppehålla mig vid detta, men jag har av kammarens ärade talman fått det meddelande, att han kommer att vägra att framställa proposition på vad vi yrkat i vår reservation. Jag förstår inte detta, och de personer, som jag talat med och som äro mera sakkunniga på det juridiska området än jag, hava förklarat, att något hinder däremot inte borde möta. Skulle, därför att förslaget är framställt av fullmäktige till bankoutskottet och bankoutskottet sålunda fattat sitt beslut i anledning av fullmäktiges förslag, motionsrätt och motionsmöjligheter icke finnas för en utskottsmedlem, som är av olika uppfattning gent emot utskottet, blir följaktligen den minoritet, som finnes i utskottet, fullständigt berövad möjligheten att framföra sitt yrkande, om proposition vägras.

Jag kan inte finna mig i detta, utan tillåter mig, herr greve och talman, under alla förhållanden att göra ett yrkande om bifall till reservationen och avslag på utskottets hemställan i förevarande

punkter. Sedan blir det ju talmannens sak att motivera sin vägran att framställa proposition på detta yrkande.

*Lönereglering
för vakt-
personal hos
riksdagens
verk och
myndigheter.*
(Forts.)

Herr Hedenstierna: Herr greve och talman! Jag hade tagit alldeles för givet, att inte proposition skulle kunna framställas på ett yrkande om bifall till reservationen. Därför trodde jag inte, att jag skulle behöva säga någonting i denna fråga. Då den förre ärade talaren emellertid framställt ett yrkande, får jag yttra några ord.

Denna lönereglering är verkligen enligt mitt förmenande så gynnsam för de olika vaktmästarna, att jag hade trott, att de inte allenast skulle vara nöjda, utan också tacksamma. Så synes emellertid inte vara förhållandet. I avseende på den första punkten, varöver herr Wickman yttrade sig, nämligen om lönetillägg för vaktmästarna vid Göteborgs- och Malmökontoren, så har utskottet där följt den väg, som riksdagen gick 1914, nämligen att göra dessa vaktmästare likställda med förste vaktmästarna vid de centrala ämbetsverken — jag har endast velat meddela detta rörande dem — och då har man vidare ansett, att lönerna för gårdskarlar inte kunna regleras med högre tillägg, än som beviljats vaktmästarna vid samma kontor.

Beträffande yrkandet om att tillägget skulle utgå retroaktivt från den 1 januari 1918 har utskottet, då det givit ett så stort tillägg som 550 kronor för tiden från den 1 januari 1919, ansett sig icke kunna gå längre, och därför har utskottet icke bifallit fullmäktiges förslag om retroaktiv verkan från den 1 januari 1918.

Jag ber att i korthet få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen: Under överläggningen har herr Wickman yrkat bifall till det förslag, som innefattas i den av honom och herr Borggren avgivna, vid utskottsutlåtandet fogade reservationen. Men då detta yrkande, vilket går utöver vad bankoutskottet föreslagit, saknar stöd av vare sig någon kungl. proposition eller någon motion i ämnet, vägrar jag att därå framställa proposition.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning angående vissa ändringar i avlöningsstaten för riksgäldskontoret, m. m.;

nr 54, angående avlöningsförbättring för de kvinnliga biträdena vid riksdagens verk och myndigheter; samt

nr 55, i anledning av väckt motion om ändring i fastställda grunder för resekostnadsersättning till riksdagens ledamöter för resa till och från riksdagen.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fri rättegång m. m. ävensom en i ämnet väckt motion.

Genom en den 21 februari 1919 dagtecknad proposition, nr 118, vilken hänvisats till första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga, utom annat, ett framlagt förslag till lag om fri rättegång.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft en med anledning av densamma av herr *Rogberg*, med instämmande av herr *Fagerlin*, inom första kammaren väckt motion, nr 157, däri motionären hemställt, att riksdagen ville besluta,

dels att 1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10 och 12 §§ i förslaget till lag om fri rättegång, den sistnämnda paragrafen med uteslutande av överskriften, skulle erhålla viss ändrad lydelse;

och dels att 14 § i samma lagförslag skulle delas i två paragrafer, betecknade den ena såsom 13 § och den andra såsom 14 § på i motionen angivet sätt.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på andragna grunder hemställt,

1) att riksdagen måtte antaga ifrågavarande lag om fri rättegång; samt

2) att den i ämnet väckta motionen måtte anses besvarad genom vad utskottet under 1) hemställt.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Gezelius* och *Rogberg* greve *Spens* samt herr *Fagerlin* på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med tillkännagivande, att det i propositionen framlagda förslag till lag om fri rättegång icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte i anledning av propositionen och den i ämnet väckta motionen för sin del antaga förslag till lag om fri rättegång, så lydande som reservationen utvisade.

I fråga om sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr Åkerman: Herr greve och talman, mina herrar! I avseende på föredragningen av första lagutskottets utlåtande nr 27 hemställas,

att detsamma må företagas till avgörande på det sätt, att det däri behandlade lagförslaget först föredrages, där så erfordras paragrafvis, med promulgationsstadgande samt ingress och rubrik sist;

att sedan lagförslaget blivit genomgånget, utskottets hemställanden föredragas;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres;

att för den händelse lagförslaget kommer att i en eller annan del återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att, vid ärendets förnyade behandling, i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända, föreslå sådana jämkningar, som kunna föränledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar; samt att i avseende å numrering av paragrafer utskottet må vidtaga de ändringar, som påkallas av kamrarnas beslut.

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Det av utskottet tillstyrkta förslaget till lag om fri rättegång.

1 §.

Denna paragraf lydte sålunda:

Vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i skiftesmål och i vattenmål må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna medel, som skäligen må anses erforderliga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas målsägande i annat fall än att åklagaren anhängiggjort talan i målet. Fri rättegång må ej heller beviljas den, vilkens talan grundar sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna sådan förmån.

Motsvarande paragraf i det lagförslag, som förordats i den av herr *Gezelius* m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, hade följande lydelse:

Vid allmän underrätt, polisdomstol, poliskammare och krigsrätt samt första domstol i skiftesmål och i vattenmål må på de villkor och i den omfattning, som här nedan stadgas, fri rättegång i visst mål beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna *nödiga* medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

I brottmål, där brottet är sådant, att det hör under allmänt åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, må fri rättegång ej beviljas målsägande. Fri rättegång må ej heller beviljas den, vilkens talan *finnes vara uppenbart ogrundad* eller grunder sig på överlåtelse, som kan antagas hava skett i syfte att därmed vinna sådan förmån.

Herr Rogberg: Herr talman, mina herrar! Den, som får fri rättegång, får därmed frihet från de processuella avgifterna, han får

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

fria inkallelser av vittnen och fria delgivningar, han får av statsverket medel till ersättande av åberopade vittnen och han får i vissa fall därjämte fritt rättegångsbiträde. När lagstiftningen skall taga hand om den ganska svårösta frågan beträffande fattigrätten i processen, så har lagstiftaren att söka undvika två ytterligheter. Han får icke uppställa alltför stränga villkor för den fria rättegången, så att det i det enskilda fallet kan inträffa, att en person förvägras fri rättegång, ehuru han borde få sådan. Men lagstiftaren får icke heller uppställa villkoren alltför obestämda och tånjbara, ty det kan då inträffa, att den fattiga parten kommer att i onödan trakassera sin motpart. I utländsk rätt har man allmänt sökt få en utsällning av de oberättigade fallen, och det har skett så, att i lagarna inskrivits en bestämmelse, att fri rättegång icke får åtnjutas av den, vars talan är uppenbart ogrundad. Huruvida en persons talan är uppenbart ogrundad, skall utrönas genom en summarisk undersökning, den s. k. förprövningen. Sättet för förprövningens anordnande är olika i olika länder. I somliga länder lägges förprövningen på rätten, i andra på lokala kommissioner och i ännu andra på någon administrativ myndighet.

De sakkunniga, vilkas betänkande ligger till grund för den kungl. propositionen och för utskottets hemställan, ha varit inne på de vägar, som i utlandet följts. De hava ansett, att från förmånen av fri rättegångs åtnjutande skulle utsällas de obehöriga fallen; de fall i vilka den fattiga partens talan varit uppenbart ogrundad, och de ha likaledes föreslagit myndighet, som skulle verkställa utsällningen. De stannade därvid för rätten eller domaren. När de sakkunnigas första förslag kom till granskning hos överrätterna, framställdes emot detsamma anmärkningar, dock endast såvitt det avsåg sättet för förprövningens verkställande. Åtminstone en av hovrätterna förklarade, att förprövningen, lagd i rättens eller domarens hand, lätt skulle hos den fattiga parten framkalla en känsla av osäkerhet och rättsligt godtycke. En sålunda anordnad förprövning överensstämde knappast med svensk rättegångsordning och icke med andan i vårt rättegångsväsende. I detta skick kom så ärendet till departementet. Departementschefen har sökt lösa den uppkomna svårigheten i avseende å sättet för förprövningens anordnande med en förklaring, att förprövning icke skulle införas i svensk rätt, men med en tillämpning av denna förklaring, såvitt angår utseendet av rättegångsbiträde, på det sättet, att ett bifall till den fattiga partens ansökan om fritt rättegångsbiträde gjorts beroende av rättens eller domarens prövning om det förefintliga behovet av sådant biträde. Således principiellt icke någon utsällning av de oförtjänta fallen. Detta synes åtminstone mig och flera med mig otillfredsställande, och reservanter i utskottet ha i denna punkt anslutit sig till de sakkunniga och påyrkat en sådan ändring av den nu förevarande paragrafen i lagförslaget, att däri skulle inskrivas en bestämmelse, att fri rättegång icke skulle få åtnjutas av den, vars talan var uppenbart ogrundad. Men i fråga om sättet för utsällningen ha reservanterna med hänsyn till hovrättens anmärkningar icke an-

sett sig kunna anförtro förprovningen åt rätten eller åt domaren. Närmast låg det då till hands att tänka på administrativ myndighet, d. v. s. Konungens befallningshavande, men en dylik utväg är dock förenad med viss omgång och visst besvär. Reservanterna ha därför, närmast i anslutning till den i ärendet väckta motionen, stannat vid att föreslå förprovningens anförtroende at en på visst sätt utsedd nämnd.

*Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)*

En annan punkt, där svårigheter yppats och olika meningar gjort sig gällande, är den, som rör rättegångsbiträde åt den fattiga parten. Kungl. Maj:t och utskottet ha uppställt som huvudregel, att rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande. Säsom huvudregel är denna bestämmelse givetvis fullt tillfredsställande, men Kungl. Maj:t har gjort en avsevärd inskränkning i denna regels tillämpning. Kungl. Maj:t och utskottet föreslä nämligen, att om den fattiga parten till rättegångsbiträde föreslagit någon, som fullgjort vad som erfordras för att i domarvärv nyttjas och tillika yrkesmässigt utövar advokatverksamhet, så skall avvikelse från förslaget icke få äga rum, för såvitt ej särskilda skäl därtill äro. En sådan inskränkning måste dock anses vara betänkligen. Det är icke lämpligt att med tvingande bestämmelser binda rätten på förevarande område. Förhållandena i landet äro ju högst olika. Talrika orter finnas ju, där det inte alls finnes någon akademiskt bildad advokat. Reservanterna ha därför ansett, att den av Kungl. Maj:t uppställda och av utskottet godkända huvudregeln, att rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande, endast skall lida den inskränkning, att i lagen må införas en bestämmelse, att rätten skall taga nödig hänsyn till den fattiga partens förslag, och hur reservanterna vidare tänkt sig förordnandet av rättegångsbiträde, framgår av motiveringen till deras reservation.

Aven i andra huvudpunkter har Kungl. Maj:t avvikit från de sakkunnigas förslag, och hava reservanterna funnit dessa avvikelser vara sådana, att de icke av reservanterna kunnat tillstyrkas. Främst gäller det i avseende å fattigdomsgraden hos den, som gör anspråk på fri rättegång. De bestämmelser därutinnan, som Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit, äro för obestämda. De sakkunniga hade en noggrannare och bättre fixering utav fattigdomsgraden. Reservanterna ha därför anslutit sig till de sakkunnigas åsikt i denna del. Skillnaden framgår, om man gör en jämförelse mellan ordalydelsen i 1 § enligt reservanternas förslag och enligt utskottets förslag. Utskottet talar, i enlighet med propositionen, om att den fattiga skall sakna medel, som äro erforderliga, medan reservanterna säga: medel, som äro nödiga för den fattiga partens eget uppehälle eller för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Vidare skilja sig reservanternas förslag från utskottsförslaget beträffande rätten att åtnjuta fri rättegång i brottmål. Kungl. Maj:ts förslag därutinnan innefattar ett underkännande av åklagarnas lust och förmåga att biträda den fattiga parten vid utförandet av hans målsägartalan. Då man kan vara förvissad, att åklagaren så gott

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

som undantagslöst är både villig och kompetent att på ett tillfredsställande sätt biträda en fattig målsägare vid utförandet av hans talan, ha reservanterna funnit det onödigt att, såsom utskottet gjort, föreslå, att jämväl i det fallet, att brottet är sådant, att det hör under allmän åtal eller må efter angivelse åtalas av allmän åklagare, den fattiga parten skulle kunna få fritt rättegångsbitråde. Reservanterna hava ansett detta vara en obehörlig bestämmelse, vilken saklöst kan utgå ur lagen.

I fråga om fri verkställighet, vilken fråga är alldeles särskilt svårlöst, hade de sakkunniga ställt sig på ståndpunkten: aldrig. De sakkunniges förslag innehåller nämligen icke något som helst om rättighet till fri verkställighet för den fattiga parten. Det har väl ansetts, att då ett nytt institut införes i svensk rätt, bör man till en början icke gå allt för vitt. Kungl. Maj:t har ställt sig på den motsatta ytterlighetsståndpunkten och ansett, att fri verkställighet må förlänas den fattiga parten hur ofta som helst. Jag anser mig oförhindrad att omnämna, att inom utskottet förefunnos sympatier för sammanjämkning kring ett inom lagrådet väckt förslag därom, att den fattiga parten skulle erhålla fri verkställighet en gång, men då denna sammanjämkning icke gick i lås, synes nog klokheten bjuda att i denna punkt nu ansluta sig till reservationen.

Det finns ytterligare ett par småsaker, i fråga om vilka reservanterna hemställt om ändring i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag, men jag vill inte upptaga kammarens tid med att yttra något om dem. Jag vill påpeka för herrarna, att reservanterna funnit sig lämpligen böra framlägga ett självständigt lagförslag, men detta är i huvudsak byggt på den kungl. propositionen och på utskottets förslag, d. v. s. i den mån det avviker ifrån propositionen, är det byggt på det av de sakkunniga upprättade förslaget. Således ligger det ett arbete bakom reservanternas förslag, även om detta arbete icke egentligen är utfört av reservanterna.

Herr talman! På grund av vad jag nu anfört får jag hemställa, att kammaren måtte, med avslag å den föredragna i § enligt den lydelse den har i utskottets hemställan, antaga samma paragraf enligt den lydelse den har i reservationen.

Herr Åkerman: Herr talman, mina herrar! Må det tillåtas mig att med några ord bemöta det nyss hållna anförandet.

Den föregående talaren åberopade vid flera tillfällen de sakkunniges yttrande, men det förtjänar ju erinras, att de sakkunniga icke varit enhälliga, utan att vid deras utlåtande var fogad en reservation, som av regeringen vunnit beaktande i de viktigare punkterna.

Vidare åberopade den föregående talaren den utländska lagstiftningen. Men även härvidlag bör man komma ihåg, att i åtminstone ett av de stora länderna fri rättegång införts utan denna förprovning, nämligen i Österrike — det finns kanske flera, men jag kan för tillfället inte erinra mig något annat — och man har icke

under de många år lagen verkat hört någon anmärkning däremot. Man bör också ihågkomma, att i de länder, där det tillämpas ett s. k. bagatellförfarande, är detta bagatellförfarande kostnadsfritt, men där har inte heller ifrågasatts, att det skulle vara någon förprövning. Jag tror inte, att man kan säga, att vi skulle taga något steg, som skulle föra oss ut i några som helst äventyrligheter. ifall vi bifölle det kungl. förslaget, sådant det föreligger.

*Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)*

Det kan ju vara av intresse att för ett ögonblick tänka på, hur det i allmänhet förhåller sig med processlystnaden. Det är en mycket vanskelig sak för en enskild person att i detta avseende ge något bestämt omdöme, men jag tror, att flertalet av landets domare ändå skall kunna instämma med mig, då jag säger, att nog är det en glädjande företeelse i vår tid, att dessa osmakliga processer äro stadda i mycket tydligt avtagande. Det är åtminstone fallet, såvitt jag kan bedöma saken. Det är också naturligt, att så skall vara förhållandet, ty i äldre tider, då kommunikationerna voro dåliga och folk just inte hade mycket, som kunde sätta deras fantasi i rörelse, så kretsade denna ofta omkring rättsväsendet, och det är ju allmänt bekant, att tingen och med dem jämförliga förrättningar voro ett mycket omtyckt folknöje, där alla samlades, och man drog sig just inte för att för den allra obetydligaste småsak draga sin granne inför rätta. Det är verkligen inte så nu, utan jag tycker, att man kan, glädjande nog, säga, att förhållandena ha betydligt förbättrats.

Att fattigt folk skulle vara mera processlystet än de, som ha litet bättre ställning, tror jag inte är förhållandet. Fattiga människor äro ofta ganska skygga och så där litet förlägna för att träda fram. De äro ofta också mycket beroende av andra och äro rädda för att stöta sig, och det är en massa hänsyn de få taga. Jag tror alltså verkligen inte, att man behöver befara, att fattigprocesserna skola särskilt kunna hänföras under rubriken: obefogade mål.

Nu är det ju också att märka, att det kungl. förslaget i alla fall har en liten hållhake, ja, man kan kanske säga tva, för den händelse, att det skulle falla någon fattig in att stöka till med alldeles obefogade processer. Det är redan erinrat av den föregående talaren om den ena, nämligen att advokat ju förordnas endast i det fall, då rätt eller domare finner det vara erforderligt. Detta rör i alla fall den viktigaste delen av rättegångskostnaderna. Advokatarvodena äro den post, som oftast är den drygaste. Alltså kan man säga, att i fråga om den viktigaste delen av rättegångskostnaderna redan en slags förprövning är införd, och jag får verkligen säga, att jag för min del finner denna anordning vara lyckligt funnen, ty man kan inte beträffande den säga detsamma, som mot en annan förprövning, den generella förprövning, som domstolen skulle göra, att den kan i någon mån rubba tilltron till domarens opartiskhet, ty med detta besked, som han lämnar, att det skall bli eller icke bli advokat, har han ju inte på något sätt bundit sig. Hans vägran att förordna advokat kan nämligen också

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.

(Forts.)

bero på det förhållandet, att han finner målet så enkelt och klart, att det inte behöves någon dylik utgift.

Den andra punkten, där det är en liten hake på en eventuell processlystnad från enskild fattig part, är ju de bestämmelser, som äro lämnade beträffande processen i brottmål, då man har fordrat, att åklagaren skall i de mål, som där äro i fråga, ha anhängiggjort talan. Alltså är även där en liten garanti inlagd. Åklagaren har ju då gjort en slags förprövning av talans befogenhet.

Det kan inte heller nekas, att det skulle, som den föregående talaren sade, lätt alstra en känsla av rättsosäkerhet, om den fattiges sak skulle underkastas en förprövning. Vi få besinna, att en sådan förprövning undandrar sig all offentlighet och ofta nog på grund av bristande tid får företagas ganska summariskt, och det är nog fara värt, att en del av dessa beslut skulle visa sig icke kunna stå sig sedan.

Granskar man nu reservationerna på denna punkt, tycker jag verkligen, att de förete en ganska tröstlös bild beträffande det sätt varpå man tänkt sig lösa frågan om förprövningen. Herr Rogberg har velat anordna kommunala nämnder, som skulle taga denna sak om hand. Ja, jag undrar verkligen, om vi icke fått nog utav alla dessa kommunala förtroendeuppdrag, och jag tror verkligen, att åtskilligt folk i kommunerna skulle betacka sig för att sitta i denna nämnd, som skulle göra dem till ovänner med eller åtminstone illa sedda av åtskilliga. Jag tror inte heller, att folk i allmänhet har kompetens att sitta där. Och hur skulle detta te sig i praxis? Jag skall inte gå in på de många svårigheter det skulle vålla, ty tiden är knapp.

Herr Hederstiernas reservation skall jag inte heller gå närmare in på, ty jag tror inte någon i denna kammare kan reflektera på den, men det var i alla fall bra, att den kom fram, ty där får man se, vart det bär, när man försöker gå den väg han slagit in på. Jag skall inte heller trötta kammaren med någon kritik av denna reservation i den delen, därför att jag inte kan tänka mig, att det finnes någon här, som reflekterar på den.

Nu finner man alltså, att de vägar, som reservanternas anlitat — åtminstone är det min åsikt — äro alldeles oframkomliga. Då återstår ingenting annat än att kasta förprövningen på domaren, och det må jag säga, att Svea hovrätts utlåtande beträffande den punkten torde väl vara så pass övertygande, att knappast någon i denna kammare skulle vilja gå den vägen. Reservanternas ha ju inte heller velat beträda den.

Reservanternas skilja sig från utskottet även i fråga om en del andra saker, t. ex. denna prövning av fattigdomsgraden. Detta tycker jag just inte är någon stor fråga. Reservanternas och utskottet mena nog ungefär detsamma därvidlag, ty det är ju alldeles klart, att det blir en skälighetsprövning, hur man än skriver. Men jag kan inte neka till, att jag tycker, att reservanternas förslag ser något snävt och onödigt fränt ut, och därför anser jag, att det är bättre att skriva, som regeringen har gjort, ty i praktiken kom-

mer det otvivelaktigt att i alla fall leda till den av regeringen föreslagna prövningen.

*Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)*

Vad sedan beträffar brottmålen, säga reservanterna — och den föregående talaren har nu upprepat det — att det kan vara alldeles onödigt att utsträcka bestämmelserna till dem då det i alla fall står en åklagare vid domstolen. Då borde han kunna sköta om även partens ersättningstalan. Ja, för all del. I de flesta fall tror jag, att han kan det, om han vill. Men han är inte skyldig att göra det, och han vill det inte alltid. Därför är det väl bra mycket bättre att man sätter in den bestämmelse, som här är föreslagen.

Vidare talade den föregående talaren något om kvalifikationerna på den person, som skulle förordnas till rättegångsbiträde, och reservanterna äro, som herrarna finna, icke nöjda med utskottets förslag i den delen.

Det är då egendomligt att se, att de, när de motivera reservationen, skriva just detsamma, som vi, som vilja bifalla regeringens förslag, tänka, nämligen att om part föreslagit någon, som är kompetent att föra rättegångar, bör avvikelse från det förslaget icke utan särskilda skäl äga rum. Under sådana förhållanden tycker jag, att det bort vara mycket lätt att biträda regeringens förslag åtminstone i denna del. Det föreslås ju, att avvikelse kan äga rum, om särskilda skäl därtill föreligga. Uppenbart är, att om parten skulle komma med en så orimlig begäran som att få biträde av en jurist, som bor lång väg ifrån, domaren säger: den får ni icke, det är särskilda skäl att låta bli den och taga en annan. Så enkel ser jag den saken, och jag tror heller icke, att den är svårare.

De fördelar den fattiga parten skulle vinna genom detta förslag äro icke alla nya. Han har förut varit befriad från stämpel och expeditioslösen. I enkla mål, där ingen förordnas att biträda parten, får statsverket icke vidkännas andra nya kostnader än utgifterna för delgivning och vittnesersättning, och det tycker jag icke är så mycket att säga om. Vill man nu verkligen slå ett slag och göra en lag, som bjuder vad länge lovats, får jag säga, att det är bättre att taga den utan alla kringkärningar, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

I fråga om den fria verkställigheten vill jag säga, att om det funnits några sympatier inom utskottet för något slags sammanjämkning på denna punkt, var det endast under förutsättning om fölikning på flera andra punkter. Att detta hopp brast, är jag den förste att beklaga, men då vi icke böra stå här i kammaren och skylla på varandra, skall jag med tyshet förbigå, var skulden låg. Men en ringa del av detta sammanjämningsförslag var just denna fråga om den fria verkställigheten, och ifall några sympatier härvidlag funnos, stodo de nog i relation till huru vida man genom den eftergiften trodde sig kunna vinna enighet även på andra punkter. Mig vill det synas, som om man i fråga om den fria verkställigheten absolut icke nu bör gå in på någon ändring i utskottets förslag. Det är bättre att taga regeringens förslag, än att såsom herr Rogberg och hans meningsfränder utesluta rätten till fri verkställighet. Ty, så vitt

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

jag förstår, skulle den kontroll, som bleve en nödvändig följd av varje petning på denna paragraf, i enlighet med lagrådets hemställan, vålla så mycket besvär, att det icke motsvarade den lilla besparing, som skulle kunna vinnas genom allt detta trassel.

Här skulle kanske vara åtskilligt mera att säga, men jag skall vänta med det till längre fram under diskussionen, om det behövs.

Herr talman, jag skall sluta med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr statsrådet Löfgren: Herr greve och talman, mina herrar! Till en början vill jag med tillfredsställelse konstatera, att det av regeringen framlagda förslaget på det hela taget rönt en välvillig behandling i lagutskottet. Det bör annoteras, att denna viktiga reformfråga nått den punkt, att det icke finnes någon, som i princip vill stå för ett yrkande om avslag på densamma. Ingen av de avgivna reservationerna går heller ut på avslag, utan endast på jämkningar och modifikationer i Kungl. Maj:ts proposition. Jag ber emellertid att också samtidigt få förklara, att de inskränkingar och ytterligare formella betingelser, som reservanterna vilja stadga, äro av den beskaffenhet, att det huvudsakliga uti desamma icke på något sätt kan från regeringens sida godtagas. Hellre må då lagen falla, än att det, som är det huvudsakliga i reservationerna, skulle ingå i riksdagens beslut. Jag skall här endast i korthet beröra, vad jag anser vara huvudsak i Kungl. Maj:ts förslag och samtidigt söka bemöta något av vad reservanterna anfört beträffande ändring i detsamma.

Reservanterna anse först och främst, att fattigdomsgraden, behovet av fri rättshjälp, bör vara på ett mera noggrant sätt konstaterad, än som föreslagits i propositionen. Vidare anse de, att på förhand, innan fri rättegång tillåtes, en prövning bör ske av talans beskaffenhet. En talan, som vid denna prövning finnes uppenbart ogrundad, skall icke få föras. Och prövningen i båda dessa hänseenden, i fråga om fattigdomsgraden och talans beskaffenhet, skall verkställas av lokala nämnder i de olika orterna. Slutligen skiljer sig reservanternas förslag från Kungl. Maj:ts förslag i den huvudpunkten, att reservanterna icke vilja lämna parten något avgörande inflytande på vilken som skall förordnas till hans rättegångsombud, i det fall att sådant ombud finnes nödigt. I samtliga dessa hänseenden strider reservanternas förslag alldeles bestämt mot det, som är själva det grundläggande i Kungl. Maj:ts förslag. Grundtanken i Kungl. Maj:ts förslag är, att den fattige skall ha något så när samma möjlighet som den mera besuttne att få sin rätt genomförd i praktiken. I själva verket finnes det icke någon likhet inför lagen, innan den fattige fått möjlighet att få lagen utförd på samma sätt och med samma effektivitet som den mera besuttne. Med den utgångspunkten bör lagstiftaren, synes det mig, när han går att ge den fattige större möjlighet att få rätt än förut, icke stapla upp allt för många hinder och formaliteter i vägen för honom. Man bör icke lägga den nya lagstiftningen så, att den fria rätts-

hjälpens får karaktären av någon sorts sekunda rättegång, att den, åt vilken den gives, får det intrycket, att man visserligen kastar till honom en skärv av möjlighet till rättvisa, men att det icke är tal om att han skall få rättvisa i samma utsträckning som den bättre ställde i samhället. Detta hindrar naturligtvis icke, att, eftersom staten skall betala kostnaden för den fria rättegången, lagstiftningen bör träffa vissa garantier mot missbruk av den fria rättegången, men jag påstår, att de garantier mot missbruk, som Kungl. Maj:ts förslag innehåller, måste anses fullt tillräckliga.

Först och främst innehåller Kungl. Maj:ts förslag vissa bestämmelser om hur pass fattig en person skall vara för att få anlita fri rättshjälp. Vidare har den, som vill ha fri rättshjälp skyldighet att på heder och samvete avgiva uppgift om sina förmögenhetsförhållanden, och om dessa icke äro kända, skall uppgiften styrkas av offentlig myndighet eller av trovärdig, känd person. Vidare gäller, att om fattigdomen upphör under det rättegången pågår, så upphör också hans rätt att få fri rättshjälp. Slutligen, ifall han kommit i bättre villkor, efter det rättegången avgjorts, kan han till viss grad efter rättegångens avslutande få återbetala till statsverket vad av detsamma erlagts. Men framför allt får man icke glömma, att de flesta av dessa mål äro tämligen klara och att motparten vanligen är en person, som kan betala; och i så fall kommer ju statsverket att få åter det förskott, som lämnats och får full betalning för sina kostnader av den fattiges motpart. Jag vill bestämt påstå, att dessa garantier äro tillräckliga för att stävja missbruk och säkert är, att hela reformen förlorar i värde, om den fattige skall behöva tigga sin rätt hos lokala nämnder, som ofta kunna bedöma saken ur för själva ändamålet nog så främmande synpunkter.

Men, som sagt, icke nog med att reservanterna, herrar Gezelius m. fl. vilja att denna nya kommunala nämnd skall pröva fattigdomsgraden; herr Gezelius och hans medreservanter vilja också, att den lokala nämnden skall pröva frågan om huruvida den fattiges talan är ogrundad eller icke. Regeringens förslag går däremot ut ifrån att denna prövning icke skall förekomma, när det gäller parts rätt att få de förmåner i allmänhet, som uppräknas i förslaget. Däremot skall rätten enligt propositionen ha en viss prövningsrätt om behovet av rättegångsbiträde, i vilket fall kostnadsfrågan först får väsentlig betydelse. Först när det är fråga om att få ombud förordnat, kan man befara, att kostnaden för rättegången skall stiga till högre belopp.

Reservanternas förslag om särskild förprövning rörande beskattningsförfarandet av den talan, som den fattige vill föra, är ur alla synpunkter oantagligt. Först och främst strider det mot gällande rättsprinciper. Det är för närvarande så, att ingen kan hindra en person från att få en stämning, som innehåller ett rättsanspråk, delgiven, och på det sättet är rättegången anhängiggjord. Domaren, till vilken stämningensökan lämnas in, må finna, att den talan som föres, är fullständigt orimlig, men han måste icke desto mindre

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om hjälpa sökanden att få stämningen delgiven, och därigenom är saken fri rättegång anhängiggjord.

m. m.
(Forts.)

Nu frågar man sig: gäller det numera några andra förhållanden rörande den fattiges rätt att processa och processa i viss mån på allmän bekostnad? Nej! Då man talar om fri rättegång, är det liksom man alldeles glömt bort, att vi delvis redan hava en sådan, att en del kostnader, som just i det stora hela motsvara de kostnader, som statsverket enligt förslaget skulle komma att ådragas utan någon förprovning, redan nu utgå från det allmänna. Det är sant, att den omständigheten, att förprovning saknas, kan föranleda missbruk av kverulanter och andra, som besvära domstolen och motparten med oskäligen rättegångar. Men det förhållandet kan ingalunda och bör ingalunda avhjälpas i denna ordning. Man bör icke härvidlag göra skillnad mellan den fattige och andra människor; det vore att införa en klasslag, och redan ur den synpunkten är ett sådant förslag oantagligt.

Vidare frågar man sig, huruvida den av reservanterna föreslagna nämnden i och för sig kan anses lämplig att företaga en dylik provning. Visserligen må en sådan lokal nämnd vara lämplig att bedöma frågan, huruvida parten med hänsyn till sin fattigdom är i behov av att anlita fri rättegång. Men den är absolut icke sakkunnig att bedöma frågan, huruvida en persons talan är mer eller mindre grundad eller icke. Reservanterna ha dragit sig för att låta domstolen förrätta en förprovning rörande talans beskaffenhet på grund av det riktiga principiella skälet, att domstolen därigenom skulle giva ett förhandsuttalande, vilket kunde bedömas som en förutfattad mening om sakens utgång. Men ur alla andra synpunkter är domstolen synnerligen kompetent att förrätta förprovning, om det skall finnas en sådan, ty domstolen har hela materialet och sakkunskap och kompetens att fullgöra denna provning. Att däremot tänka sig att lokala nämnder skulle ha denna ömtåliga och viktiga angelägenhet om hand att på förhand bestämma, huruvida en persons talan är mer eller mindre grundad, förefaller fullständigt orimligt. Men dessutom vinna reservanterna med detta arrangemang icke alls vad de avse, nämligen att befria domstolen från denna provning. Om nämnden giver sitt bifall till ansökningen om fri rättegång, blir saken klar, och då är domstolen bunden. Men ifall nämnden säger nej, har parten rätt att klaga över detta beslut hos domstolen, och där ha vi sålunda ändå domstolen i en situation, vari den blir tvungen att göra en förprovning av talans beskaffenhet.

Slutligen ha reservanterna icke heller lyckats ordna det föreslagna förfarandet bättre, än att en domstolens förprovning blir nödvändig även i ett annat avseende. Nämnden skall nämligen enligt reservanternas förslag avgöra, om talan är mer eller mindre grundad eller icke, men den har icke att besluta, huruvida talan är av den beskaffenhet, att parten behöver rättegångsombud. Denna fråga skulle åter gå till domstolen. Och på det sättet kommer den fattige parten, som kanske icke ens har respengar för att kunna

vidtaga nödiga formaliteter, att först nödgas förhandla med den lokala nämnden, huruvida han skall anses tillräckligt fattig eller icke, och om hans talan är sådan, att han behöver rättegångsombud; och sedan detta väl är klart och hans mål kommit till domstolen på en tidpunkt, innan han fått advokat förordnad, börja nya förhandlingar vid domstolen om huruvida han skall få något rättegångsbiträde. Den omgång och det besvär, som härigenom vållas parten, äro så betydande, att de ej rimligen kunna av riksdagen godkännas.

Sedan parten nu väl kommit till domstolen och fått lov att få ett rättegångsbiträde, sedan domstolen funnit, att hans talan är sådan, att han behöver hjälp, får han då den advokat han vill enligt reservanternas förslag? Nej, visst icke. Regeringens förslag uppställer den betingelsen, att ifall rätten anser, att rättegångsbiträde behövs, rätten också skall välja den advokat, som parten anvisat, därest han anvisat en, som avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov samt yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. Denna bestämmelse upptages av herr Hederstierna i hans reservation, men den är icke upptagen av reservanterna från första kammaren. De anse att partens förslag i alla händelser skall komma att tillräckligt beaktas, emedan reservationen går ut på, att domstolen vid förordnande av rättegångsombud skulle taga nödig hänsyn till partens förslag. Vad menas med »nödig hänsyn»? Det beror på från vilken synpunkt behovet av den ena eller den andra sortens advokat provas. Om det åtminstone hade stått »behörig» hänsyn, men med bestämmelsen »nödig hänsyn» synes mig parten icke få några garantier för, att hans förslag blir beaktat. Jag tror mig ha rätt att säga, att den erfarenhet vi ha från myndigheternas sätt att förordna advokat för parter, nämligen i brottmål, där häktade få biträden åt sig förordnade av myndigheterna, den erfarenheten icke giver någon större förhoppning om att vederbörande myndigheter verkligen skola taga behörig hänsyn till partens förslag. Det har flerstädes varit så hittills, att oavsett vad parten önskat och oavsett omden person han föreslagit till advokat varit lämplig, man tagit extra länsnotarier och andra extra tjänstemän, som behövt biinkomster till biträden i brottmål. Jag vill icke garantera, att det kommer att införas en bättre procedur här.

Jag skall icke i övriga punkter gå in på att bemöta reservanternas yrkanden. Det sagda synes mig tillräckligt, och jag vågar vördsamt hemställa, huruvida icke kammaren ända skulle vilja omedelbart besluta att antaga Kungl. Maj:s förslag i den form, i vilken det framgått efter lagutskottets behandling. Säkert är, att ett bifall till reservationen icke kan ligga till grund för en lösning av frågan, då den nämnd och det förfarande i övrigt, som reservanterna från första kammaren föreslagit, äro ur alla synpunkter fullständigt oantagliga.

Herr Holmquist: Jag vet icke, om jag står ensam — men jag skulle knappast tro det — om att vid föredragning av

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

dessas, jag skulle vilja säga, småförslag på processrättens område ur djupet av hjärtat trängt den tanken: giv oss då i all rimlighets namn snarligen en modern processordning! Redan för ett par årtionden sedan ansåg man sig stå ganska nära en sådan. Sedermera har tiden gått, och såvitt jag rätt förstått saken, är det först under de allra senaste tiderna, som en ny kraft uti processkommissionen glädjande nog har förklarat, att nu skall man börja med det rent legislativa arbetet. Men då får man säga, att alla dessa förslag — jag tillåter mig börja med lagen om »summa revisibilis» och lagen om domsagas kansli och går sedan till de författningar, som här föreligga angående fri rättegång och rättshjälp åt häktade — alltsammans är i själva verket nya klutar, jag höll på att säga, på ett urgammalt kläde. Nu är det ju möjligt, att krafter saknas i vårt land för att genomföra det reformarbete, varom jag talar, men man måste väl ändå så småningom komma från tanke till handling, och det naturliga vore väl, att sådana författningsförslag infogades i den nya processordning, som vi alla vänta på. Och jag kan icke föreställa mig, att icke avvägbringandet av den nya processordningen hädanefter måste gå fortare än hittills. Min allmänna känsla har sålunda varit den, att dessa förslag bort vila, tills de kunnat innefattas i en modern rättegångsordning. Så har emellertid icke skett med det förslag, som här föreligger, och jag skall därför be att få säga några ord särskilt om detta förslag.

Jag har verkligen i min egenskap av landshövding något praktiserat, vad det här är fråga om. Jag har nämligen varit rådgivare åt rättssökande parter. Det är en allmän landssed inom det län, som är mig anförtrott, att man från olika håll kommer till landshövdingen och begär hans yttrande ofta i de mest omöjliga saker. Det är två slags folk som göra det. Sådana som skriva till mig varannan månad långa artiklar om vad de lidit under sitt liv och alltid sluta med detta tema: »Skaffa oss då i all rimlighets namn rätt!» Det är sådana, som man mycket snart kommer underfund med, att de äro defekta i något avseende. Man går igenom deras papper, de komma igen, och man söker ordna förhållandena så, att det icke blir någon explosion mellan de rådsökande och mig, som de vänt sig till. De äro naturligtvis omöjliga, men de existera ändå, fast de icke ha någon lag om fri rättshjälp. En hel del av dessa äro ofta icke utan medel, ofta kan det vara ganska förmöget folk, som offrat allt på sina processer, och detta komma de fortfarande att göra utan hänsyn till lagen.

Sedan är det andra parter, som komma med ganska enkla rättstvister, som verkligen på ett enkelt sätt kunna avhjälpas. Det naturligaste sättet, för att den sidans intressenter skulle tillgodoses, vore utan tvivel att inrätta praktiska rättshjälpskontor, dit de kunde vända sig i stället för att komma till mig och andra, som de söka upp. För sådana institutioners tillgodoseende har man begärt ett mindre anslag, och frågan härom ligger för närvarande

hos statsutskottet. Jag tror, att detta är det rätta sättet; denna lag i och för sig batar jämförelsevis litet.

Emellertid tror jag, att förhållandena äro sådana, att man bör taga ställning till det lagförslag, som här föreligger, och jag skall därför be att få taga särskild ställning till den fråga, som åtminstone för närvarande utgör den springande punkten, nämligen frågan om förprövning i den form, som reservanterna ifrågasätta, eller icke någon förprövning alls, enligt Kungl. Maj:ts förslag. Jag hyser icke det ringaste tvivel om att Kungl. Maj:tt härvidlag beträtt den rätta vägen. Om man vill gå till den förprövning, som reservanterna ifrågasätta skulle ske hos en kommitté, sammansatt av en ordförande, förordnad av allmän underrätt, samt två ledamöter varav den ene är utsedd av den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt och den andra av fattigvårdsstyrelsen, huru kommer denna kommitté att verka? Antingen blir det så, att då dessa rättssökande komma med sina papper de i själva verket icke veta, vad luntan innehåller. De lägga fram papperen på kommitténs bord och säga: var så god och titta på dem! Detta tager icke endast några minuter utan ganska många timmar, och det blir då den av rätten förordnade ordföranden, som kommer att taga saken om hand; de andra bli fullkomliga blindpipor. Men det kan också inträffa, att de andra personerna försöka att på förhand lista ut, om denna rättegång har grund för sig eller är ogrundad, och det tror jag vore den allra värsta situation, vari man kunde råka. Huru kan det vara möjligt, att av kommuner valda förtroendemän på allvar skulle kunna avgöra, om det finnes grund för en rättegång eller icke? Det tror jag för min del är fullkomligt omöjligt. Och huru skulle det te sig, om de i detta avseende säga nej och vederbörande gå till respektive domhavande och denne säger: det finnes icke något hinder, var så god och börja processen! varigenom han givit på hand, att det finnes vissa utsikter eller åtminstone, att saken icke är alldeles ogrundad? Huru skulle de personer känna sig, som förut förklarat saken vara fullkomligt ogrundad? Jo, nästa gång en sådan fråga kommer upp ändra de taktik. De låta allting vara grundat; åtminstone tycker jag att det ligger nära till hans att antaga detta. Jag för min del tror, att det vore mycket olyckligt, om man nu skulle slå in på denna väg.

Herr statsrådet nämnde, att det varit mindre tilltalande att se det sätt varpå myndigheterna förordnat rättegångsbiträden. För tillvaratagande av häktades intressen hade man förordnat extra länsnotarier och andra till länsstyrelserna hörande tjänstemän och icke advokater. Jag ber verkligen att få säga, att i det län jag tillhör ha vi gjort allt tänkbart för att skaffa folk, som vilja åtaga sig detta. Med de nuvarande faktiska resekostnaderna är det verkligen icke något luckrativt företag, ofta går det icke ens ihop. Jag får bestämt förklara, att åtminstone från det hållet har det varit stora svårigheter att få någon människa, som varit villig att åtaga sig ett sådant uppdrag, och att man icke försökt att särskilt gynna

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

den tjänstemannaklass varom herr statsrådet särskilt talat. Vi ha snarare fått tvinga våra tjänstemän med lindrigt våld att utföra saken.

Ja, herr talman, jag har endast velat säga detta, och jag ber härmed att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Herr statsrådet *Löfgren*: Herr greve och talman! Jag begärde ordet med anledning av ett yttrande i början av herr *Holmquists* anförande. Herr *Holmquist* behagade rikta en anmärkning mot processkommissionen och dess sätt att utföra det uppdrag, som är kommissionen anförtrott. Den frågan kan det bli tillfälle för riksdagen att behandla, när anslaget till kommissionen inom kort kommer till behandling. (Det har nämligen icke skett ännu.)

Herr *Holmquist* yttrade vidare, att han hade ansett det lämpligt, om denna lagstiftning kommit i ett större sammanhang, och om därmed hade kunnat anstå, tills — som jag förmodar han menade inom rimlig tid — en allmän processreform blivit framlagd för riksdagen på grundval av processkommissionens förslag. Jag ber att på det bestämdaste få inlägga min gensaga mot den tankegång, som ligger bakom detta yttrande. Man kan med hänsyn till nödvändigheten av att lösa speciella lagstiftningsuppgifter och med hänsyn till den nödiga omtanken om den sociala utvecklingen icke låta ett förslag som detta vänta, tills man en gång i världen kan bli färdig med den stora processreformen. Vad särskilt nu förevarande fall angår, vill jag dessutom erinra om, att riksdagen skrivit och begärt det förslag, som nu framlagts för riksdagen. Därtill kan läggas en sak, och det är, att detta förslag om något torde vara lämpligt och möjligt att framlägga enstaka utan ett större sammanhang. Jag undrar, hur i all världen ett förslag som detta, vilket allenast avser att bestämma, att under vissa betingelser fattiga människor skola kunna få kostnadsfritt anlita de befintliga domstolarna — hur detta förslag, om det antages, kan prejudicera läggningen på ena eller andra sättet av den stora processreformen? Så vitt jag kan förstå, har antagandet av föreliggande förslag icke det bittersta med den saken att göra. Detta förslag är fristående från all tanke på att föregripa vad man kan finna lämpligt vid framläggandet av processreformen.

Slutligen anmärkte herr *Holmquist* något mot den erinran jag gjorde rörande det sätt, på vilket Konungens befallningshavande stundom brukat förordna biträde åt häktad. Jag ber att få uttala den övertygelsen, att det missförhållande jag påpekat icke förelegat inom *Kopparbergs län*. Men jag kan försäkra den ärade talaren, att jag, som på detta område har en ganska rik och mångårig erfarenhet, icke desto mindre varit fullt berättigad att fälla det påstående jag gjorde. Jag måste sålunda vidhålla detsamma och är beredd att, om så erfordras, visa dess riktighet.

Herr *Gezelius*: Herr greve och talman, mina herrar! Under debatten i det föredragna ärendet har man väsentligen sysselsatt sig med frågan om förprovning eller icke. Jag ber att få säga några

ord närmast i anledning av herr statsrådets kritik av det förslag, de reservanter, till vilka jag anslutit mig, framlagt till frågans lösning.

Jag vill då säga, att om jag också är fullt på det klara med, att statsrådets omdöme är fullkomligt riktigt i vad han säger därom, att inom utskottet icke kommit till synes något uttryck för en annan uppfattning, än att man principiellt varit enig därom, att en fattigrätt på detta område bör införas, så vill jag icke dölja att man förbisettt svårigheterna att på ett fullt tillfredsställande sätt lösa denna fråga, beroende av det sätt, på vilket vår processordning för närvarande är anordnad, och att anpassa ett institut sådant som det föreliggande i den nuvarande rättegångsordningen. Det är därför ganska naturligt, att då reservanterna icke kunnat ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag och sökt att undvika olägenheter, som för reservanterna telt sig såsom betänkliga, även de stött på praktiska svårigheter vid anordnandet av förfarandet och icke själva ansett sitt förslag alldeles fritt från anmärkningar. Vi hava emellertid gjort det bästa möjliga i det hänseendet, som vi med de resurser, som stått oss till buds, kunnat åstadkomma. Jag har emellertid den uppfattningen, att denna anordning i ganska avsevärda delar näppeligen kommer att få annat än provisorisk karaktär. Jag är på det klara med, att såväl den nya rättegångsordningen som ett verkligt effektivt rätts-hjälpsinstitut skall komma att medföra avsevärt ökade möjligheter för tillgodoseendet av det intresse man med detta lagförslag velat betjäna.

Då herr statsrådet kritiserade reservationen och särskilt den farhåga, som i reservationen kommit till uttryck, att en fullkomligt okontrollerad rätt att åtnjuta denna förmån skulle kunna leda till betänkliga missbruk, kan jag icke underlåta att fästa uppmärksamheten vid, att statsrådet vid denna kritik av reservationen näppeligen täckt ämnet. Statsrådet ville göra gällande, att nödig garanti gives däri, att lagen fordrar en viss grad av fattigdom, att den sökande skall vara beredd att på heder och samvete lämna uppgift angående sina ekonomiska förhållanden och eventuellt också vara i tillfälle att styrka dem, att han vidare kan förlora rätten, om hans ekonomiska ställning blir förbättrad i tillräcklig grad, och att han för vissa förhållanden är återbetalningsskyldig. Så vitt jag förstår, ha dessa garantier ingenting att göra med den kategori, som faller under det angivna strecket. Den som kan visa, att han har en viss fattigdomsgrad, är fullkomligt okontrollerad, och det är just den kategorien, som kan behöva en kontroll i det hänseendet, som det här är fråga om. Därom har någon meningsskiljaktighet ej rätt bland de sakkunniga. Just denna kategori människor saknar nämligen vad som eljes för en annan medborgare är den naturligt verkande garantien, betänksamheten mot att genom en obefogad rättegång ådraga sig själv ekonomisk kostnad. Med den erfarenhet jag har på detta område, som jag vågar säga icke heller är så ringa, om också min erfarenhet icke fullkomligt sammanfaller med min ärade landshövdingens, vill jag säga, att i vanliga fall det återhållande moment, som ligger i den risk man löper, om man startar en rättgång, som man har ringa, kanske så gott som ingen utsikt att kunna genomdriva, är

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

utomordentligt verkande. Om man eliminerar bort detta moment, ställer man verkligen ej sällan alltför stora anspråk på en människa, om man begär, att hans försynthet, hans moraliska uppfattning skall återhålla honom från att söka göra gällande anspråk. Den kategori, som nu kommer att hjälpas, kommer i åtskilliga fall även fortfarande att utgöras av människor, för vilka processer äro ett frestande nöje. Det är icke för rättsmedvetandet och respekten för rättssamhället och dess organ tilltalande, att staten ställer sig själv och nämnda organ i den ställningen, att de tvingas lämna hjälp under sådana förhållanden.

Då man åberopar Svea hovrätts uttalande som övertygande, såsom utskottets vice ordförande gjorde, ber jag få fästa uppmärksamheten på, att detta utlåtande tager en alldeles bestämd position i den fråga vi nu diskutera. Hovrätten anser det vara en lika viktig sak som införandet av fattigrätten, att man icke ordnar den så, att man premierar eller lämnar utan kontroll process- och trätlystnaden inför statens organ. Den »så nödiga» förprovningen har hovrätten sålunda i sitt utlåtande sagt. En förprovning anser denna myndighet vara oundgänglig. Det gäller med denna uppfattning endast att se till, hur man skall kunna ordna förprovningen på bästa sätt. Vi reservanter ha sökt gå fram efter den linjen, att vi lämnat det till förtroendemän. Och då herr statsrådet underkänner deras kompetens, beror det, befarar jag, på att herr statsrådet missuppfattat vad reservanterna avsett, att dessa förtroendemän skulle ha för funktion. Det skall icke vara någon juridisk nötknäckningsanstalt, utan det skall ske en provning från dessa medborgerliga förtroendemän, som skall utsortera vad en vanlig människa finner vara av beskaffenhet. att det icke är reson i att gå till domstolen därmed. Vanskligheten vid att rätt lösa ett juridiskt spörsmål är ej sällan för stor, för att man bör ifrågasätta, att åt denna nämnd skulle anförtros ett sådant. Det är för övrigt icke rådligt, om man vill iakttaga försiktighet vid tillvaratagandet av en medborgares rätt, att lämna ett sådant summariskt avgörande till någon, icke till domstolen själv en gång uti ifrågavarande skede. Om man med förprovningen avsett att vinna en av reservanterna avsedd granskning, äro förtroendemän, tillsätta enligt det av reservanterna givna förslaget, icke något, som det skulle ligga fara i att acceptera från den synpunkten, att provningen icke skulle kunna av dem verkställas. Reservanterna hava just för att i det hänseendet giva en fattig största möjliga trygghet även accepterat den — låt vara principiellt betänkliga fortsättningen —, att det skulle lämnas en möjlighet för en sådan part att få sin ansökan, om den har avslagits av nämnden, prövad av domstolen. Det är självfallet ägnat att i hög grad giva den sökande ökad trygghet i hans ställning och kommer icke att bli honom till olägenhet i fråga om hans rätts utbekommande.

Då statsrådet vidare säger, att det egentligen gäller arvodet till biträde som en avsevärd kostnad, och att den frågan kommer att av domstolen prövas, så förefaller det mig principiellt vara en gauska svår ställning statsrådet i det hänseendet intager, ty om det blir

en förprovning beträffande det, som statsrådet anser vara i ekonomiskt avseende det väsentligaste, är det icke tilltalande, att man ser bort från vad som åtminstone enligt reservanternas mening är det viktigaste. Låt vara att den ekonomiska synpunkten för det allmänna och arbetsbördan för statens organ också äro väsentliga, det viktigaste här är dock att icke anordna saken så, att man utlämnar andra medborgare, som många gånger stå så nära gränsen för det fattigstreck man ritat upp, att det faktiskt för den utomstående icke kan upptäckas någon väsentlig skillnad, åt andras trakasserier. Den ekonomiskt svagt ställde, som trakasseras av en man med fri rättegång, bör också ha rätt att åtnjuta skydd häremot. Och man är också skyldig att tänka på den fattige själv som icke har den säkerhetslake, som det ekonomiska intresset giver en annan.

Då statsrådet vidare talar om, att reservanternas förslag skulle införa en dubbel provning, som i det hänseendet ställer den fattige i en ogynnsam ställning, synes det mig, som om statsrådet missuppfattat reservanternas förslag även i denna del. Herr statsrådet talar om, att den fattige, som fått nämndens tillstånd till process, kommer till domstolen, utan att ännu hava något biträde, vilket han först därefter får. Reservanterna ha dock i likhet med utskottet föreslagit, att, då rätten icke sitter, rättens ordförande skall ha att utse rättegångsombud åt honom, och reservationen ställer sålunda i likhet med utskottet så, att den fattige blir i tillfälle att, redan innan målet kommer till domstolen, få det biträde, som han provas vara i behov av.

Jag beklagar, att herr statsrådet finner sig böra karakterisera reservanternas förslag som en klasslag. Jag kan icke finna det omdömet motiverat, och i varje fall vågar jag å egna och, jag tror mig kunna säga, även å mina medreservanterns vägnar förklara, att denna synpunkt varit fullkomligt fjärran från vår uppfattning om hur frågan bör lösas. Vi vilja lika väl som utskottet lämna effektiv hjälp, och jag trodde även, att det i reservationen framkomna lagförslaget skulle befria oss från mistanken att här hava handlat i klassintresse.

Då herr statsrådet talar om, att den kortfattade avfattning, vi velat giva lagen i fråga om de direktiv, som domstolen skall erhålla angående utseendet av rättegångsombud, utdömer herr statsrådet reservanternas ståndpunkt med påståendet, att enligt vårt förslag den fattige icke skulle ha garanti för att han finge det biträde, som han önskade. Det är just det reservanterna avse, att han icke skall få. De ha tagit som utgångspunkt, att domstolen icke är någon medborgarnas fiende, vare sig fattig eller rik. Man bör icke utgå från, att domstolen behöver hållas efter, för att den skall iakttaga sin plikt gentemot medborgaren. Det finnes, så långt min erfarenhet sträcker sig, så utomordentligt få belägg för den uppfattningen, att man icke har rätt att utgå från denna uppfattning. Domstolen handhar detta sitt grannliga uppdrag bättre, genom att man icke binder honom i dylika hänseenden, varigenom man kan komma

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

till samma resultat, som herr statsrådet talade om, att erfarenheten visat rörande rättegångsbiträde åt häktad. Ställer man upp som formellt bindande, att så snart det föreslås — och det synes mig, att man därvidlag kan sätta saken på sin spets — en yrkesmässig advokat, domtolen skall vara skyldig att förordna den mannen, även om domstolen och det allmänna omdömet är på det klara med, att den föreslagne på ett långt mindre tillfredsställande sätt skall tillgodose den parts intresse, det gäller att bevaka, då är man inne på orätt väg. Vårt advokatstånd är icke ännu utvecklat därhän, att det lämnar nödig garanti för att på varje ort den bästa hjälp, som på detta område står att få, verkligen är till finnandes bland de yrkesmässiga advokaterna. Man skall icke lagstifta doktrinärt med hänsyn till vissa önskemål utan taga förhållandena som de i verkligheten te sig. Jag tror för min del, att tiden icke är mogen för att man anordnar det så, att den fattige, som åtnjuter den särskilda förmånen att få sin rättegång fri, under alla förhållanden skall komma i åtnjutande av förmånen av yrkesmässigt skolat biträde även då det icke kan påvisas något särskilt skäl, som talar för, att han skall få sådant och då den övriga allmänheten endast i undantagsfall är i tillfälle att komma i åtnjutande av denna förmån. Om man på detta område går något så när sakta fram, tror jag, att man uppnår bättre, mer tillfredsställande resultat.

Jag är fullt övertygad, att om vi böra se på vår egen rättshistoriska utveckling, det icke lämpar sig att åberopa sig på erfarenheten från främmande håll som bestämmande i detta avseende. Att åberopa den österrikiska rättegångsordningen är missvisande. Även om det vore riktigt att göra en sådan direkt anpassning på detta område, tror jag mig våga säga, att med den rådande rättsåskådningen det icke är tillrådligt att lämna en okontrollerad rätt, då man nu ger så helt fördelen av det allmännas hjälp till utförande av talan för fattig, som detta förslag, även enligt reservationen, giver. Man klipper visst icke av all rätt för honom — det var i det hänseendet herr statsrådet talade om vårt förslag såsom en klasslag — därigenom att man icke giver honom fri rättegång. Han har redan nu samma möjlighet att taga ut en stämning som varje annan medborgare, han har fri expeditionslösen, men det är den skillnad, att man icke genom en lag som den förevarande bör giva honom mer än rimligt.

Jag skall för övriga delar i förslaget icke upptaga kammarens tid och förenar mig i yrkandet på bifall till reservationen med avseende på den föredragna paragrafens avfattning.

Herr Alexanderson: Herr greve och talman! En talare har i diskussionen riktat en del förebräelser mot justitieministern, därför att han kommit med denna lag fristående och icke väntat med ärendet, tills det kunnat komma i ett större sammanhang, ja, helst tagas i samband med processreformen. Detta yttrande kastar ljus över hurusom man på sina håll glömt hela det ärendes förhi-

storia, med vilket vi nu sysselsätta oss. Då det icke heller har framkommit någon erinran härom under debatten, och det måhända är många nog, som icke komma ihåg, hur saken i detta avseende ligger, skall jag taga mig friheten att bringa i kammarledamöternas erinran, att det är riksdagen, som skrivit och begärt denna lagstiftning, och vidare att detta skett i följande sammanhang. Denna riksdagsskrivelse ingick som ett led i det sammanjämningsförslag, som antogs vid 1915 års riksdag i lagstiftningen rörande avstängande av vissa mål från fullföljd till högsta instans. Särskilt denna kammare har onekligen härigenom åtagit sig en hedersförpliktelse att infria, ty skrivelsen var villkoret just för att andra kammaren skulle, trots det starka motstånd mot införandet av en *summa revisibilis m. m.*, som där förefanns, antaga det nämnda sammanjämningsförslaget. Det framhölls från det hållet, hurusom den fattiga parten esomoftast icke varit i tillfälle att skaffa sig någon hjälp vid utförande av sin talan i underrätten. Han finner så till sin förvåning, att han ej får rätt i underrättens dom; den korta tid som finnes att klaga i hovrätten, begagnar han väl till att bevaka fatalierna, men icke heller i hovrätten har han, i brist på insiktsfull hjälp, förmått lägga sin sak så som den rätteligen bort framläggas för att få den framgång den måhända förtjänar. Om nu, på grund av den nya fullföljdslagstiftningen, målet måste stanna i hovrätten — så resonerade man — då är parten definitivt avskuren från den möjlighet, som dittills rätt ofta, efter vad man ansåg, begagnats, nämligen att efter den förnyade erfarenhet, den ogynnsamma utgången i hovrätten givit parten och efter det tillfälle till närmare besinnande och rådslående med den ena och den andra, som parten haft under den långa tid saken låg under hovrättens prövning, han efter klagan i högsta instansen framförde ett processmaterial av helt annan beskaffenhet än förut och därmed kanske rönt större framgång. Av detta skäl fästes vid fullföljdslagen förutsättningen av rättshjälp, som möjliggjorde ett gott framläggande av saken redan i underrätten. Det är, således, en särskild förpliktelse, som vilar på denna kammare, att taga all möjlig hänsyn till vad sålunda utfästs i fråga om att man redan i underrätten skulle skaffa den fattiga parten tillfredsställande rättegångsförmåner.

Men det är mer än så. Efter min uppfattning är det en av de för det svenska rättegångsväsendets utveckling viktigaste frågor, inför vilken vi nu stå. Det kan ej förnekas, att det finns en tendens inom vida folkklager att uppfatta rättsskipningen såsom något byråkratiskt, folkfrämmande, någonting som helst borde radikalt omskapas; och man kan icke vänta sig, att detta betraktelsesätt skall kunna övervinnas utan stora ansträngningar. Ty i själva verket ligger orsaken främst hos rättsordningen själv; det ligger rent av i dess eget väsen en viss stelhet och en viss permanent efterblivenhet efter den faktiska utvecklingen på många punkter. Men detta fel, varmed rättsordningen i följd av sin egen natur är behäftad, få.

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

rimligt nog att förstå, ofta dess utövare, domarna, lida för. Det uppfattas som deras fel vad som i själva verket måhända icke är deras fel. Häri ligger en ständig risk för en farlig misstämning gent emot rättsskipningen. Allt, som göras kan för att häva denna misstämning, för att bringa rättsskipningen i närmaste möjliga kontakt med folket, för att bringa den att uppbäras av en allmän folkopinion, bör också göras. Det bör göras icke minst för att förekomma de faror, som eljest kunde hota, att rättsskipningen drages undan den fridlysta ställning, vid sidan av de politiska och sociala striderna, som den bör äga, och in i dessa strider.

En möjlighet att sålunda göra rättsskipningen mera populär, mera förstörd, att bringa domarna och den rättssökande allmänheten närmare varandra är det utan tvivel, som erbjuder sig, genom att bereda de obemedlade rättssökande tillfälle — utan varjehanda omgång, utan en noggrann prövning, huruvida partens talan icke möjligtvis är ovärdig att få en sådan förmån o. s. v. — att erhålla ett kostnadsfritt biträde och i övrigt möjligast kostnadsfria rättegång. Jag tror för min del, att, kanske till och med vida mer än lagar, som på ett rationellt sätt omskapa själva processordningen — rent praktiskt sett — en reform av denna innebörd är av allra största betydelse.

Men det vill jag säga, att skall reformen tagas i det skick, som vare sig den ena eller den andra i ämnet avgivna reservationen vill, så att det skall bliva förprövning av vare sig Konungens befallningshavande i länet eller av en kommunal nämnd, innan parten får den avsedda hjälpen, ja då vill jag bra mycket hellre hava kvar det nuvarande tillståndet. En *papperslag* på området hava vi nämligen haft i 200 år. och jag föredrager denna papperslag framför den nya, på vilken vi här bjudas. I 1734 års lag har förutsatts, att ingen annan yrkesmässigt får driva saker inför rätta än den, som fått rättens lov, och lagen stadgar vidare, att den, som fått sådant rättens lov, också skall vara skyldig att föra de fattigas talan inför rätta, när rätten det förordnar. Tillägges till detta den frihet från expeditionslösen, som den fattige har, så skulle man ju kunna tycka, att vi redan av ålder haft en god fattigrätt vid domstolarna här i landet. Så har det som bekant dock icke blivit, enär det advokatstånd, som 1734 års lag förutsatte, aldrig blev verklighet. Paragrafen om fattig parts rättegångshjälp har därför — jag vill icke säga blivit alldeles utan betydelse, ty den tillämpas vid vissa domstolar då och då — men den har icke kommit att på långt när fylla den uppgift, den hade. Men nog tjänar den denna uppgift bättre, än om den medellösa parten först skulle, vare sig gå till Konungens befallningshavande i länet och först sedan dess underordnade kronobetjäning verkställt utredning få veta, om han finge fri rättegång eller icke — eller gå till en kommunal nämnd, så sammansatt, som exempelvis här har ifrågasatts, för att få sin anhållan underställd dylik förprövning. Jag får säga, att, av de båda möjligheterna, jag tycker, att den sista är den mera oacceptabla.

Jag förstår icke, hur man kunnat tänka sig, att denna kommunala nämnd verkligen skulle kunna fylla en sådan uppgift. Tre personer, boende kanske i var sitt hörn av en vidsträckt kommun, skulle sammankomma för var gång en part anhölle om besked, huruvida han kunde få biträde i en rättegång eller icke! Det är ju ingalunda säkert, att parten, ens med bästa vilja, kan i god tid planera en sådan anhållan; ty det är icke blott kärande-, utan även svarandepart, som kan behöva begära en dylik hjälp, och i senare fallet brådskar det naturligtvis, om hjälpen icke skall bli förfelad. Men icke kan man heller tänka sig, att denna nämnd ideligen skulle resa tillsammans för att hålla sammanträden, alltefter som sådana frågor dugga in från fattiga rättssökande. Jag erkänner visserligen, att jag icke tror, att nämnden behöver göra det ofta! Jag skulle nästan misstänka, att det kommer mera att närma sig till att den aldrig kommer att behöva göra det, ty den fattiga parten kommer helt enkelt att föredraga att icke alls taga någon fri rättshjälp framför att få sin rätt därtill underkastad prövning av en så beskaffad nämnd, som här ifrågasättes. Men då är ju ock hela institutet förfelat.

Jag är för övrigt frestad att tro, att de ärade reservanterna icke haft så mycket allvar med sitt uppslag, ty eljest skulle de väl icke i denna viktiga del, där de icke — såsom herr Rogberg rörande andra punkten gjorde gällande, — stödja sig på en föregående utredning, framlagt sitt uppslag i det embryonala skick, som det onekligen har. Man får icke veta, när dessa ledamöter i nämnderna skola utses av rätten, resp. av »den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt» och av fattigvårdsstyrelsen. Man får icke veta, för *huru lång tid* de skola utses, eller vilken ursäkt de valde, skulle äga anföras för att undandraga sig uppdraget, man får icke veta, huru det skall gå till, då någon av dem fallit bort, eller eljest blivit förhindrad, vem som skall underrätta vederbörande domstol, att det behövs en ny ledamot. Icke heller äro de försedda med suppleanter, som under den stundom långa mellantiden, intill dess ny ledamot hunnit bli utsedd, skulle kunna falla in i luckan. Icke heller finnes i lagförslaget något bemyndigande för Konungen att meddela närmare föreskrifter för reglering av det nya institutet och icke någon övergångsbestämmelse, som sörjer för att ledamöter finnas valda och kunna träda i funktion, så snart lagen träder i kraft. Med ett ord, det är helt och hållet på det embryonala stadiet, som denna anordning i reservanternas förslag befinner sig. Och detta föranleder mig antaga, att de, mera såsom utkast, velat visa, huru de i princip tänkt sig saken. Men, som sagt, just i princip bedömt, kan jag icke karakterisera förslaget annat än som att bjuda stenar i stället för bröd.

Jag kan icke erkänna, att om första kammaren antager denna fria rättegångslag i det skick, som reservationen bjuder oss den, därmed på något sätt är infriad den utfästelse, som låg i den riksdags-skrivelse av 1915, om vilken jag talat. Jag tillåter mig därför uttala en livlig förhoppning om att kammaren skall behärta vikten av vad

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.

(Forts.)

som här ligger före på kammarens bord och i denna kardinalpunkt följa Kungl. Maj:ts förslag.

Rörande de övriga punkterna skall jag icke upptaga kammarens tid nu med att ingå på dem något närmare. Jag skall bara helt kort säga, angående den rätt för parten att själv välja ombud, som i Kungl. Maj:ts förslag är framlagd, att det förefaller mig särdeles orimligt att, i likhet med den siste ärade talaren, vilja göra gällande, att de fattiga parterna på så sätt skulle komma i en ställning, som vore långt bättre än de parter i allmänhet hava, som kunna betala. Enligt hans uppfattning händer det endast i sällsynta undantagsfall, att dessa övriga parter äro i tillfälle att anlita rättsbildade ombud. Jag undrar, om han icke vid det uttalandet helt såg förbi den väsentliga utveckling, som advokatväsendet i vårt land under de sista bägge decennierna har nått. Icke stämmer det med erfarenheten åtminstone från många domstolar, att det ens i någon mån vore träffande att beskriva förhållandena på sådant sätt.

Beträffande reservanternas uppfattning, att förprovning *överhuvud taget* vore nödvändig och deras hänvisning till utländsk rätt i det hänseendet, så har redan under debatten erinrats, hurusom exempelvis den österrikiska processlagen faktiskt icke tillämpas så, att någon förprovning om annat än medellöshet förekommer, och hurusom man från Österrike icke hört annat än goda verkningar av dess lagstiftning på området. I detta sammanhang förtjänar erinras om att med undantag av ett par lagar, som icke på allvar trätt i funktion, Österrikes civilprocesslag nu är den enda egentligen moderna civilprocesslagen; de övriga civilprocesslagar, som vi bruka kalla »moderna», i jämförelse med vår vördnadsvärd gamla rättegångsbalk, stå uti ifrågavarande avseende som i många andra på en föråldrad ståndpunkt, vilket också sedan länge erkänts inom vederbörande kulturländer själva. Det är nämligen den förändrade sociala struktur, som samhällena fått framför allt under de sista decennierna, som bragt detta behov av fri rättshjälp för de fattiga till en sådan aktualitet.

I dessa nyssnämnda kulturländer har man främst på andra vägar, särskilt genom upprättande av rättshjälpskontor, sökt avhjälpa behovet. Och utan tvivel är det icke medelst en lagstiftning sådan som den, vilken där föreslagits, som den verkligt effektiva hjälpen i längden kan givas, utan det är, något som en föregående ärad talare visade sig vara livligt medveten om, genom upprättande av fasta rättshjälpskontor. Först därmed lyckas man också undgå den olägenhet, som reservanternas med viss rätt betona, nämligen att parterna riskera att råka i händerna på advokater, som mera för egen vinning än för ideella motiv anmäla sig, såsom deras hjälpare. Man får emellertid komma ihåg, att dessa rättshjälpskontor icke kunna skapas i ett slag, att de, till följd av de stora avstånden och den glesa befolkningen i vårt land, på många håll icke med fördel kunna komma till vidsträcktare användning på rätt lång tid ännu, utan att det en lång tid framåt torde det bliva allenast mera lokalt, som de få betydelse. Man får vidare komma ihåg, att i jämförelse med den ogynnsamma psykologiska effekten av, att domaren avstänger parten från det biträde, han själv

vill hava, och med de oförmåuliga verkningarna för rättegångsväsendets popularitet, som dylika ingrepp medföra, det väger mycket mindre, att en eller annan mindre väl skickad person begagnar lagstiftningen till att skaffa sig utkomst genom att föra fattiga parter process. Det är en otrevlig inverkan, som man får taga med på köpet och som givetvis är av övergående betydelse. I längden lyckas man icke på så sätt gäcka lagstiftarens avsikt, utan i längden tager det gedigna utförandet av rättegången ut sin rätt och det slarviga och ansvarlösa får sitt straff.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till 1 § i enlighet med utskottets förslag.

Herr Holmquist: Herr greve och talman! Jag begärde ordet i anledning av herr statsrådets och chefen för justitiedepartementet uttalande, att, därest jag ville rikta mig emot processkommissionen och dess arbete, så var tillfälle givet att därutinnan uttala sig, när budgeten för denna processkommission förekom till behandling i kammaren.

Jag förstår icke detta. Det måste vara beroende på ett fullständigt misstag, och detta så mycket egendomligare, som jag bestämt förklarade — i övrigt uttalande min sorg över det långsamma sätt, på vilket processarbetet i landet utvecklats — min glädje över att äntligen processkommissionen kommit därhän under ny ledning, att den börjat utarbета nya lagförslag. Jag kan aldrig föreställa mig, och jag tror icke, att herr justitieministern är en sådan sensitiva, att han vill lägga in i detta en sådan sorts förebräelse mot honom, såsom herr Alexanderson nämnde. Jag har icke sagt annat än att jag förklarar, att vi, på grund av den historiska utvecklingen kommit i det läge, i vilket vi nu stå, och jag tror verkligen, att, i det sammanhang som detta yttrande fälldes med hänsyn till föreliggande lagförslag, det fullkomligt föll inom diskussionens ram. Detta så mycket naturligare som herr Alexanderson själv förklarade, att det rättsproblem, som i denna lag behandlas, var ett av de viktigaste på hela processrättens område.

Jag har endast velat uttala detta för att förklara en sak, som, enligt min uppfattning, blivit fullständigt missuppfattad.

Herr Rogberg: Herr talman! Jag vill erinra därom, såsom tidigare framhållits, att den nu till antagande framlagda lagen uteslutande har provisorisk karaktär.

Ifråga om möjligheterna för den fattige att kunna vid domstolarna utöva sin talan torde hittills icke några större svårigheter hava förelegat, ty man har icke hört några klagomål däröver att förhållandena i landet skulle vara sådana, att den fattige icke får eller förvägras sin rätt. De klagomål, som hava förekommit, torde icke hava varit flera, än att de hava kunnat förekomma i lika stor omfattning i andra länder med ett modärnare processväsende än vårt. Den omständigheten, att samtliga kulturländer ansett sig

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

behöva binda rätten till fri rättegång vid en förprovning, torde bevisa, att förprovningen är behöfvlig. Österrike utgör undantag. Att göra någon jämförelse mellan det österrikiska processförfarandet och det svenska, kan icke ifrågakomma. Det österrikiska processförfarandet utmärkes av den starka processledning, varmed varje rättegång skötes, under det att tyvärr en av olägenheterna i vår svenska process är den svaga processledningen.

Vad en ärad talare på Upplandsbanken anförde därom att den av reservanterna föreslagna nämnden, vilken skulle bestämma, huruvida fri rättegång skulle medgivas eller icke, vore sådan, att den fattige hellre avstode ifrån process än att vända sig till samma nämnd, må det stå för hans egen räkning. Jag är övertygad att, om nämnd av antydd beskaffenhet skulle komma till stånd, densamma skulle omfattas med förtroende av ortsbefolkningen, jämväl den fattigare ortsbefolkningen. Medlemmarna av en sådan nämnd torde icke sakna erforderlig förmåga att bedöma, huruvida en talan är uppenbart ogrundad, och skulle dessa, vid sitt bedömande, fränse den juridiska synpunkten, så vore därutinnan ingen större olycka skedd, ty därav skulle endast följa, att den fattige skulle tillerkännas förmånen av fri rättegång även i enstaka fall, där han eljest icke borde hava fått sådan. Den hjälp, som den fattiga parten ernår genom ett bifall nu till reservanternas förslag, är fullt effektiv. Reservanternas förslag innebär dessutom i rättsordningens intresse ett bättre skydd för motparten än Kungl. Maj:ts förslag.

Jag tillåter mig vidhålla mitt tidigare yrkande.

Herr Mannheim: Herr talman! Jag förvånades något över att den siste talaren, då han begärde ordet efter herr Alexanders kritik, icke då begagnade sig av tillfället att besvara de efter mitt förmenande mycket grava anmärkningar, som rent formellt framställdes mot reservanternas förslag av herr Alexanderson. Denne påvisade nämligen, att det förslag, som reservanterna framlagt i ämnet, i fråga om denna nämnd, saknar en massa rent organisatoriska bestämmelser, som måste finnas, ifall en sådan nämnd över huvud taget skall kunna träda i verksamhet. Utöver vad herr Alexanderson i det avseendet anmärkte vill jag framhålla, att det i reservanternas lagförslag icke alls finns några bestämmelser rörande jävsfrågan. Det finns således icke ett ord, som anger, när dessa medlemmar av nämnden skola anses jäviga att taga behandling med hithörande frågor. Alltså kan man tvinga den fattige rättssökanden, som skall gå till nämnden, att anlita nämnden, ehuru han icke har förtroende för nämnden just på grund av att nämnden gentemot honom är jävig. Jag förstår mycket väl, att sådana brister, som påpekades, kunna avhjälpas, men så mycket är säkert, att icke blir bristen avhjälpd genom att man framkastar ett förslag, att provningen skall gå till en nämnd, mot vilken alla dessa anmärkningar ur olika synpunkter kunna framställas, som av herr Alexanderson framställdes.

Jag vill vidare anmärka, att då reservanterna framkommit med förslag om en nämnd, hava de gjort det därför, att om förslaget antoges utan att däri inginge bestämmelser om förprovning, skulle detta åsamka statsverket mycket stora kostnader och olägenheter, och detta vill man försöka undvika. Men man får väl ändå utgå ifrån, att det blir så, att om nämnden kommer till stånd, kommer man antagligen genast från början att göra anspråk på att ersättning skall utgå för nämndens arbete, traktamentsersättning till ledamöterna och resekostnadsersättning till dessa ledamöter. Jag frågar: vad kommer man då att spara in i kostnadsväg för statsverket? Vad kommer man att få för besparing, ifall man nödgas utgiva dylika kostnader för nämndens sammanträden? Det kan invändas, att det icke blir statsverket utan kommunerna, som få betala detta, men jag vet icke, om kommunerna i dessa tider äro mindre ansträngda och därför lättare kunna bära sådana kostnader än staten. Det förefaller mig, som om reservanternas förslag tydligt utvisar, att den utväg de velat använda, nämligen att få till stånd en slags förprovning, icke är framkomligt. Man har dock velat framhålla att det från alla sidor inom utskottet har varit en enhällig uppfattning, att man skall låta domstolen bliva den, som anställer denna förprovning. Men lämnar man den vägen och icke låter domstolen göra detta, fastän det finns goda skäl att anförtro provningen åt domstolen, kan man icke få saken på ett tillfredsställande sätt handlad.

Det tilltalande i detta utskottsförslag är ju, att det försöker i någon mån likställa den fattige och den rike i avseende på möjligheten att få sina rättsanspråk prövade, och det förefaller mig, som om det, därest första kammaren vill godkänna den principen — och det tror jag, att kammaren har visat sig vilja, genom att gå med på den skrivelse, som avläts till Kungl. Maj:t den gången det var fråga om antagande eller jämkning rörande summa revisibilis — att säger jag, om första kammaren på det sättet vill infria detta löfte, det enligt min mening icke finns någon möjlighet att på ett tillfredsställande sätt lösa frågan, om man antager reservanternas förslag, ty det är rent formellt sett så otillfredsställande, att det icke kan antagas såsom lag.

Under sådana förhållanden förefaller det mig, som om det för första kammaren icke skulle finnas någon annan utväg än att antaga utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, anhåller att få yrka bifall.

Herr Gezelius: Herr talman! I sin kritik av reservanternas förslag och i sin varning till kammaren att reflektera på ett bifall till detta förslag hann herr Alexanderson så långt, att han karakteriserade detta såsom från reservanternas sida icke ens allvarligt menat; och för övrigt var förslaget enligt hans åsikt i formellt avseende så betänkligt, att man över huvud taget icke kunde reflektera på detsamma.

Lagförslag om
fri rättegång.
m. m.
(Forts.)

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Jag trodde dock, att det i herr Alexandersons anförande också skulle finnas plats för ett ord av kritik mot utskottets och Kungl. Maj:ts förslag, ty med de stridsmetoder, som herr Alexanderson nyss använde, tvekar jag icke att säga, att herr Alexanderson, med den framstående kapacitet han på detta område äger, i utskottet har varit ganska behjälplig med kritik därav. Vi ha i utskottet försökt att nå ett resultat, där skilda meningar skulle förenas. Det förslaget föll på herr Alexandersons tungt vägande votum — herr Alexandersons namn har nu råkat ramla ut ur betänkanudet. Jag trodde därför, att jag här skulle få höra uttryck av en ståndpunkt från hans sida, som icke i alla stycken sammanföll med utskottets förslag. Det är något djärvt i alla fall att karakterisera vårt förslag såsom icke allvarligt menat. Detta är, så långt som vi förmått, ett uttryck för vår uppfattning om vad vi med nödig hänsyn till det praktiskt uppnåeliga velat tillstyrka riksdagen att acceptera. Jag är medveten om, att detta förslag blir i varje fall icke riksdagens beslut, även om första kammaren antager det. Om detta förslag, som reservanterna framlagt, antages av kammaren, ges endera av de två möjligheterna, antingen att en sammanjämkning kommer till stånd, eller ock, att lagförslaget faller — vilketdera anser jag vara för tidigt att ställa något horoskop för i närvarande stund. Att vårt förslag formellt skulle vara så undermåligt, att det är otänkbart att acceptera det — ja det är ju möjligt. Jag vågar icke säga mera, än att det är resultatet av det arbete, som utskottsreservanterna kunnat prestera, då det gällt att i all hast skriva ihop ett lagförslag, som eljest får nagelfaras och granskas av sakkunniga, vederbörande departement och myndigheter.

De anmärkningar, som från herr Alexandersons sida framställdes, synas dock vara något överdrivna. En anmärkning var, att det saknas övergångsbestämmelser, då det icke kunde utses några nämnder innan lagen trädde i kraft. Jag erinrar mig i den delen den uppfattning — som jag också är övertygad om att herr Alexanderson delade — som kom till uttryck i ett cirkulär från vederbörande departementschef angående den nya lagen om val av landstingsmän, som vi hade att tillämpa i februari i år. Lagen trädde i kraft den 1 mars, och jag behöver icke påminna om innehållet därav. Jag tror icke att en lekman skall behöva leta i lagboken så länge för att hitta på åtskilliga förordningar, som sakna övergångsbestämmelser i antydda syftet. Den frågan tror jag icke varit värd, att man därpå skulle offra särskilda övergångsbestämmelser. Och en instruktion från Kungl. Maj:ts sida angående nämndens arbetsmetoder kan jag icke tänka mig nödig eller ens lämplig. Jävaktigheten skulle man tilläventyrs kunnat tänka på, om det icke vore skäl att taga upp, men nödvändigt är det icke. Förordningen angående gode män för granskning av förmyndarredovisning t. ex. saknar bestämmelser om jäv. Och här kan det icke bli tal om någon rättsförlust, då den part, som blir avvisad av

nämnden i sin begäran om fri rättegång, har rätt att gå till domstol för att få sin ansökning prövad.

*Lagförslag om
fri rättegång*

m. m.

(Forts.)

Herr greve och talman! Jag stärkes i min uppfattning om att detta förslag dock är något att reflektera på, då den kritik, som av de sista talarna riktats mot förslaget, enligt min mening varit av väl liten kaliber. Om det över huvud taget skulle vara så fördömligt att uppställa krav på en förprovning, så få väl herrar reservanter finna sig i de anmärkningarna. Vi befinna oss i varje fall, såsom jag även hörde herr Alexanderson medgiva, i hyggligt sällskap. Vi ha i stort sett hela den civiliserade världens rättsväsende på detta område på vår sida. Vi hava kungl. Svea hovrätts markanta uttryck för samma uppfattning. Envar av herrarna som intresserar sig för saken har icke kunnat undgå att läsa detta yttrande. För Svea hovrätt är det en självfallen sak, att förprovning måste äga rum. Svea hovrätt utdömer också förslaget att överlämna denna åt domstol. Enligt utskottets och Kungl. Maj:ts förslag är det domstolen, som komme att pröva saken vare sig direkt, när det gäller att förordna rättegångsombud — detta är ju enligt departementschefens mening det enda, som egentligen är av vikt — eller också genom att domstolen för att kunna sortera ut fattigt folk, som i själva verket icke har något motiv för rättegång, ger en extraordinär tillämpning åt reglerna om domstolens processledande verksamhet. Den rekommendation för utskottets förslag i detta avseende, som jag hört från ett och annat håll, har emellertid ställt sig mycket betänksam.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservanternas förslag.

Herr Alexanderson: Herr talman! Jag är ingen vän av att man i kammaren diskuterar vad som tilldragit sig inom utskottet, då detta icke kommit till uttryck i utskottets utlåtande eller därvid fogad reservation, men *då* det lämnas upplysningar om en sak, anser jag, att det bör lämnas riktiga upplysningar.

Den siste ärade talaren anförde, att jag skulle ha varit den, på vilken det berott, att utskottet icke kommit till riksdagen med ett enigt utlåtande i denna fråga. Jag vet icke, varpå han grundade ett sådant påstående, eftersom det ju icke kan förnekas, att alla utskottets ledamöter med undantag av de två ärade talare på högernsida från denna kammare, som här i dag haft ordet, voro eniga om ett sammanjämningsförslag. I detta sammanjämningsförslag ingick ingen förprovning vare sig av Konungens befallningshavande eller av någon kommunal nämnd eller eljest.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen enligt de beträffande nu föredragna paragraf framkomna yrkandena propositioner, först på densammas godkännande samt vidare på antagande av motsvarande paragraf i det lagförslag, som förordats i den av herr Gezelius m. fl. avgivna reservationen; och för-

Lagförslag om klarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med
fri rättegång övervägande ja besvarad.
m. m.

(Forts.)

Herr *Akerman* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 1 § i det lagförslag, som förordats i den av herr *Gezelius* m. fl. vid första lagutskottets utlåtande nr 27 avgivna reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes motsvarande paragraf i det av utskottet tillstyrkta lagförslaget.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 56;

Nej — 47.

2 §.

Denna paragraf hade avfattats sålunda:

Part, som beviljats fri rättegång, vare befriad från erläggande av stämpelavgift i målet och njute tillika den förmån, att av allmänna medel skola gäldas expeditionslösen, kostnad för delgivning av stämning, vittnesinkallelser och sådana rättens beslut, varav motparten skall erhålla del, samt ersättning till av parten åberopade vittnen, såvida deras hörande i målet ej utan skäl påkallats, så ock ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad.

Där så finnes erforderligt för behörigt anhängiggörande eller utförande av partens talan, må ock lämplig person förordnas att mot ersättning av allmänna medel biträda parten i rättegången.

2 § i det av herr *Gezelius* m. fl. reservationsvis förordade lagförslaget lydde på följande sätt:

Part, som beviljats fri rättegång, vare befriad från erläggande av stämpelavgift i målet och njute tillika den förmån, att av allmänna medel skola gäldas expeditionslösen, kostnad för delgivning av stämning och sådant rättens beslut, av vilket motparten skall erhålla del, samt inkallelse av och ersättning till sådana av parten åberopade vittnen, vilkas hörande prövas för målets utredning erforderligt, så ock ersättning till tjänsteman för särskild förrättning eller å tjänstens vägnar förskjuten kostnad.

Där så finnes erforderligt — — — biträda parten i rättegången.

Herr *Rogberg*: Jag får anhålla, att kammaren med avslag å

paragrafen i dess av utskottet föreslagna lydelse måtte antaga paragrafen, med den lydelse som av reservanterna föreslagits.

*Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)*

Herr Å k e r m a n: Herr talman! Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt förekomna yrkanden propositioner, först på godkännande av utskottets förslag i nu ifrågavarande del samt vidare på antagande av 2 § i det av herr Gezelius m. fl. reservationsvis förordade lagförslaget; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

3 §.

Denna paragraf var så lydande:

Beslut om fri rättegång meddelas av rätten eller, då rätten ej sitter, av dess ordförande.

Motsvarande paragraf av det lagförslag, som förordats i herr Gezelius m. fl. reservation, ägde följande lydelse:

Beslut om fri rättegång meddelas av en för sådant ändamål inom varje kommun utsedd nämnd, bestående av en ordförande, förordnad av allmänna underrätten, samt två ledamöter, av vilka en utses av den myndighet, som utövar kommunens beslutanderätt, och en av och inom fattigvårdsstyrelsen.

Herr R o g b e r g: Jag anhåller att få framställa samma yrkande som vid § 2.

Herr Å k e r m a n: Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter gjordes propositioner, först på nu föredragna paragrafs godkännande samt vidare på bifall till herr Rogbergs yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

4 §.

Förevarande paragraf hade avfattats sålunda:

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen och skall åtföljas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet; äro sagda förhållanden ej kända, bör uppgiften vara styrkt genom offentlig myndighet eller trovärdig, känd person.

4 § av lagförslaget i den av herr Gezelius m. fl. avgivna reservationen lydde:

Ansökan om fri rättegång göres muntligen eller skriftligen hos nämnden i den kommun, där sökanden har sitt hemvist, och skall åt-

Lagförslag om följas av skriftlig, på heder och samvete avgiven uppgift å sökandens
 fr. rättegång förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhålls-
 m. m. skyldighet; äro sagda förhållanden ej kända. bör uppgiften vara
 (Forts.) styrkt genom offentlig myndighet eller trovärdig, känd person.

Herr Rogberg: Jag vågar här upprepa mitt tidigare yrkan-
 de och föreslår, att kammaren måtte bifalla reservationen.

Herr Åkerman: Herr talman! Jag yrkar bifall till utskot-
 tets förslag.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes proposi-
 tioner, först på godkännande av nu föredragna paragraf samt vidare
 på bifall till herr Rogbergs yrkande; och förklarades den senare pro-
 positionen vara med övervägande ja besvarad.

5 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter,
 av dess ordförande. Har part till rättegångsbiträde föreslagit nå-
 gon, som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kun-
 skapsprov samt yrkesmässigt utövar advokatverksamhet, bör avvi-
 kelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Vid förordnande av rättegångsbiträde må, när skäl därtill äro,
 biträdet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

Herr Gezelius m. fl. hade i sitt reservationsvis framlagda lag-
 förslag avfattat 5 § på följande sätt:

Rättegångsbiträde förordnas av rätten eller, då rätten ej sitter,
 av dess ordförande; och skall därvid nödig hänsyn tagas till partens
 förslag.

Herr Rogberg: Herr talman! Jag tillåter mig att här fram-
 ställa samma yrkande som vid föregående paragrafer.

Herr Åkerman: Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes pro-
 positioner, först på antagande av nu föredragna paragraf i det av
 utskottet tillstyrkta lagförslaget samt vidare på bifall till herr Rog-
 bergs yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med
 övervägande ja besvarad.

6 §.

Denna paragraf lydde:

Om delgivning, som i 2 § sägs, föranstalte rätten eller dess ord-
 förande.

Motsvarande paragraf i det lagförslag, som förordats i den av herr *Gezelius* m. fl. avgivna reservaitonen, hade denna lydelse: *Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)*

Om delgivning och *inkallelser*, som i 2 § sägs, föranstalte rätten eller dess ordförande.

Herr *Rogberg*: Även vidkommande denna paragraf anhåller jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr *Åkerman*: Jag anhåller att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning framställdes propositioner, först på godkännande av förevarande paragraf samt vidare på bifall till herr *Rogbergs* yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

7 §.

Denna paragraf hade avfattats sålunda:

Finnes under rättgången, att parten utan intrång i de medel, som skäligen må anses erforderliga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången, äge rätten förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra. Lag samma vare, där parten berett sig fri rättegång, oaktat hans talan är av beskaffenhet, som i 1 § andra stycket andra punkten sägs.

Motsvarande paragraf i det lagförslag, som reservationsvis förordats av herr *Gezelius* m. fl., lydde:

Finnes under rättegången, att parten utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången, äge rätten förordna, att förmånen av fri rättegång skall upphöra. Lag samma vare, där parten berett sig fri rättegång, oaktat hans talan är grundad på överlåtelse av beskaffenhet, som i 1 § andra stycket *andra punkten* sägs.

Herr *Rogberg*: Herr talman! Jag anhåller att få yrka bifall till paragrafen enligt dess lydelse i reservationen.

Herr *Åkerman*: Jag skall be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare på bifall till herr *Rogbergs* i avseende härå framställda yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

8 §.

Godkändes.

9 §.

Denna paragraf var så lydande:

Mot beslut, varigenom fri rättegång beviljats, må talan ej föras.

Har rättens ordförande lämnat utan bifall ansökan om fri rättegång eller om förordnande av rättegångsbiträde eller till rättegångsbiträde förordnat annan, än part föreslagit, må parten hos rätten påkalla ny prövning av frågan.

Den häremot svarande paragrafen i det lagförslag, som förordats i herr *Gezelius* m. fl. reservation, lydde på följande sätt:

Mot beslut — — — — må talan ej föras. *Har den i 3 § omnämnda nämnd lämnat utan bifall ansökan om fri rättegång eller har rättens ordförande lämnat utan bifall ansökan om förordnande av rättegångsbiträde eller till rättegångsbiträde förordnat annan än part föreslagit, må parten hos rätten påkalla ny prövning av frågan.*

Herr *Rogberg*: Herr talman! Jag tillåter mig att vidkommande denna paragraf yrka bifall till reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på antagande av nu föredragna paragraf samt vidare på bifall till herr *Rogbergs* yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

10 §.

Förevarande paragraf hade följande lydelse:

Har part vid underrätt åtnjutit fri rättegång, vare han, då målet fullföljes till hovrätten, berättigad att jämväl med avseende å rättegången därstädes tillgodonjuta de i 2 § första stycket omnämnda förmåner, såframt ej under tiden partens förmögenhetsförhållanden veterligen så ändrats, att han utan intrång i de medel, som skäligen må anses erforderliga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången i hovrätten. Part äge ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång i den omfattning nu sagts, där han, på sätt i 4 § föreskrives, styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången i hovrätten förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna vad skäligen må anses erforderligt för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Där hovrätt i allo eller i huvudsakliga delar bifaller ändringsökande av part, som äger tillgodonjuta de i första stycket angivna förmåner, må hovrätten på partens begäran i det slutliga utslaget

tillerkänna biträde, som parten anlitat för rättegången därstädes, ersättning av allmänna medel.

Vad i 1 § andra stycket samt i 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts beslut i fråga, som i denna paragraf avses, må talan ej föras.

10 § av det lagförslag, som reservationsvis förordats av herr *Gezelius* m. fl., hade avfattats sålunda:

Har part vid underrätt åtnjutit fri rättegång, vare han, då målet fullföljes till hovrätten, berättigad att jämväl med avseende å rättegången därstädes tillgodonjuta de i 2 § första stycket omförmålda förmåner, såframt ej under tiden partens förmögenhetsförhållanden veterligen så ändrats, att han utan intrång i de medel, som äro nödiga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kan gälda kostnaderna för rättegången i hovrätten. Part äge ock eljest i hovrätten komma i åtnjutande av fri rättegång i den omfattning nu sagts, där han, på sätt i 4 § föreskrives, styrker, att han icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången i hovrätten förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet.

Där hovrätt i allo — — — allmänna medel.

Vad i 1 § andra stycket — — — samt i 3, 6, 7 och 8 §§ är stadgat skall äga motsvarande tillämpning med avseende å fri rättegång i hovrätt.

Mot hovrätts beslut — — — må talan ej föras.

Herr *Rogberg*: Även vidkommande denna paragraf ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder endast yrkats att kammaren skulle godkänna 10 § av det lagförslag, som förordats i herr *Gezelius* m. fl. reservation.

Därefter gjordes propositioner, först på godkännande av nu ifrågavarande paragraf i det av utskottet tillstyrkta lagförslaget samt vidare på bifall till berörda yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad.

11 §.

Godkändes.

12 § och därtill hörande överskrift.

Dessa delar av ifrågavarande lagförslag lydde sålunda:

Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Om fri verkställighet av dom eller utslag.

12 §.

Har part åtnjutit fri rättegång, vare parten vid verkställighet av dom eller utslag i målet befriad från honom enligt lag åliggande skyldighet att förskjuta kostnad för förrättningen, och skall av allmänna medel gäldas all nödig förrättningskostnad, i den mån den ej kan av tappande parten uttagas.

Nu ifrågavarande delar av förslaget saknade motsvarighet i det lagförslag, som förordats den av herr *Gezelius* m. fl. avgivna reservationen.

Herr *R o g b e r g*: Herr talman! Jag tillåter mig yrka, att paragrafen liksom överskriften till densamma måtte utgå ur förslaget.

Herr *Å k e r m a n*: Herr talman! På skäl, som jag förut anfört, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets förslag beträffande denna paragraf.

Efter härmed slutad överläggning gjordes propositioner, först på godkännande i nu föredragna delar av det utav utskottet tillstyrkta lagförslaget samt vidare på deras uteslutande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

13 §.

Förevarande paragraf lydde:

Part, som åtnjutit fri rättegång, må, där han efter rättegångens avslutande finnes utan intrång i de medel, som skäligen må anses erforderliga för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kunna gälda rättegångskostnad, som enligt denna lag av allmänna medel guldits, på yrkande av kronans ombudsman i den ort, där parten har sitt hemvist, förpliktas ersätta statsverket sådan kostnad, såframt motparten ej i utslaget ålagts dylik ersättningsskyldighet. Talan härom må ej väckas senare än två år efter rättegångens avslutande.

Vad nu stadgats gälle ock i fråga om kostnad, som av allmänna medel guldits för verkställighet av dom eller utslag, dock att tiden för talans anhängiggörande skall räknas från det verkställighetsåtgärden avslutats.

Motsvarande paragraf, 12 §, i det av herr *Gezelius* m. fl. reservationsvis förordade lagförslaget hade avfattats på följande sätt:

Part, som åtnjutit fri rättegång, må, där han efter rättegångens avslutande finnes utan intrång i de medel, som *äro nödiga* för hans eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet, kunna — — — — *fem* år efter rättegångens avslutande.

Herr Rogberg: Herr talman! Vidkommande § 13 första stycket får jag yrka bifall till det ändringsförslag, som innehålles i reservationen. Lagförslag om
fri rättegång
m. m.
(Forts.)

Vidkommande andra stycket får jag hemställa, att detta måtte utgå, och i fråga om själva paragrafens numrering yrkar jag, att paragrafen måtte erhålla beteckningen § 12.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes propositioner, först på godkännande av nu föredragna paragraf samt vidare på bifall till herr Rogbergs yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

14 §.

14 § var av följande lydelse:

Vittnesersättning, som enligt denna lag skall gäldas av allmänna medel, skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

Rättegångsbiträde, som enligt denna lag är berättigat till ersättning av allmänna medel, åtnjute efter rättens prövning skäligen arvode för det arbete, biträdet nedlagt å rättegången för dess förberedande och utförande, så ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Ej må biträde, som förordnats av rätten eller dess ordförande, av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om ersättning till rättegångsbiträde gånge i verkställighet, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas biträdet.

Mot nu föredragna paragraf svarade i herr *Gezelius* m. fl. reservationsvis framlagda lagförslag två paragrafer, 13 och 14 §§, så lydande:

13 §.

Vittnesersättning, som enligt denna lag skall gäldas av allmänna medel, skall utgå efter enahanda grunder och i samma ordning, som stadgas angående ersättning av allmänna medel till vittnen i brottmål.

14 §.

Rättegångsbiträde, som enligt denna lag är berättigat till ersättning av allmänna medel, åtnjute efter rättens prövning skäligen arvode för det arbete, biträdet nedlagt å rättegången för dess förberedande och utförande, så ock ersättning för nödvändiga utgifter och tidsspillan. Ej må *biträdet* av parten förbehålla sig ytterligare ersättning; har sådant förbehåll skett, vare det utan verkan.

Beslut om ersättning till rättegångsbiträde gånge i verkställig-

*Lagförslag om
fri rättegång
m. m.* het, ändå att det ej vunnit laga kraft. Skriftligt besked om beslutet skall utan avgift tillhandahållas biträdet.

(Forts.)

Herr Rogberg: Herr talman! I avseende på § 14 får jag yrka, att första stycket måtte utbrytas och bilda en särskild paragraf med beteckningen § 13, samt att andra och tredje styckena måtte godkännas i enlighet med reservationen och erhålla beteckningen § 14.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter propositioner framställdes först på godkännande av nu föredragna paragraf samt vidare på bifall till herr Rogbergs yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Övriga delar av det i utlåtandet tillstyrkta lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets i utlåtandet gjorda hemställanden.

Förklarades besvarade genom kammarens föregående beslut.

Föredrogs ånyo första lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad m. m. ävensom en i ämnet väckt motion.

Genom en den 28 februari 1919 dagtecknad proposition, nr 161, vilken hänvisats till första lagutskottet, hade Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga framlagda förslag till

- 1) lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad,
- 2) lag angående ändrad lydelse av 12 § i lagen den 14 juni 1901 om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om ändring i vissa delar av rättegångsbalken samt
- 3) lag angående ändring av 80 och 81 §§ i lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes.

I samband med denna proposition hade utskottet till behandling förehaft en med anledning av densamma av herr *Strid* med instämmande av herrar *Lindqvist* i Kosta och *Lindley* inom andra kammaren väckt motion, nr 347.

Utskottet hade i förevarande utlåtande avfattat sin hemställan under tre särskilda punkter, av vilka den första innehöll två lagförslag.

Beträffande sättet för utlåtandets föredragning yttrade

Herr Å k e r m a n: I avseende på föredragningen av första lagutskottets utlåtande nr 28 hemställas,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och första punkten på det sätt, att de däri behandlade lagförslagen föredragas vart för sig, det första paragrafvis med promulgationsstadgande, ingress och rubrik sist, varefter och sedan alla lagförslagen blivit genomgångna, utskottets hemställan föredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet;

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot begäres; samt

att för den händelse något av lagförslagen kommer att helt eller delvis återremitteras, utskottet lämnas öppen rätt att vid ärendets förnyade behandling i avseende å de delar, som blivit med eller utan ändring godkända föreslå sådana jämkningar, som kunna föranledas av ifrågasatta ändringar i återförvisade delar.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten 1.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, med förklarande, att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick godkännas, måtte i anledning av sagda proposition och den i ämnet väckta motionen för sin del antaga lagar angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad samt angående ändring av 80 § i lagen den 23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes, så lydande som utlåtandet visade.

Utskottets förslag till lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad.

1 §.

Denna paragraf lydde:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

Åskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp vid sin talans förberedande och utförande och säger han sig ej själv kunna anskaffa biträde, skall biträde åt honom förordnas för den tid häktningen varar.

Förordnande, som här avses, meddelas utom i fall, varom i

(i utskottets förslag:)

Åskar någon, som hålles häktad såsom misstänkt för brott, hjälp vid sin talans förberedande och utförande och säger han sig ej själv kunna anskaffa biträde, skall biträde åt honom förordnas. Förordnande, som här avses, innefattar bemyndigande att, så länge den tilltalade hålles häktad, bi-

Lagförslag ang. förordnande av rättegångsbiträde åt häktad.

Lagförslag
ang. för-
ordnande av
rättegångs-
biträde åt
häktad.
(Forts.)

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

tredje stycket sägs, av Kungl Maj:ts befallningshavande och in-nefattar bemyndigande att biträ-da den häktade i fråga om ta-lan vid domstol, som i förord-nandet angives ävensom vid full-följd av samma talan.

Har i mål, som förekommer till handläggning vid underrätt, bi-träde åt häktad ej förordnats eller har förordnat biträde icke tillstädeskommit, skall förordnan-de, som ovan sägs, meddelas av rätten, om den häktade öskar det. Ej må den omständigheten, att biträde ej kan av rätten anskaf-fas, utgöra hinder mot målets handläggning. Innan biträde hörts, må dock icke, mot den häk-tades bestridande, slutligt utslag meddelas.

Vill den häktade ej såsom bi-träde använda den, som därtill förordnats, äger han ej påkalla förordnande för annan person, där ej rätten finner honom hava gil-tig anledning att icke åtnöjas med den förordnade.

(i utskottets förslag:)

träda honom i fråga om ta-lan vid domstol, som i förordnan-det angives, ävensom vid omedel-bar fullföljd från nämnda dom-stol av samma talan.

Förordnande av biträde med-delas av Kungl. Maj:ts befall-ningshavande. Finnes vid målets handläggning inför underrätt, att biträde ej förordnats, eller har förordnat biträde ej tillstä-deskommit, meddelas dock sådant förordnande av rätten. Ej må den omständigheten, att biträde ej kan av rätten anskaffas, ut-göra hinder mot målets handlägg-ning. Innan biträde hörts, må dock icke, mot den häktades be-stridande, slutligt utslag meddelas.

Vill den häktade ej såsom bi-träde använda den, som därtill förordnats, äger han ej påkalla förordnande för annan person, där ej Kungl. Maj:ts befallningsha-vande eller rätten finner honom hava giltig anledning att icke åt-nöjas med den förordnade.

Herr Fagerlin: Herr greve och talman! I anslutning till den av herrar Gezelius och mig m. fl. vid utskottets nyss behand-lade utlåtande nr 27 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fri rättegång avgivna reservationen hade även jag vid detta utlåtande anmält reservation i överensstämmelse med den av herr Gezelius m. fl. avgivna, ehuru denna min anmälan ej kommit att i utlåtandet antecknas. Jag kommer därför att vid be-handlingen av § 3 yrka, att kammaren med avslag å utskottets hem-ställan vid denna paragraf måtte bifalla den av herr Gezelius m. fl. avgivna reservationen.

Herr statsrådet Löfgren: Jag skall endast i allra största korthet erinra om, att bestämmelserna i ifrågavarande § 3 rörande förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, sådana de återfinnas i Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag, stå i fullaste över-ensstämmelse med riksdagens egen begäran. Riksdagen har näm-ligen anhållit, att vid förordnande av rättegångsbiträde åt häktad skall i allmänhet utses lämplig person, som avlagt för utövande av

domarämbete föreskrivna kunskapsprov samt yrkesmässigt utövar advokatverksamhet, således just de betingelser, som äro intagna i utskottets förslag.

I övrigt ber jag att få hänföra mig till vad jag nyss i ett tidigare sammanhang — vid behandlingen av frågan om fri rättegång — anført till stöd för förslaget.

*Lagförslag
ang. för-
ordnande av
rättegångs-
biträde åt
häktad.
(Forts.)*

Efter härmed slutad överläggning godkändes nu föredragna paragraf.

2 §.

Godkändes.

3 §.

Denna paragraf hade följande lydelse:

(i Kungl. Maj:ts förslag:)

Till biträde skall förordnas lämplig person, som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov samt yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. Biträdet må vid förordnandet berättigas att i sitt ställe sätta annan, som enligt vad nu är sagt må förordnas till biträde åt häktad.

Möter hinder att till biträde förordna person, som i första stycket avses, eller skulle genom förordnandet statsverket oskäligen betungas, må till biträde förordnas annan, som är lämpad att på ett tillfredsställande sätt biträda den häktade.

Har den häktade till biträde föreslagit person, som i första stycket avses, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

(i utskottets förslag:)

Till biträde skall förordnas lämplig person, som avlagt för utövande av domareämbete föreskrivna kunskapsprov samt yrkesmässigt utövar advokatverksamhet. Biträdet må vid förordnandet berättigas att i sitt ställe sätta annan, som enligt vad nu är sagt må förordnas till biträde åt häktad.

Möter hinder att till biträde förordna person, som i första stycket avses, eller skulle genom förordnande av sådan person statsverket oskäligen betungas, må till biträde förordnas annan, som prövas lämplig att biträda den häktade.

Har den häktade till biträde föreslagit person, som i första stycket avses, bör avvikelse från förslaget ej ske, såframt ej särskilda skäl därtill äro.

Enligt en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Gezelius* och *Rogberg* samt greve *Spens* hemställt, att ifrågavarande paragraf måtte erhålla följande lydelse:

Till biträde skall förordnas lämplig person, och skall därvid nödig hänsyn tagas till partens förslag. Biträdet må vid förordnandet berättigas att sätta annan lämplig person i sitt ställe.

Lagförelag
ang. för-
ordnande av
rättegångs-
biträde åt
häktad.
(Forts.)

Herr Fagerlin: Jag anhåller att få yrka bifall till reservationen och avslag å utskottets hemställan.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr tal-
mannen, att i avseende på förevarande paragraf endast yrkats, av herr
Fagerlin, att paragrafen skulle godkännas med den lydelse, som för-
ordats i den av herr Gezelius m. fl. vid föreliggande utlåtande avgivna
reservationen.

Därefter gjordes propositioner, först på antagande av utskottets
förslag till paragrafens lydelse samt vidare på bifall till herr Fager-
lins yrkande; och förklarades den senare propositionen vara med över-
vägande ja besvarad.

Övriga delar av utskottets ifrågavarande lagförslag.

Godkändes.

*Utskottets förslag till lag angående ändring av 80 § i lagen den
23 oktober 1914 om krigsdomstolar och rättegången därstädes.*

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten 1.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Punkterna 2 och 3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Lagförslag
rörande
anordnande
av härbärgen
åt flottnings-
arbetare.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets memorial nr 39, med föran-
ledande av återremiss av utskottets utlåtande nr 28, i anledning av
Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om skyldighet i vissa
fall att vid flottled anordna härbärgen åt flottningsarbetarna.

I utlåtande nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr
304, med förslag till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottled an-
ordna härbärgen åt flottningsarbetarna, hade andra lagutskottet hem-
ställt, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förslag icke
kunnat i oförändrat skick av riksdagen antagas, måtte för sin del
antaga lag i förevarande ämne av den lydelse utskottets berörda utlå-
tande innehöll.

Sedan enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag, båda
kamrarna återförvisat ärendet till utskottet för ny behandling, hade
utskottet i nu föredragna memorial yttrat:

»Återremissen lär hava föranletts därav, att omförmälda förslag
ansetts vara beroende av det i Kungl. Maj:ts proposition nr 4 fram-
lagda förslaget till lag om vissa ändringar i vattenlagen m. m., i fråga
om vilket förslag kamrarna stannat i olika beslut.

Sedan enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag båda kamrarna numera bifallit av utskottet föreslagen sammanjämkning i fråga om sistberörda förslag, torde förslaget till lag om skyldighet i vissa fall att vid flottning anordna härbärgen åt flottningsarbetarna böra företagas till avgörande.

Lagförslag rörande anordnande av härbärgen åt flottningsarbetare.

(Forts.)

Utskottet får alltså hemställa, att kamrarna måtte fatta beslut beträffande utskottets ifrågavarande utlåtande nr 28.

I anledning härav företogs nu till förnyad behandling andra lagutskottets utlåtande nr 28.

Vid detta utlåtande fanns fogad en reservation av herr *Lindström*, som ansett, att övergångsbestämmelserna till utskottets i samma utlåtande framställda lagförslag bort erhålla följande lydelse:

»Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1920; dock att bestämmelserna i 4 § icke skola äga tillämplighet, förrän två år flutit från det lagen trätt i kraft.»

Herr *Lindström*: Herr vice talman, mina herrar! I § 4 av nu förevarande lagförslag föreslås, att om den, som innehar flottningsrätten i enskild flottled, underlåter att ställa sig till efterrättelse bestämmelserna om uppförande av härbärgen, som i denna lag föreskrivas, äger Konungens befallningshavande vid vite förbjuda honom att efter viss tid vidare bedriva flottning i flottleden. Visserligen skall han i saken höras och får då tillfälle att anföra de skäl, han haft för sin underlåtenhet att ställa sig lagens föreskrifter till efterrättelse, men en sådan skälighetsprövning blir alltid vanskelig, och under alla förhållanden riskerar man en osäker utgång, som enligt min uppfattning kan för näringslivet bliva nog så ödesdiger. Lagen skall träda i kraft den 1 januari 1920, dess tillämpning sker sålunda redan på våren 1920, eller i april månad kan man säga vid då inträffande flottning. Alltså har en flottledsinnehavare endast några månader på sig för att åstadkomma dessa byggnader, vilket måste betecknas som orimligt. Detta är ett arbete, som jag anser vara absolut omöjligt att medhinna även för den, som vill göra något, då tiden tillmättes så oskäligt kort, ty jag ber kammaren beakta, att det här gäller byggnader av särskilt slag. Det gäller byggnader visserligen av enklare art men som kunna bliva av ganska omfattning beskaffenhet och framför allt skola dessa husbyggnader företagas på platser med långt avstånd från närmaste bebyggda ort, vanligen långt ifrån vägar och samfärdsmedel. Allt som behövs för bygget skall forslas dit, all materiel såsom tegel, spik, glas m. m. måste forslas långa vägar, och då kanhända endast vintertid en enklare väg kan anordnas dit blir det omöjligt att hinna utföra dessa ganska omfattande byggnadsarbeten på en så ofantligt kort tid. Lika tydligt som det är, att lagen bör ålägga arbetsgivaren att hålla sina arbetare med bostäder i detta fall, lika tydligt är, att lagen bör bereda tillräckligt rådrum åt ar-

Lagförslag
rörande
anordnande
av härbärgen
åt flottnings-
arbetare.

betsgivaren att uppföra dessa bostäder men framför allt att kunna uppföra dem ordentligt.

Jag ber alltså, att kammaren benäget måtte biträda min reservation, till vilken jag anhåller att få yrka bifall.

(Forts.)

Herr D a h l: Det förefaller mig, liksom det förefallit utskottet i övrigt, vara en överdriven farhåga, att några olägenheter skulle kunna vållas genom att en så beskaffad övergångsbestämmelse, som reservanten här ifrågasatt, icke blir antagen. Riksdagen har tidigare i år beslutat antaga en lag angående bostäder åt kolningsarbetare. Denna lag skall träda i kraft den 1 januari 1920, och där ansågs det icke behövt att antaga någon övergångsbestämmelse, ehuru enligt denna lag uppsiktsmyndigheten har rätt att förbjuda utövandet av näringen, såvida icke föreskrifterna avseende å bostäders anordnande efterlevas, och ett åsidosättande av ett sådant förbud, som skall bedömas enligt yrkesfarelagen, är belagt med avsevärt straff.

Vidare har riksdagen i år antagit ny lagstiftning angående flottning — innefattade i dels vattenlagen dels en särskild flottningsslag — som avser, bland annat, ordnandet av bostäder vid allmän flottled. Såsom framgår av nu förevarande lag, skall, såvida dessa bostäder icke hållas i behörigt skick, ärende angående tillsyn över dessa bedömas i enlighet med föreskrifterna i flottningsslagstiftningen. Sålunda skall då skäl är för handen stämning uttagas av tillsynsmyndigheten. Detta förfaringsätt kan sålunda redan omedelbart efter den första januari 1920 tillämpas. Vid denna lagstiftning har icke några betänkligheter yppats av den innebörd, att man ansett en övergångsbestämmelse där vara erforderlig. Det kan naturligtvis förutsättas, att dessa bestämmelser såväl beträffande den ena lagen som den andra, komma att handhavas med vederbörlig omsikt och hänsyn, så att näringsidkarna bliva i tillfälle att ställa sig lagens föreskrifter till efterrättelse. Jag tror således icke, att den här ifrågasatta övergångsbestämmelsen verkligen kan befinnas erforderlig, och ber därför, herr vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan oförändrad.

Herr T h a m: På grund av vad den föregående ärade talaren anförde ber jag få påpeka, att det är en väsentlig skillnad mellan de s. k. timmerkojorna, som den förut antagna lagen innehåller bestämmelser om, och de bostäder, som det nu är på tal att uppföra vid flottleder. Dessa senare bostäder äro av en mera varaktig karaktär än de s. k. kölkojorna eller timmerkojorna. De skola sålunda uppföras med större noggrannhet.

Därtill kommer en annan väsentlig skillnad, nämligen den, att timmerkojorna äro belägna vid vägar, och vare sig dessa vägar äro utav bättre eller sämre beskaffenhet, så är det i alla fall kommunikationsmöjligheter både vinter och sommar till dessa kojor. Dessa

kunna sålunda uppföras och byggnadsvirke och andra förnödenheter kunna ditföras under vilken årstid som helst.

Detta är emellertid icke fallet med dessa flottledsbostäder, som äro belägna vid flottleder, där vägar saknas. Praktiska svårigheter kunna sålunda omöjliggöra en efterlevnad av ett åläggande att uppföra en dylik bostad utefter en avlägset, i oländig trakt liggande flottled. Där måste man invänta vinterföre för att över huvud taget kunna få fram nödig materiel till bostadens uppförande. Det är sålunda olikartade förhållanden, som icke kunna jämföras; jag anser det därför vara rimligt och billigt, att kammaren biträder den av herr Lindström vid betänkandet fogade reservationen.

*Lagförslag
rörande
anordnande
av härbärgen
åt flottnings-
arbetare.
(Forts.)*

Herr statsrådet *Löfgren*: Med anslutning till vad som redan sagts från utskottets ordförandes sida ber jag få hemställa till reservanten och den siste ärade talaren, huruvida hos dem icke möjligen kan råda något missförstånd om inverkan av lagens ikraftträdande på en senare tidpunkt, när det gäller dessa byggnader. Vad beträffar de mera permanenta anläggningar, som den siste ärade talaren talade om, skall ju vederbörande flottningsrättsägare dömas av vattendomstolen till att uppföra dem, och de skola insynas som en del av flottleden. Detta kommer naturligtvis att ske successivt, alltefter som ett behov kommer att visa sig föreligga; och någon försummelse från flottningsföreningens eller flottningsstyrelsens sida kan omöjligen anses vara konstaterad, förrän ett sådant beslut av vattendomstolen ägt rum och sålunda åläggande att inom viss tid uppföra byggnaderna har lämnats av domstolen. Den ärade reservanten tycktes gå ut ifrån, att överallt, där en dylik mera varaktig bostad för flottningsarbetare kan vara behölig, skall den ovillkorligen vara uppförd före den tid lagen träder i kraft. Det är ingalunda fallet. En försummelse härvidlag kan icke anses föreligga, förrän vederbörande försummat att fullgöra det åläggande, som domstolen givit honom.

Herr *Lindström*: Vad herr justitieministern nyss yttrat gäller allmänna flottleder. Mot bestämmelserna rörande dessa har jag icke gjort någon anmärkning. Min anmärkning gällde enskilda flottleder, varom talas i § 4. Beträffande dessa kan det förhållandet inträda, att rättsägaren blir alldeles avstängd från rätten att flotta.

Jag ~~upprepar~~, att om lagen ålägger mig att hålla en dylik bostad, den också bör bereda mig tillfälle och tid att kunna anordna denna bostad och att göra det ordentligt.

Herr statsrådet *Löfgren*: Jag har icke förut haft detta utlåtande tillgängligt — jag har förgäves sökt få tag i det — men finner nu, att vad reservanten riktade sig emot endast gällde de enskilda flottlederna och icke de allmänna. Vid sådant förhållande bortfaller ju anledningen till min erinran rörande ett eventuellt beslut av vattendomstolen.

Man får emellertid antaga, att en viss nödig försiktighet skall iakttagas av Konungens befallningshavande, som har att utöva till-

Lagförslag
rörande
anordnande
av härbärgen
åt flottnings-
arbetare.

syn även över de enskilda flottlederna i detta avseende. Konungens befallningshavande skall säkerligen icke föreskriva viten och ålägga förpliktelser, annat än i den ordning, och i den grad, att man rimligen kan begära, att de skola uppfyllas.

(Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i utlåtandet nr 28 hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som förordats i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets memorial nr 40, angående arvode åt den, som inom andra lagutskottet biträtt vid behandlingen av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om vissa ändringar i vattenlagen m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 88, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskilds ägo jämte två i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med avslag å motionerna inom andra kammaren nr 408, av herr *Anderson* i Knapasjö, och nr 427, av herr *Carlström*, samt med bifall till Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition, nr 389, för sin del antaga en i utlåtandet införd lag om tillfälliga åtgärder till förekommande av skövling av skog å fastighet i enskild ägo.

På hemställan av herr vice talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande på det sätt, att först föredroges det av utskottet tillstyrkta lagförslaget paragrafvis med promulgationsstadgande och rubrik sist, att sedan lagförslaget blivit genomgånet, utskottets hemställan skulle föredragas, att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstode överläggning, denna finge omfatta utlåtandet i dess helhet, samt att lagtext ej skulle behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begärdes.

Det av utskottet tillstyrkta lagförslaget.

Godkändes.

Utskottets i utlåtandet gjorda hemställan.

Förklarades besvarad genom kammarens föregående beslut.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 89, i anledning av väckta motioner angående uppläggande av en statens fria jordbruksegnahemsfond och en statens fria fiskerifond.

Ang. en statens fria jordbruksegnahemsfond m. m.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottets förberedande behandling hänvisade likalydande motioner, nämligen nr 75 i första kammaren, av herr *Edward Larson*, och nr 196 i andra kammaren, av herr *Osberg*, hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det utredning skyndsammast möjligt måtte verkställas dels angående uppläggning av två statsfonder, den ena benämnd *statens fria jordbruksegnahemsfond* på tio miljoner kronor, den andra benämnd *statens fria fiskerifond* på två miljoner kronor för att befrämja egnahemsrörelsen för mindre bemedlade å landsbygden och för att stödja mindre bemedlade fiskare vid utölandet av deras näring, och dels om åstadkommande av för fondernas förstärkande behöfliga medel genom i anspråkstagande av någon del av vissa stiftelsers avkastning eller annorledes.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att förevarande motioner, nr 75 i första kammaren och nr 196 i andra kammaren, ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr *Larson*, *Edward*: I här föreliggande betänkande har jordbruksutskottet behandlat en motion, som jag vid riksdagens början tagit mig friheten frambara. Jag vill gärna erkänna, att det är en mycket svårlöst fråga det här gäller, men det är dock samtidigt en utomordentligt viktig fråga. Det visa de många motioner, som ständigt återkomma i frågan. Även utskottet har ansett, att det är en mycket viktig fråga. Det säger nämligen i sitt betänkande, att »utskottet anser det vara ett viktigt önskemål, att lämpliga medel kunde utfinnas till avhjälpande av den allt mer ökade invandringen från landsbygden till städerna». Efter ett sådant uttalande hade man ju kunnat vänta, att jordbruksutskottet skulle ha tillstyrkt en utredning i frågan, men så blev icke fallet. I stället för att tillstyrka en utredning, för att man skulle kunna utröna något sätt, varpå denna för landet så viktiga fråga skulle kunna ha lösts, har utskottet hemställt om avslag på motionerna. Orsaken till att utskottet har kommit till detta beslut föregives vara, att »utskottet av de av motionärerna uppdragna grundlinjerna icke kunnat bilda sig en bestämd uppfattning om de tilltänkta allmänna villkoren för åtnjutande av understöd från fonderna och lämpligheten av dessa». Ja, jag måste bekänna, att jag har litet svårt att följa denna tankegång. Det har ju aldrig varit motionärernas mening, att utskottet skulle på något sätt ange riktlinjerna eller de allmänna villkoren, utan motionärerna ha ju begärt en särskild utredning i frågan. Hade riktlinjerna varit fullt klara, då hade man naturligtvis icke begärt någon utredning, utan då hade man kommit med ett positivt förslag.

För att nu övergå till själva sakfrågan, är det ju alldeles givet, att här föreligger en ytterst viktig fråga, och att något verk-

Ang. en statens fria jordbruksegna-hemsfond
m. m.
(Forts.)

ligen bör göras för att hindra folkströmmen från landet till städerna. Jag skall inte upptaga kammarens tid med att gå in i några detaljer här, men jag kan icke underlåta att påpeka, att enligt min bestämda mening skulle den allra bästa lösningen av denna fråga vara, om man kunde bereda möjlighet för alla dessa, som nu icke ha den ringaste utsikt att genom besparingar kunna skaffa sig en egen torva, tillfälle att genom arbetsamhet, nykterhet, sparsamhet och ordentlighet bilda ett eget hem. Vi ha ju mycken jord i detta land, som inte på långt när lämnar den avkastning, som den borde kunna göra, och vi ha mycken jord i detta land, som inte är odlad på den grund, att det inte finns folk till det. Därför äro vi också tvungna att köpa en stor del av våra födoämnen från utlandet, ehuru Sverige med sina stora vidder säkert skulle vara i stånd att till allra största delen försörja sig självt. Jag hoppas och jag tror, att denna fråga snart skall nå sin lösning och ber, herr talman, att få yrka bifall till motionen,

Greve *Wachtmeister*, *Axel*: Herr greve och talman! Jag skall endast be att helt kort få bemöta den föregående ärade talaren.

Den ärade talaren förklarade, att motionären endast begärt en utredning, och han kritiserade utskottets uttalande, att motionärens grundlinjer icke voro tydliga. Ja, men grundlinjerna har dock motionären angivit, och utskottet har icke på något sätt kunnat vara med om de grundlinjer, som angivits för användande av dessa 12 miljoner kronor, det här är fråga om. Motionären har nämligen velat lämna dessa småbrukare och dessa fiskare, som skulle bli delaktiga av fondens avkastning, rena premier utan att fordra något tillskott från deras egen sida. Det är en princip, som utskottet icke har kunnat vara med om. Vidare har motionären handskats något lättvindigt med fonder, donerade till andra ändamål. Den principen har utskottet heller icke kunnat på något sätt vara med om. Kanske hade utskottet bort ändå kraftigare poängtera, att utskottet tar avstånd från dessa båda principer. Nu har utskottet gjort det litet mildt och har icke velat begagna alltför kraftiga uttryck.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr *Larson*, *Edward*: Jag vill bara säga, att vid våra universitet och våra skolor i övrigt begagnar man ju systemet med stipendier i ganska stor utsträckning. Jag förstår inte, varför man icke skulle kunna gå något i samma riktning också härvidlag. Det kan väl inte sägas, att dylika stipendier kommit någon skada åstad på de områden, där de hittills förekommit.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med därunder framkomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på

bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

*Ang. en statens fria jordbruksegna-
hemsfond
m. m.*

(Forts.)

Vid ånyo skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 90, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående statens rätt till viss till industrien upplåten jord jämte skogar och vattenfall m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra särskilda utskottets memorial nr 4, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra särskilda utskottets utlåtande nr 3 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbetare samt två i ämnet väckta motioner.

*Samman-
jämnings-
förslag rö-
rande tiden
för bageri-
arbete m. m.*

I utlåtande nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete samt två i ämnet väckta motioner, hade andra särskilda utskottet hemställt, att riksdagen måtte antaga nämnda lagförslag med den lydelse, utskottets berörda utlåtande innehöll.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer

1) av herr *Nilsson* i Skottlandshus m. fl., vilka hemställt, att i lagförslaget efter 8 § måtte infogas en ny paragraf, så lydande:

9 §.

Denna lag äger icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än hustru och hemmavarande barn, ej heller å arbete, som bedrivs med regelbunden skiftindelning dygnet runt;

2) av herr *Persson* i Fritorp, som hemställt att första stycket i slutstadgandet måtte erhålla denna lydelse: Denna lag träder i kraft den 1 juli 1919; samt

3) av herr *Lindley* m. fl., vilka beträffande första stycket i 4 § hemställt, att detsamma måtte erhålla följande lydelse:

Därest särskilt förhållande påkallar avvikelse från det i 1 § stadgade förbud, utöver vad enligt 2 och 3 §§ är medgivet, äge vederbörande yrkesinspektör att meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje särskilt tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder eller för samma arbetsställe meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade vid behandling av detta utlåtande kamrarna, med bifall i övrigt till utskottets hemställan, stannat vid olika beslut ifråga om vissa delar av utskottets lagförslag.

Första kammaren hade godkänt nämnda förslag med den ändring, som förordats i herr *Nilssons* i Skottlandshus m. fl. reservation.

Samman-
jämnings-
förslag rö-
rande tiden
för bageri-
arbete m. m.
(Forts.)

Andra kammaren åter hade godkänt berörda lagförslag med de ändringar, som föreslagits i ovannämnda reservationer av herr *Lindley* m. fl. och av herr *Persson* i Fritorp.

Med anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet, som till behandling förehåft frågan om sammanjämkning av den skiljaktighet, som sålunda förelåg mellan kamrarnas beslut, i nu föredragna memorial hemställt, att kamrarna, med frånträdande av sina beslut, måtte godkänna det av utskottet i dess utlåtande nr 3 framlagda lagförslag, så lydande som memoraillet visade.

Reservationer hade anmälts av herrar *Nilsson* i Skottlandshus, *Hans Ericson* och *Forssman*, friherre *Langenskiöld*, samt herrar *von Sydow*, *Jesperson*, *Lindman*, *Olsson* i Broberg och *Thore*.

Herr *von Sydow*: Herr greve och talman, mina herrar! Vid behandlingen inom utskottet av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete ställde man sig på högerhåll välvillig emot grundtanken i Kungl. Maj:ts förslag. Man ansåg, att den arbetsform, som vunnit hävd inom bageriyrket och enligt vilken nattarbete förekommer natt efter natt för en och samma arbetare, icke motsvarar anspråken på en arbetsindelning efter moderna principer och att den sålunda borde försvinna. Såsom villkor för sitt bifall till den kungl. propositionen uppställde man från högerhåll dels att lagen icke skulle få tillämpning på andra än arbetare, sålunda icke på dem, som driva bageriyrket utan tillhjälp av lejd arbetskraft, och dels att man icke skulle förbjuda den arbetsindelning, enligt vilket arbete pågår med regelbunden skiftindelning dygnet rundt. Denna indelning av arbetstiden förekommer även inom andra industrier och där är det ej meningen att förbjuda den.

Vänstern hade emellertid majoritet inom utskottet och tillstyrkte den kungl. propositionen, varför högermännen reserverade sig. I första kammaren bifölls reservationen, varemot andra kammaren i huvudsak följde utskottets förslag. När sedermera ärendet kom åter till utskottet för sammanjämkning, så uppställdes från vänsterhåll den plattformen för en sammanjämkning, att högern skulle helt och hållet uppgiva sin ståndpunkt i frågan och godkänna den ståndpunkt, som ursprungligen var vänstermajoritetens inom utskottet.

För att nu detta formellt sett skulle kunna bli en sammanjämkning, hade man arrangerat det så, att andra kammaren icke antog majoritetens förslag fullkomligt oförändrat utan med tillägg av ett par obetydligheter, som för oss högermän icke spela någon roll och som man sedermera erbjöd sig att offra. Men härmed hade man icke i realiteten förändrat karaktären av sammanjämningsförslaget, nämligen att högern skulle fullkomligt kapitulera och lämna den ståndpunkt den förut intagit.

Jag kan för min del så mycket mindre biträda detta förslag, som den position högern intog i frågan enligt min mening var mycket stark. Jag vill inte här trötta herrarna med att återupprepa de

skäl, som blivit anförda för vår mening. Högerreservationen i denna kammare antogs med en sådan röstövertikt, att man kunde se, att den vunnit bifall icke allenast av högern utan även av stora delar av vänstern, liksom den också sedermera vann erkännande på inflytelserikt håll inom det liberala partiets press. Att vi under sådana förhållanden skulle gå med på en fullständig kapitulation, anser jag för min del fullständigt uteslutet och ber därför, herr greve och talman, att få yrka avslag å sammanjämningsförslaget.

Sammanjämningsförslag rörande tiden för bageriarbete m. m.
(Forts.)

Herr Söderberg: Herr talman! Jag tror det är en något felaktig utgångspunkt den förre ärade talaren begagnade i sitt anförande, när han sade, att utskottsmajoriteten ville, att det parti han representerar skulle gå in på någon slags kapitulation. Det var ju inte fråga om varken strid eller kapitulation i utskottet utan det ägde rum en rent saklig behandling, där det gällde att komma fram till kamrarna med ett sammanjämningsförslag, vilket å sin sida skulle på allra bästa sätt tillfredsställa de fordringar man kunde ha på en god lag i detta ämne. Och en sådan lag ansåg utskottsmajoriteten kunde komma till stånd — om den skulle kunna fylla sitt ändamål — endast därigenom, att de viktigaste förutsättningarna för denna lags tillkomst bleve uppfyllda, nämligen dels den positiva, att lagen utsträcktes även till hembagerierna, dels den negativa, att man icke införde ett nytt moment i detta yrke, nämligen skiftarbete. Sålunda var det, efter vad jag kan finna, rakt inga politiska ståndpunkter man behövde intaga, utan endast rent fackmässiga eller sakliga ståndpunkter.

Utskottets majoritet har ju å sin sida gjort eftergifter, även den. Den har dels gått med på att godkänna lagens provisoriska karaktär och dels även varit med om att tillägga den bestämmelse om utsträckt rätt att meddela undantag, som propositionen ursprungligen innehöll, men som andra kammaren avslög i första omgången.

Nu är det ju klart, att denna lag faller, efter den ståndpunkt som intagits av så många reservanter i utskottet och av det parti, som de representera. Jag kan icke annat än på det allra livligaste beklaga detta, ty arbetarna i facket ha mycket ivrigt önskat och hade även i mycket stor utsträckning hoppats, att denna av dem så åtrådade lagstiftning skulle kunna komma till stånd vid denna riksdag. Jag får emellertid för min personliga del säga, att det för mig är absolut omöjligt att gå med på någon sammanjämkning, vilken skulle tolerera så väsentliga undantag, som den av reservanterna ifrågasatta. Hellre må då lagen falla, och vi få se tiden an och avvakta på vad sätt denna lagstiftning skall kunna realiseras.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ödlund: Herr talman! Jag har icke haft tillfälle att inom utskottet deltaga i behandlingen av detta sammanjämningsförslag, men jag har hört sägas, att högerreservanterna voro villiga att medgiva, att endast finbrödsbagerierna skulle omfattas av reservanternas yrkanden, men ej spisbrödsbagerierna.

När herr von Sydow vid ett tidigare tillfälle talade om, att man

Samman-
jämnings-
förslag rör-
ande tiden
för bageri-
arbete m. m.
(Forts.)

borde undantaga sådana bagerier, som hade kontinuerlig drift, framhöll han, och det med rätta, att det icke spelar så stor roll, när nattarbetet endast förekommer var tredje vecka. Jag anser mig då skyldig att upplysa om hur arbetsgivarna inom detta yrke tillämpa denna kontinuerliga drift. Det går till på det sättet, att man använder två skift av kvinnliga arbetare under 16 timmar och manliga arbetare under de övriga 8 timmarna. Följden blir, att de manliga arbetarna vecka efter vecka i oavbruten följd alltjämt få arbeta på nätterna utan att kunna få detta två veckors uppehåll i nattarbetet, som eljest skulle bli fallet, om man haft manliga arbetare och dessa fått turas om och ha nattarbete var tredje vecka. När det tillämpas på det sättet i praktiken, förstår man, att det är svårt för dem, som verkligen vilja ha en lag om förbud mot nattarbete i bagerier till stånd, att gå med på den del av reservanternas förslag, som innefattar undantag för de kontinuerligt drivna bagerierna.

Jag vill endast hava lämnat denna förklaring till denna del av frågan.

Det framgår av sammanjämningsförslaget, att vänsterreservanterna fullständigt hava frångått sina yrkanden dels beträffande 4 §, dels i fråga om övergångsstadgande, och jag anser, att det dock icke har så liten betydelse, att man släppt dessa yrkanden. I själva sammanjämnningen föreligger ju endast vad som föreslogs i den kungl. propositionen.

Ja, även jag hade varit glad, om denna lag hade kunnat nu bliva antagen. Den arbetskonflikt, som herrarna sett ha utbrutit här i Stockholm inom bageriyrket med strejk vid två bagerier i går, tror jag det var, och med lockout i övriga bagerier i morgon, har till stor del sitt ursprung i att arbetsgivarna nu fordra, att arbetarna omedelbart skola övergå till nattarbete, vilket icke har förekommit vid bagerierna under hela kristiden, utan att detta borttagande av nattarbetet inverkat mer, än att en stor del av invånarna i Stockholm och för övrigt på andra platser i landet i dess helhet ha kunnat få sitt färska bröd, både kaffebröd och matbröd, vid nio-, tiotiden på morgonen — jag tänker, att herrarna själva ha sett, att vi hava fått färskt bröd här nere på riksdagsrestaurangen före lunchdags. Hade nu denna lag blivit antagen, hade vi kanske kunnat slippa en långvarig och uppsplitande strid inom detta yrke just i denna fråga.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag. Jag hoppas, att första kammaren behagade bifalla detta och verkligen möjliggöra, att det nu blir arbetsfred inom detta yrke.

Herr von Koch: Herr talman! Då herr von Sydow klandrade, att vi på vänstersidan icke visat tillräckligt tillmötesgående vid sammanjämnningen i denna fråga, ber jag för min del att få säga, att jag gärna hade gått med på ett ytterligare steg i sammanjämnings-syfte, om det blott icke hade försämrats denna lagstiftning i ett så väsentligt avseende, som här ifrågasatts. Vi ha emellertid efter omprövning kommit till det resultatet, att om vi gå med på de från högerhåll framställda yrkandena, hade denna lagstiftning i väsentligt avseende blivit

illusorisk. Vad man velat uppnå med densamma har dock varit, att nattarbetet skulle avskaffas — detta nattarbete, som vi väl alla erkänna vara ur både hygienisk och social synpunkt förkastligt. Skulle vi nu hava antagit den sammanjämningslinje, som jag förstår, att herr von Sydow syftade på, skulle vi i själva verket icke hava löst denna fråga, utan den skulle alltjämt hava förblivit olöst. Nattarbetet hade fortfarande kunnat bestå och icke allenast detta, utan man hade därjämte i lagstiftningen infört ett moment, som direkt skulle leda till, att nattarbetet på sina håll hade upptagits, och som skapat en konkurrens mellan olika näringsidkare av denna rörelse, som säkerligen hade blivit mycket obehaglig, och vars införande för övrigt både från arbetsgivar- och arbetarhåll på det kraftigaste har bekämpats.

Jag skall icke trötta herrarna med att närmare gå in på frågan. då den förut har varit föremål för en så vidlyftig behandling. Jag vill endast i anslutning till den siste ärade talarens anförande uttala det önskemålet, att första kammaren ändock till sist går med på det här förslaget, så att vi på detta område kunde få en lagstiftning, som motarbetade ett socialt ont, som vi i så många årtionden hava ansett borde avskaffas.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Nilsson, Johan: Herr greve och talman! Det nattarbete, varom här talas, skulle ju endast förekomma, därest det infördes kontinuerlig drift, och det arbetades på tre skift. Reservanternas förslag innebar ju, att en sådan drift skulle kunna komma till stånd. Men den andra frågan, som ju var den mest skiljande, gällde, huruvida man skulle utsträcka denna lagstiftning även till yrkesidkare, som arbetade ensamma utan lejd arbetskraft. Rent principiellt kunde vi för vår del icke vara med därom, först och främst därför, att den kontroll, som yrkesinspektionen skulle utöva över dessa yrkesidkare, vore så synnerligen svår att anordna. Det framhölls ju under debatten, då vi förra gången behandlade detta ärende, att det icke kunde vara vidare lämpligt, att man skulle anställa folk, som skulle gå omkring och se efter att enskilda yrkesidkare började sitt arbete på bestämd tid. Då arbetet utföres med lejd arbetskraft, är förhållandet annorlunda; då kontrollera ju arbetarna och arbetsgivarna varandra.

Vidare framhölls vid ärendets föregående behandling konsekvensen av en sådan lagstiftning. Om vi nu börja lagstifta om åttatimmarsarbetsdagen, vilket kanske så småningom blir oundvikligt, så äro ju de konkurrensförhållanden, som hava framdragits såsom ett skäl för en dylik bestämmelse i detta fall, även giltiga i fråga om den allmänna lagstiftningen. Om man då bestämmer, att arbetaren icke får hållas i arbete mer än åtta timmar, skulle konsekvensen av ett antagande av detta lagförslag bli, att även den enskilde hantverkaren skulle förbjudas att arbeta mer än åtta timmar, så att icke han med sin längre arbetstid skulle kunna konkurrera med industriarbetarna. Om man skulle komma så långt, att man skulle lagstifta i detta hänseende även för jordbruket, så skulle konsekvensen fordra, att om de jordbruksarbetare,

Samman-
jämnings-
förslag rör-
ande tiden
för bageri-
arbete m. m.
(Forts.)

*Samman-
jämknings-
förslag rö-
rande tiden
för bageri-
arbete m. m.*
(Forts.)

som äro anställda hos större jordbrukare, finge sin arbetstid begränsad till åtta, tio timmar, skulle man också fordra av den enskilde småbrukaren, att han icke arbetade mer än den bestämda tiden. Jag tror, att man bör akta sig för att alltför mycket tillgripa lagstiftningsåtgärder i detta avseende, och jag ber därför att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Herr Hult: Herr talman! Den siste ärade talaren fäste sig särskilt vid hembagerierna och ansåg, att man borde undantaga åtminstone dessa vid genomförandet av denna lagstiftning. Jag vill då säga, att när man vill undantaga hembagerierna och sålunda göra det möjligt för näringsidkare, som endast med tillhjälp av familjemedlemmar driva sin rörelse, att om nätterna bedriva bageriyrket, skulle detta, såvitt jag kan förstå, stå i en mindre god samklang med det beslut, kammaren för ett par veckor sedan fattade i fråga om den s. k. butiksstängningslagen. Det synes mig, som om samma skäl då borde hava förelegat för att säga, att den som driver sin egen lilla affär och därmed försörjer sig genom eget arbete, också bör ha rätt att göra detta på de tider, som lämpa sig bäst för honom. Då gjorde man emellertid icke denna invändning. Man insåg uppenbarligen, att om man ville vinna det syfte, som nämnda lag avsåg att tillgodose, nämligen att bereda vila åt de affärsanställda, så måste man tillgripa utvägen att säga, att butikerna icke få hållas öppna annat än under vissa tider. I den lagstiftning, det nu gäller, har man tänkt sig, att man för att vinna dess syfte, som är att bereda en lämplig arbetsvila för i bageriyrket anställda, icke heller har någon annan väg att gå än att säga, att det icke får bedrivas arbete i bagerierna annat än under vissa bestämda tider. Det är sålunda på olika vägar man vill uppnå samma mål. Den ena linjen godkändes som sagt av denna kammare för ett par veckor sedan, men då det gäller att taga konsekvenserna i förevarande fall, vill majoritetspartiet i kammaren icke vara med därom. Jag kan icke finna, att en sådan inkonsekvens i lagstiftningen är lycklig, och jag ber därför, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr von Sydow: Den analogi, som den siste ärade talaren uppdrog med butiksstängningslagen, är enligt min tanke icke alls riktig. Snarare vågar jag säga, att det förhåller sig på ett alldeles motsatt sätt, mot vad den ärade talaren gjorde gällande. Genom nämnda lag bestämdes visserligen, att den enskilde butiksinnehavaren icke skulle få hålla sin butik öppen längre än en viss tid, men butiksinnehavarens rätt att själv arbeta huru länge som helst begränsades icke. Flere gånger sades uttryckligen ifrån vid diskussionen inom utskottet och därom var man ense, att lagen icke innebar, att butiksinnehavaren icke skulle få arbeta i sin butik — taga emot order, sköta korrespondensen o. s. v. — hur länge som helst. Han skulle icke endast själv få vara där huru länge han ville, utan även hava sina biträden kvar, om han kunde komma överens med dem därom. Den av den siste talaren anförda lagen är sålunda byggd fullkomligt på samma princip, som vi här hävdade i fråga om bageriyrket.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i det under behandling varande memorialet hemställt; och förklarade herr talmannen sig finna den senare propositionen vara med övertvägande ja besvarad.

*Samman-
jämnings-
förslag rö-
rande tiden
för bageri-
arbete m. m.
(Forts.)*

Herr *Hult* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad andra särskilda utskottet hemställt i sitt memorial nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 66;

Nej — 38.

Då tiden nu var tämligen långt framskriden, beslöts på hemställan av herr talmannen att behandlingen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Annåldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 205, angående anvisande av anslag till fortsatt utveckling av statens telefon- och telegrafväsende;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till tryckning av doktorsavhandlingar; samt

nr 207, angående anslag till undersökning av svenska folkmål.

Annåldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 126, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig förhöjning i dagavlöningen för manskapet vid armén m. m.;

nr 127, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig förhöjning i dagavlöningen för visst manskap vid marinen;

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal vid armén;

nr 129, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen;

nr 145, i anledning av väckt motion om inlösen till staten av elektriska belysningsanordningar i vissa kasernetablissemang;

nr 146, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring åt lärarpersonalen vid privatläroverken jämte en i ämnet väckt motion;

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ökat statsbidrag till uppfostringsanstalter för vanartade och i sedligt avseende försummade barn m. m.;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående dyrtidstillägg för år 1919 åt biskoparna i Härnösands stift E. F. Lönegren och i Luleå stift O. Bergqvist;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för krigstidsunderstöd under ecklesiastikåret 1919—1920 åt *dels* kyrkoherdar och komministrar i nyreglerade pastorat samt vissa extra ordinarie präster, *dels ock* innehavare av prästerliga emiritilöner;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ordnande av den kvinnliga sjukvårdspersonalens utbildning och arbetsförhållanden samt angående statsbidrag för anställning av distriktsköterskor jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till avlöning åt distriktsbarnmorskor jämte en i ämnet väckt motion;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts under sjunde huvudtiteln av propositionen om tilläggsstat för år 1919 gjorda framställning rörande åtgärder för prisreglering å ved; och

nr 153, i anledning av väckt motion angående lönereglering för häradshövdingarna;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften;

nr 45, i anledning av väckt motion om höjning av tullen å kaffe och kaffesurrogat;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror; och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om uppskattning av mark i och för framdeles skedande taxering till jordvärde- eller jordrättestegringskatt m. m. ävensom en i ämnet väckt motion;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 57, i anledning av justitieombudsmannens framställning angående ändring i avlöningsvillkoren för registratörn-kanslisten vid justitieombudsmansexpeditionen;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag

till lag om ändrad lydelse av 3, 4, 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till pension;

nr 59, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:ts angående pensionering av änkor och barn efter statstjänare, vilka ej hava rätt till pension;

nr 60, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande punkt 9 i bankoutskottets utlåtande nr 46 i anledning av väckta motioner om pensioner och understöd från allmänna indragningsstaten; samt

nr 61, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i vissa frågor rörande pensioner och understöd;

första lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 14, 15 och 23 §§ i lagen den 13 juni 1902 angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område ävensom i ämnet väckta motioner; samt

nr 42, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning för viss tid i rätten att bortföra stråfoder m. m., dels ock i anledning därav väckta motioner;

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 95, i anledning av väckta motioner angående minimipris vid inköp för statens räkning av korn utav 1919 års skörd inom Jämtlands, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län samt angående inköp för statens räkning av år 1920 inom landet skördat vete, råg och korn;

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående docentstipendium och studieunderstöd vid skogshögskolan;

nr 97, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig lönereglering under år 1919 för vissa befattningshavare å ordinarie stat inom den civila statsförvaltningen ävensom angående förstärkning av de till avlönande av vissa extra befattningshavare inom samma förvaltning samt till vikariatsersättningar m. m. anvisade medel jämte en i ämnet väckt motion allt i vad rör jordbruksärenden; samt

nr 98, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande jordbruksutskottets utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa egnahemsväsendet berörande frågor jämte sex i ämnet väckta motioner;

första särskilda utskottets utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition nr 358 med förslag till ändrad lydelse av 6, 7, 9, 16, 19 och 21 §§ riksdagsordningen och till övergångsstadgande däri jämte inom riksdagen i ämnet väckta motioner, dels

Kungl. Maj:ts proposition nr 354 med förslag till ändrad lydelse av § 49 regeringsformen och §§ 18 och 24 samt § 38 mom. 1 riksdagsordningen jämte inom riksdagen i ämnet väckta motioner;

första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående införande av ett reformerat stavningsätt; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 22, i anledning av andra kammarens beslut över dess andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 12 i fråga om skrivelse till Kungl. Maj:t angående viss ändring i gällande restindrivningsförfordning.

Kammaren åtskildes kl. 4,51 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
